

דפים מיומני הארץ-ישראלי ומיומנים אחרים

א

בשנת 1882 נמנית עם אותם האנשים, אשר תנועת העליה היהודית הלאומית העירה את ליבם ונשאתם על גליה ועל גלי הים לארץ-ישראל. בחסות משפחת לורנס אוליפנט הנודעה הפלגתי מקושטא לארץ-הקודש בספינת-קיטור אוסטרית. לאחר נסיעה נעדרת-הרפתקות, עוררתי בוקר אחד מרת אוליפנט (אשר נפטרה — אויה! — לפני שנתים ימים) באמרה: "הרצל, כבר קרובים אנו אל חיפה! קום וראה את הר חרמון ואת הר הלבנון. מביאים אנו אותך אל ארץ-אבותיך". אין לך ראייה טובה יותר לאהבה שרחשה הגברת המנוחה לעמנו ממלות-נועם מעטות אלה. כמה שונה היה מנהגה ממנהגו של מר שייד * — הממונה בזמן ההוא על המושבה שיסד הברון אדמונד דה רוטשילד, ** אשר על חשבוננו זוקפים את המימרה הנאה: "Die Juden müssen krepiren" (לו יתפגרו להם היהודים!).

כיפא, חיפא או חיפה היא עיירה קטנה עתיקת-יומיון, הנזכרת בתלמוד: רבי יצחק איש חיפא. חיפה נקראה כך על-שום חופה, שהוא נמל טוב מן הטבע. ואם נכתב שמה כיפא, הרי שנגזר מן הסלעים שבחוף (כיפא = סלע, אבן). גידולה של העיר החל מומן שנת-שבו בה הגרמנים. העליה הביאה רבים מאחינו למושבה זכרון יעקב, שאמורה היתה לקום, אלא שמר שייד ונאמניו לא היו רחבי-לב דיים להניח למושבה הזדמנות ראויה. בברון נמצא לנו זרבל חדש, אך לא היה לנו עזרא או נחמיה להנהיגנו.

האוכלוסים היהודים הם ספרדים. הם חנוונים וסוחרים. כבני-המקום חביבה גם עליהם ה- "dolce far niente" *** — עישון הנרגילות ולגימת קפה. חרוצים יותר הם יהודי "המגרב" (המערב), בני טוניסיה ובני מרוקו. על הר הכרמל, אשר אליהו הנביא בעזר-רוחו הוציא את שמו לתהילה, כהר סיני לפני, כמקום אשר בו נודע כי ה' הוא האלוהים, עומד עתה בית-גזירים קאתולי, שיושבים בו ה"פרמליטים", ואילו על הר סיני נבנה בית-גזירים יווני.

למרגלות הר הכרמל ישנה מערה, אשר לתוכה נמלט, על-פי המסורת, אליהו הנביא מפני איזבל אשת אחאב. בעיני בני-המקום, ערביים ויהודים, דרוזים ונוצרים, קדושה עד מאוד המערה הזאת, הקרויה בפיהם "חדר". לכל עדה יומה המיוחד לה בשנה, אשר בו תעלה שמה לרגל ותעשה שם לילה שלם בתפילות ובשירות. מאמינים

* אליהו שייד. (ג. י.)

** זכרון-יעקב.

*** הבטלה הנעימה, החיים ללא דאגות. (המתרגם)

הם כי איש חולה העושה שם את הלילה, קם מחליו. בשבת שלאחר הצום הגדול באים יהודי פקיעין — עיירה קטנה, מהלך כמה שעות מחיפה — עם נשיהם וטפם ועורכים שם תפילה ומקריבים טלה או כבש לכבודו של "מר אֵליאס" (האדון אליהו). סבורני שקהילה קטנה זו היא שריד-אמת של עשרת השבטים. אין בהם מחריפות-השכל של הפולנים, אף לא מעצלותם של הספרדים. הם חיים על אדמתם. נדמה לי שחקירתו של הישוב בפקיעין עשויה להיות מעניינת יותר מחקירת גונדאר, והעזרה לאנשי פקיעין — נבונה יותר מן העזרה ליהודי הבש שיהדותם מפוקפקת.

ב

הר הכרמל אין לו הכבוד המוטל בספק להיזכר בספר מלכים כמקום הקשור לאיזו עלילה עקובה מדם. שלא כגלבעו, אין לו גיבור-חיל כשאול, ושלא כהר תבור, אין לו אשה גיבורה כדבורה. אמנם קשור הוא למלחמה ולגיבור, אלא שהמלחמה הזאת היתה "מלחמה בשלום" [כך במקור!], ותולדותיו אינן כתובות באותיות של דם כ"י"אם באש"ה. כי יום תמים ניטשה המערכה בין האמת ובין השקר, בין האור ובין החושך. כאן נישא דגל ישראל — "יה נסי" [כך במקור!] — בידי המנצח, הלוא הוא אליהו הנביא. המסורת אומרת כי הוא עודנו חי, ואכן, דמותו ותורתו של החווה עודן חיות בלב הבריות. בראש מגדל בית-הנזירים שעל הר הכרמל בוערת משואה להנחות את דרכן של הספינות התועות בחשכת הימים. האם לא נצדק באמרנו, כי ממש כך זורח לעד אורה של דת-האמת מן ההר הזה — להנחות דרך את בני ישראל במשברי ים הגלות?

יש אומרים כי השם כרמל נגזר מן המלה "כרם" [כך במקור!], ואילו אני גורס שפירושו כפשוטו: היינו הר-תבואה ("כרמל" בעברית תבואה), כי ברמה עולה יפה גידול התבואה, ואילו הגפן עושה שם פירות דלים. הגיר, שהוא אחד מיסודות הקרקע, יפה הרבה יותר לגידול הזית, והזיתים מצויים בשפע לחוף ים כנרת. בימי-קדם היתה על ההר אוכלוסיה גדולה, שנחלקה לשבטים רבים וסרה למרותו של אחד ממלכי הברית, שבראשה עמד מלך ירושלים, מבית "צדק". לפנים נבנו ערים וכפרים רבים על מדרונותיו, ובפרשת מלחמתו הגדולה של יהושע ב-36 מלכי כנען, נזכר בין המלכים אנשי-המלחמה גם מלך יקנעם לכרמל. מה שומם ההר עתה! מקום שהיה לפנים הומה מאדם, שוקק חיים ומעשים, הוא עתה כמעט כמדבר לא-נושב. דממת עצבות שוררת כאן, ואך מזמן לזמן תפירנה זמרתם החדגונית, הנכאה של הכרמליטים, או נחרתו הפראית של חזירי-הבר, המתרוצץ על-פני ההר. מכל עריו נשארו רק שתים — גל-עד להדרו שפנה — עספיה ודליה; וזו האחרונה נזכרת בתלמוד: אבא הכוהן איש-דליה.

דליה, היושבת על פיסגת הכרמל, היא כפר קטן ונחמד. כאן יש לו ללורנס אוליפט גוה-קיץ, "הרחק מן ההמון הנסער", וכאן כותב הוא את הרומאנים שלו ושוקע בהגיגו המיסטיים העמוקים על מהותם האלוהית של הדברים, הגיגים אשר הובאו לפני העולם ב-"Subnumita" * שלו ובשאר ספריו. כמה הרביתי לעמוד אצל

הבית, תחת תאנה, משפיל עיני אל השרון, שם שרה לפנים השולמית הנאוה שיר-
אהבה לקול רינת הזמיר ביער, או מביט אל עמק יזרעאל, שם שפכו גיבורי יהודה
את דמם למען עמם וארצם.

בעמדי שם, בנוגה-הכסף של הירח, הרביתי לחלום על ימים עברו, ימים של זהב,
והגיתי באימי הזמן הזה. מתי יבוא הקץ לגלותנו? מתי ישוב החתן, ישורון, אל
חיק בחירת-לבו, ציון, לשכון עמה לנצח. הו, לאלוהים פתרונים!

ג

יושבי הכרמל, אנשי ההר, הם הדרוזים. זהו ענף מלבב של משפחת בני-שם
הגדולה. מושבם הקבוע הוא בהרי ה"חורן" (כך קרוי החבל הזה) ובהר הלבנון. בלבם
של בני השבט הזה חיה ויוקדת אהבת החופש והדרור. גם הם, ככל אנשי-ההר,
גיבורי-מלחמה. חרוצים הם יותר מן הערביים ומכניסי-אורחים יותר מבני-המקום
הנוצריים. חיים הם חיים פשוטים עד מאוד; אינם שותים שכר או יי"ש כנוצרים,
אף אינם מעשנים טבק, כתורכים, אלא ממלאים את ה"נגרילות" שלהם בעשב מיוחד
הצומח רק בפרס. מסורת היא בידי הספרדים היושבים כאן, כי אלה הם שרידי
הפלשתים, שישבו בארץ בימי דוד, בברית של חמש ערים, כמשפט ערי ההאנוה
בימינו. את שרשה האטימולוגי של המלה "דרוזי" איני יודע, אך סבורני שאינה
אלא סירוס של המלה הגרמנית Druden או Druden-fuss, שפירושה רגל-השטן.
(ה"ד" הרכה בערבית נשמעת כ-"s" הגרמנית או האנגלית). רעיון זה נראה לי,
כי בימי-הביניים סברו שהדרוזים עובדים במסתרים את השטן. אולם בענין זה של
דתם נחלקו הדעות מאד. הספרדים בני דורנו סבורים שהם עובדים עגל (סמוך
ובטוח אני שאין זה עגל-הזהב). הערביים והנוצרים מאמינים שהם עובדים את
ה"נשיות" (מושג שהוא קרוב, כנראה, ל-"das ewig weibliche" * של גיתא).
אפשר שרעיון זה לידתו בעובדה שנשי הדרוזים לוקחות חלק בטקסי הדת יחד
עם הגברים — דבר שאינו עולה בקנה אחד עם הרגשתם של בני-שם בענינים אלה.
אבל אני כשלעצמי אין לי ספק שלא כך הוא פולחנם ושאינו להם שום עסק עם השבט
הקרוי "עבדין אל-פארוז" (עובדי הנשיות), היושבים בצפונה של ארץ-ישראל, בחבל
שליד ביירות. כל האגדות על דת הדרוזים מתארות אותה כסוד. סוד היא, איפוא,
אבל "סוד גלוי". יודעים אנו כי הם מאמינים ב"חכים", מי שהיה מלך מצרים
ומושל, כמין קאיוס קאליגולה ערבי. חכים זה התאמר כי הוא אָל והכביד מאד
את ידו על היהודים בממלכתו. נתמזל המזל ופקד גם אותו גורל כל העריצים. קמה
מרידה, והשליט נפל. אבל הדרוזים מאמינים כי עודנו חי וכי באחרית-הימים יחזור
ויהיה מושל חילוני ודתי לעולם כולו.

ד

האיש שנתן לדרוזים את תורתם הוא המָנה, אשר היה, לפי אמונתם, איש-אלוהים
ומסר בידיהם את "ספרי-הסוד" הקדושים. בהנהגת גיבורם, "פקיר אַדין", הם פרצו

* הנשיי הנצחי. (המתרגם)

לארץ-ישראל ובחרו להם את ההרים למושבם. שם אלוהים בפייהם הוא "קדימה" [כך במקור!], ומלה זו תהיה לנו מפתח לפתוח בו את חדרי-החושך של "דת-הסוד" שלהם. שהרי "קדם" [כך במקור!], פירושה בעברית "מזרח", ובכשדית-ארמית "ימים עברו". הפועל "יקד" [כך במקור!] משמעו "לבעור", או "להאיר". מכאן שהמלה העברית המורה על צד-מזרח נגזרת מרעיון עליית החמה. והנה, אמונה עתיקת-יומין היא כי האדם, ככל שאר העצמים, מורכב מ"ארבעת היסודות", שאחד מהם היא האש. ורתוסטרא מדבר על צמד העיקרים: אור וחושך. מבין שני האלים הנגדיים במאגיכאיזם הפרסי, אורמוז ואהרימן, אור-מוז הוא אל-האור, ואילו השני (שההברה הראשונה בשמו אף היא נקשרת עם "אור", אשר על-פי התלמוד פירושה גם "חושך" וגם "אור") הוא אל-החושך. גם משה ממשיך את אלוהים ל"אש אוכלת אש".

מכאן נבין מדוע זה נחל קישון, שמוצאו מהר תבור והוא הולך בתוך עמק יזרעאל עד הישפכו לים, בין עכו לחיפה, נקרא גם "נחל קדומים". [כך במקור!] זאת ודאי על שום השבט העתיק של "עובדי-האש" אשר ישבו לגדותיו. כך נוכל, לאורה של "קדימה", להתבונן ב"סוד" דתם של הדרוזים, אבל לא בסודות הפולחן שלהם — טקסי הדת שלהם עדיין כספר החתום.

ה

לפני שאוסיף להכניס את הקורא באלף קסמיה של ארץ-הקודש שבאסיה, אשטח לפניו בקשתי להתלוצץ אלי בטובו אל ארץ-מולדתי ב"חצי-אסיה", כמות שהיא קרויה בפיו של בן-ארצי הנודע קארל אָמיל פראנצוס. אכן, "חצי-אסיה" היא ל"אסיה" כפתח-דבר לספר; וזו תלמוד-תורה לדרדקים, אשר בו יכין עצמו האדם להיכנס לאולפנא השמית הגדולה: אסיה. מראה תנועותיהם המהירות של יהודי גליציה, שעה שהם מתרוצצים ברחובות קראקוב ולמברג בקפוטותיהם השחורות הארוכות, יכשיר את הנוסע להבין את התנועות והמחוזות הדומות לאלה — הגם שהן מתונות יותר — של אחינו הישמעאלים המתהלכים בראש חוצות, בארצות המזרח, ב"טאלארים" הארוכים ובתרבושים העליונים שלהם.

הגעתי לגליציה מן העולם הטמיר שהתגוררתי בו לפני הינלדי, בשנת 1855. שם עיר-מולדתי הוא ולוצ'וב. נתחנכתי ככל ילדי היהודים בגליציה, והצטיינתי באותם לימודים מיוחדים, אשר אליהם משכנתי אהבתי לספרי תורת-הרזון. משחרר-ילדותי לא חדלתי להגות בירושלים כל היום וכל הלילה. ספר "הבריאה" לאברבנאל היה הספר הראשון של חכמה חילונית שלמדתי עם מזרי בן-ציון דרייפוס. בכוח ההשפעה שהשפיעו עלי אשה עשירה וזראת-שמים, ומשכילה בכל החכמות החדשות, הפסא אוארבך, וקצין אוסטרי (שלימדני את הלשון הגרמנית), עקרתי ללמברג, לאחר שיצא לי בעירי גם שם של יודע-ח"ן וגם שם של אפיקורוס. בלמברג שילם הפילוסוף המהולל אברהם קרוכמל את דמי הוצאת חיבורי הספרותי הראשון — קונטרס עברי קטן של 20 עמודים, בשם "אוסטריה", ובו שירי-ברכה לכבוד מלאות חצי יובל שנים לעלייתו של הקיסר על כס-המלוכה; שירים שראוי, אולי, להזכירם עתה, בזמן שהקיר"ה חוגג את יובלו.

בלמברג התחלתי להכשיר עצמי להיכנס אל הגימנסיון. בכך סייעוני האגודה המדינית "שומר ישראל" וד"ר לוונשטיין, המשמש, כאז כן עתה, כרבה של למברג. קיצצתי את פיאותי והתקנתי לי בגדים על־פי הנוסח הגרמני החדש. בשמעה זאת, באה אמי בבהלה גדולה לעיר והחזירתיני לזלוצ'וב. ואף־על־פי שהייתי תמיד חסיד נלהב של תורת הקבלה בנוסח הבעל־שם־טוב, נעשיתי מוקיע נלהב לא פחות להונאותיהם של הרביים עושי־המופתים השורצים בגליציה, אשר השחיתו את תורתו הטהורה של אבי החסידות. תכלית הקבלה היא להכין את האדם להיכנס בסוד המהות האלוהית, לקשור קשרים עם הרוחות (השדים), שהם החוליה שבין בני־האדם והמלאכים, ולקנות שליטה על כוחות־הטבע. שלוש דרכים בקבלה. הראשונה היא דרכם של קורדובאי ודונאלה, שעל־פיה אפשר להגיע לתכליות האלה על־ידי התפשטות הנפש מכל גשמיות והתרכזות בתורת הדברים שבקדושה. השניה, דרכו של יצחק לוריא, דורשת להשתחרר מכל תאנה של החושים, לחיות בפרישות מן העולם, לסגף את הגוף, לטבול טבילות מיוחדות, וכדומה. השלישית, שהיא דרכו של הבעל־שם־טוב, היא להרבות שמחה. בהתענגנו בתבונה על כל מה שנתן לנו הקדוש־ברוך־הוא, אנחנו עובדים אותו כפי מיטב יכולתנו. רק כאשר בריאים אנחנו בגופנו, יכולים אנחנו לקבל את "השכינה" (את האלוהי — בלשון נקבה). כאן ראוי להביא מימרה אחת שלו, משונה וסגולית לו: "כאשר נהנה אני מקיטור מקטרת, אני מסב להקב"ה קורת־רוח יותר משמסיבים לו רביים ידועים בתפילותיהם". דברים אלה צריכים להבין כרוחם, ולא כדברים של יוהרה. "הכול טהור לטהורים". התלהבותי לתורתו זו של הבעש"ט, היא שעוררה בי את הזעם שאני שופך עתה על עיוותיה וסילופיה שפשו בעם.

1

ישראל בעל־שם־טוב, אבי החסידות, היה אוהב־אדם לאמיתו. גדולים היו בעיניו גמילות החסדים וביקור החולים. כמשה בשעתו לא הוריש גם הוא את כסאו לבנו, אלא בחר לו כירש את תלמידו ר' בַּר מַמְזָרִיץ. ומה לנו ראייה טובה יותר מזו לנגמתו הטהורה והטובה. שונים תכלית השינוי הם הרביים עושי־המופתים החדשים; הם אמנם מתאמרים ללכת בדרכיו, אבל כל מעייניהם רק בעשיית עושר מן המוגיטין שלהם, כמו הדאיל־להמה [כך ?] של טיפֶט, שלעולם אין לראותו פנים אלא בעזרת זהוב. שערי השמים של אנשים אלה נפתחים על־נקלה במפתח של זהב. קצתם הם רביים עושי־מופתים, הנוסעים ממקום למקום ומוכרים את ברכותיהם לשוטי הכפרים, כאלכימאים הגודדים וכנוכלים של ימי־הבינים. מוטב היה לו נתחייבו רוכלים אלה, כשאר עמיתיהם, לקבל רשיון לממכר ברכות. בכל שאר המזובנים, הרבי עושה־המופתים הוא דמות ציורית מאד. הוא לובש קפוטה ארוכה של משי שחור: פיאותיו ארוכות יותר מרעמת הסוס; חזהו חשוף תמיד כחזהו של רופא־האליל או הלולֶן בימינו. חדר־הכניסה שבביתו הוא מקום־מושבו של "הלבלר". קהל גדול, אנשים ונשים, צובא על שולחנו של הלבלר, וכל אחד מרצה לפניו את בקשתו, והוא רושמה על פתקה. כאן בא משהו מנוסח הפניה אל הרב־מג: "אני, חנה בת מרים, מבקשת ללדת ילדים". ולאחר שהיא משלמת כמה קרויצר לבלבלר, היא נכנסת ובקשתה בידה

אל הרבי. בפתח חדרו של הרבי ניצב על דרכה עוד מישהו — שאינו איש-עסק העומד ברשות עצמו כבלר, שקיומו על מתן כתב-הבקשה הראוי, אלא איש מאנשי פמלייתו של הרבי — שגם הוא תובע את שקלו. בהיכנסה נגלה לפניו מחזה נורא-הוד. הרבי יושב לו באותה ארשת של למדן מתמיד, שאנו יודעים אותה מן התמונות של המחזה "פאוסט", ולפניו פתוח אחד מספרי הקבלה. היא מניחה לפניו את הפתקה ועמה עוד כמה פיסות-נייר ששוזן גדול יותר. ואז עוצם הרבי את עיניו כשוקע בעליית-הגשמה וממלמל דיבורים שוודאי "לא יבינם העם" וקרוב לוודאי "לא יבינם" גם הוא עצמו. זאת היא הברכה; והחסידה הנאמנת, לאחר שהיא זוכה בברכה, הולכת לה שמחה וטובת-לב, ומפנה את מקומה לשוטה אחרת כמותה. לעתים יבואו סוחרים — יהודים ונכרים — להינעץ ברבי בעיני עסקיהם. או-אז ידמו מאוד דיבורי הרבי לדיבורי האוראקל בבלפי, בימי-קדם — כלומר, מקוטעים, מחוכמים וניתנים להתפרש לפנים הרבה, על-פי הענין הנדון. וכאשר מתפלל הרבי עושה-המופתים לעצמו, באה התעלות-רוחו לכלל הבעה בכרכורים ופיוזוים, בצעקות, בזמרה ובדילוגים. ולפעמים יאחז את כל החסידים בולמוס מטורף של עבודת-אלוהים, אשר גם תלמידיו של הגנרל בות * יוכלו ללמוד ממנו לקח.

אבל החשובה שבכל תפילותיהם של החסידים היא, כמדומה, סעודת השבת. לאחר שמברך הרב על הלחם, רוחשים המון חסידיו סביב לשולחן, ואז פורצת מלחמה גדולה על ה"קוגל" (פשטית השבת). מי שעולה בידו לחטוף פרוסה קטנה של "קוגל" מאושר יותר מאיש אנגלי המוצא אבן-טובה. הרבי של נאדוורנה שומר את ה"קוגל" שלו ימים רבים לאחר השבת, וכבוד גדול הוא בעיני חסידיו ליזכות בכמה פירוורים, לפי שמאמינים הם כי באלה קונים הם להם מקום בסעודת לווייתן שלעתיד לבוא. את ה"הבדלה" עושה הוא אור לרביעי בשבת. עליו ייאמר בלשון הנביא: "משוגע הנביא, אויל איש-הרוח" [כך !].

ז. דברים אחדים על לורנס אוליפנט המנוח

הידיעה על מות ידידי ואיש-חסדי מר אוליפנט, אשר לו הקדשתי את ספר שירי ("ברקאי"), היתה לי מהלומה כבדה. עמדתי בקשר תמיד עם המשפחה כל עת מחלתו — אשר ממנה, למרבה הדאבה, לא קם עוד — והחדשות האחרונות היו נותנות-תקנה, לכן היכתיני ככה, בחזרה בכל תקפה לפתע-פתאום. יחסי עמו ועם משפחתו יצויירו בעתם ב"דפי מיומני", אבל עתה מבקש אני לומר דבר-מה על האיש עצמו. הוא המשיל עצמו כאבן מתגלגלת. ואף אני כאבן מתגלגלת נמשלתי. ואם, כמאמר הבריות, אבנים מתגלגלות אינן מעלות טחב, הרי מכל-מקום נתקלות הן זו בזו; וכך נתגלגלה לידי הזכות להתוודע אליו.

לפני עשרים וחמש שנים פנה עורף לאמונת הנוצרים בהשפעת ידידו מר האריס — אמריקני, איש-דת לשעבר, אשר עודנו חי. מר האריס הוא איש שניתן בכשרון שירי יוצא מגדר הרגיל. עיקר תורתו היא שאלוהים הוא זכר ונקבה — זיווג שלא נעלם גם מעיניהם של חכמי התלמוד והקבלה. וכבורא כן בריאתו. בזכר יש מיסוד הנקבות

* ויליאם בות, מיסד "צבא-הישועה" ומפקדו. (ג. י.)

ובנקבה יש מיסוד הזכרות. תורות-סוד אלה מקושרות בחזיונות של התחדשות חברת בני-האדם, והחווה קורא אל אחיו
 "לחוש בסדר העולם החדש
 כמו באש, ובחיים, ובין".

הוא מעוררם

"לדבוק בטבע הפשיים",

ולהודות ל"אחד שהוא שנים" הגדול על פלאי הבריאה.

מר אוליפנט ואשתו נמשכו אחרי הרעיונות האלה והרחיבום. אהבת-הזולת התמה והישרה, העבודה המסורה בלב ונפש למען אחרים — זו היתה לדידו הדרך היותר טובה, דרך-האמת היחידה לעבודת-אלוהים. "דת העבודה" — זה השם אשר קרא לאמונה החדשה, ושבע שנים עבדו הוא ואשתו עבודה קשה, מלאכת-כפנים, וכל מאכלם לחם ותפוחי-אדמה, כדי להיטהר מן התאוות הגשמיות ולהתקין עצמם להתמוזג עם המהות האלוהית. לראשונה נתוודעתי אליו ואל אשתו בשנת 1882, בקושטא. אין ספק, שחכמת הקבלה שלי לא חלפה על-פניו בלי להטביע בו את רישומה, והוא החל לכתוב ב"אי הנסיך" (ליד קושטא) את *Altiora Peto* שלו, שהוא לאמיתו של דבר אות-מבשר לחיבורו *Sympneumata*. ספר זה האחרון, תחילת כתיבתו בחיפה והוא בעיקרו פרי-עטה של אשתו — גאון אמיתי כשלעצמה. בספר זה גם לי חלק-מה, כשותף לעבודה, מאחר שמר אוליפנט עשה שימוש באותן ידיעות שהיו לי בעיקרי הקבלה של ה-*pneuma*. כשמתה עליו אשתו הראשונה, החל לכתוב במצנת רוחה, כך האמין, את ספר-המופת שלו בתורת-הסוד, אשר יצא לאור זה לא כבר. דרכינו נפרדו כאשר עמד בחצי הספר — אבל על כך אוסיף לספר ב"דפים מיומני".

הערצתו לדת ישראל ואהבתו לעם ישראל היו עזות מאד. נסיעתו לארץ-ישראל לא באה אלא משום קשרו לתנועת ההתנחלות בארץ-הקודש. הוא האמין כי לא יבוא השלום לעולם עד אשר יתקיימו דבריהם של נביאי ישראל ובני ישראל ישובו לארצם. לפני שנתן הברון אדמונד דה רוטשילד את חסותו לשמונים המשפחות שבחיפה, הן באו עד כיכר-לחם ומר אוליפנט סעד אותן ביד רחבה חדשים אחדים בכסף ובמלבושים, ודלתו היתה פתוחה לרווחה לפני כל רעב וצמא. פעם אחת, הביא גרמני באישון-לילה כמעט שני מגניבים של מתגשבים יהודיים, אנשים, נשים וטף, תשושים מרעב וניחרים מצמא, רטובים ויגעים מן הדרך, והאדון והגברת אוליפנט ואני עצמי קמנו ממשכבינו, והכינונו למענם קפה ובגדים חמים ויבשים. "הרצל", אמרה לי הגברת אוליפנט, "הלא איש גומל-חסדים אתה, רוצה נא אל ה'הוטל פרמלי' והבא משם את כל הלחם אשר להם, כי אחיך מתים ברעב". כמו ידיה שירתה אותם והגישה את הקפה ודברי המאכל למעונים עלובים אלה.

היו יהודים שחשבו את מר אוליפנט למיסיונר — ואולי אף טבעי הדבר שחשבו כך, בראותם את כל מעשי החסד והצדקה ששקד לעשותם. ראייה כי לא כן הדבר — אם אמנם נדרשת לכך ראייה — הוא המקרה דלקמן: כשהיה מר אוליפנט בן 30, שימש כציר ארצו ביפאן. כעבור שנים, והוא כבר מתגורר שוב בלונדון, באו שני בניו של אחד משרי אותה מדינה, שעמו קשר קשרי ידידות בשבתו ביפאן, לתור

את המטרופולין הגדולה. תפארתה שבתה את לבם ועשרה עיור את עיניהם, והם חיפשו אחר מר אוליפנט מודעם וביקשוהו כי יביאם בחיק הנצרות, לפי שסמוכים ובטוחים היו כי אך בכוח דתו זכה העם האנגלי לכל האושר וההצלחה הגדולה הזאת. מר אוליפנט שמע את בקשתם ולא חלק עליהם אפילו במלה אחת; הוא אך שכר שוטר-חרש אשר הוליך את האורחים לכל משכנות-העוני של לונדון והראה להם את כל הסחי והמאוס אשר ב"עיר הלילה הנורא". ואז חזרו בהם שני המזרחיים הצעירים ואמרו: "אכן, טובה תורתו הטהורה של קונפוציוס מן הדת הרמה והנשגבה אשר בצלה עשויים לפרוח דברים כמו אלה".

*

עתה זה הלכתי לראות בפעם האחרונה את ידידי ומיטיבי. שוכב הוא, כישן שנת-ישרים, על מיטתו בבית סר מאונטסטיוארט גראנט דאף אשר בטווינקנהאם, בחדר רם ומלא אורה. בהתבונני נסער ונרגש בפניו הנאצלים, חלף בזכרוני כל מה שהיה וכל מה שעשה למעני; ושפתי לחשו אותו מאמר עברי נעלה: "חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא". אצל מיטתו מונחים היו ספריו וכתבי-ידו. ודאי עבד ממש עד ליציאת נשמתו. הלווייתו (אשר הגברת אוליפנט הואילה להזמינני להשתתף בה, ואשר נועדה להיות פרטית בהחלט) תיערך בבית-העלמין של טווינקנ-האם בחצות-היום, ב-27 בחודש זה. שלום לעפרו!

ח

העידית שבין הרביים עושי-המופתים של גליציה הם שלושת האחים אשר בצ'ורטקוב, בהוסאטין ובסאדג'ורה. עשירים מופלגים הם וכפרים שלמים שייכים להם. אין הם חייבים לחיות חיי גדודים כעמיתיהם. מעליהם תפורים לפי הנוסח החדש. גרים הם בארמונות כנסיכים. שירתם וריקודיהם אינם עולים לאותה מדרגה של דבקות מטורפה כשל עמיתיהם הקטנים מהם. אבל המתנות הניתנות להם שונות אף הן, אך להיפך — הפחות בשכרם (סלחו לי, במתנתם) גדול ממירב שכרם של הרביים עושי-המופתים הפשוטים. 25 רובל הוא הסכום היותר קטן שאפשר לשקול על ידם. וכפי המסתבר מן האמור לעיל, גבערים הם אף יותר משאר בני-אומנותם. תנאי גידולם והחינוך שנתחנכו משחר ימיהם הם סיבה מספיקה לבורותם. מיום שיצאו לאויר העולם נחשבו כפלא-הבריאה, בינקותם כבר באו לשחר את פניהם המונוי חסידים, אשר בעיניהם היה כל חיוך שלהם וכל פטפוט-של-תינוקות מלא משמעות נבואית — ומנַן יימצא לילדי-טיפוחים אשר כאלה הזמן והחשק לשקוד על הלימודים הרציניים כשאר בני-גילם? אך מלאו להם שלוש-עשרה שנים וכבר משיאים להם נשים וכך מטילים עליהם משא שהוא יותר מכפי שנותיהם, והלא אין לבקש מהם להדיר עצמם מן ההנאות של חברת-בני-אדם, לשון-הרע וההנופה

"לבוז לתענוגות ולחיות חיי עמל".

סאדגורה היא לחסידים כמין טפה. בבואי לצ'רנוביץ, עיר-הבירה של בוקובינה, שם הלכתי למכור את קונטרסי "אוסטריה" (ושם העניקה לי מועצת העיר ברוב

חסדה תמיכה), יעצוני ידידי ללכת אל מי שהיה בזמן ההוא הרבי עושה-המופתים של סאדגורה. כשהבאתי לו את ספרי, שמודפס היה כדרך דברי-השיר ולפיכך היה בבחינת חידוש בעיני הרבי, תמה עליו תמיהה גדולה וזמן-מה היה מתבונן בו במהופך. ואני, מסתיר את צחוקי, קראתי: "במחילה מכבודך, רבי; הספר הפוך בידך", וישרתי את הספר עד שהשור והבית [כך!] ושאר האותיות שוב לא עמדו עליונים למטה ותחתונים למעלה. בעבור ספרי נתן לי הרבי שטר של חמישה רובלים. בצאתי הלך אחרי איש עשיר-למראה, שחזותו כשל קבלן ממשלתי רוסי, וביקשני שאמכור לו את שטר חמשת הרובלים במחיר עשרה רובלים. "שפן", כך אמר, "זו לי הפעם הראשונה שאני רואה מטבע שנתן הרבי לאדם; אכן, איש דגול אתה ודאי, אם היתה לך הזכות! [כך במקור!] לקבל סכום-כסף מכיסו של הרבי. אנא מכור לי אותו, כי אין שום ספק שזהו קמיע אדיר-כוח". נעניתי לו בתנאי שנחתום את העסקא בכוס של יין-טוקאי (על חשבוננו, כמובן). ולאחר שנעשו החליפין, הרמתי כוס של ברכה לכבוד "הפתאים — אשר עליהם כל פרנסתנו".

ט

עוררתי את העם כנגד הרביים עושי-המופתים בדרכים שהיו פשוטות בתכלית ואף-על-פי-כן מועילות. מאחר שהייתי מגיד שיעור באגדה לפני קהילת יהודי זלוצ'וב, לא החמצתי שום שעת-כושר להביא, ולפעמים בדרכים עקלקלות עד מאד, לידי קטרוג עליהם. למשל: אותו מעשה בשלמה המלך שציוה לאנשיו להתקין עירובין [במקור: עריבון] (תחום-שבת, שכל הנושא חפץ מחוצה לו מחלל את השבת), ונשמעה בת-קול [כך במקור] שאמרה: "חכם בני ושמה לבי", פירשתי כך: יודעים אנחנו ששלמה המלך נעשה עריץ לעת זקנתו וזמן המקרא למדנו שרבים חרשו מזימות עליו, אבל שלמה ידע את בני-עמו. הוא ידע שבימות החול טרודים הם הכל בעבודתם ואינם נותנים דעתם על כך, אבל ביום השבת, כשמתקהלים הם בבית-המקדש וזמנם ודעתם פנויים לחשוב על עול-השלטון המוטל עליהם, גדולה הסכנה שיתקוממו כנגדו. לפיכך ציוה לתחום את הרחובות בעירובין שמחוצה להם אסור יהיה לשאת כל-יזון. את האמצעי המדיני הזה הסמיך על האיסור הדתי: "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". מכאן למדתי גזירה שווה על הגשמיות המתעטפת פעמים רבות באיצטלה של אמונה, וגינתי את האיסור שהטילו הרביים עושי-המופתים על לימוד התורה, שסיבתו בחשש שהם חוששים, שמה יגלו חסידיהם, לאחר שיטיבו יותר לדעת את הדת לאמיתה, את אחיות-העינים אשר בתורת האמונות התפלות שלהם. הפועל-היוצא של עקשותי זו היה שצעירים רבים, שנתחנכו חינוך חסידי (?), נהרו אלי ללמוד מפי תורה ולשון עברית חדשה. כל אותו זמן עסקתי אני עצמי בלימוד קבלה ממש, ב"ספר יצירה" [כך במקור!], אשר לפי האגדה הוא הספר היותר עתיק בספרותנו המהוללה, ומיחסים אותו לאברהם אבינו בכבודו ובעצמו — אבי עמנו, עם-עולם. כרך קטן זה יש בו בשנים-שלושה מעמודיו חכמה ותורת-אמת יותר מאשר בכל הכרכים שבבתי-הספרים בעולם כולו, ו"המוזיאון הבריטי" בכלל זה. הספר הזה הוא מעיין הקבלה ומקורה הראשון — ולא ה"זוהר", שהוא זיווג של סברות ופירושים עם תורת-סוד אגדית ואינו זיווג מן השמים. לאחר

שבנלאיתי לשמש כמוכיח-בשער, הלכתי לברודי ליטול פרידה מידידי קשי שור*, ה"גסטור" של יהדות גליציה ועורך "החלוץ", כי היה בדעתי לעלות לארץ-ישראל. בלמברג נפרדתי לשלום מידידי הד"ר לוונשטיין,** המשורר שמואלי שפרלינג וש. בובר*** (חכם המדרשים). כיסי לא היה ריק, משום שהקיסר העניק לי פעם אחת 50 פלורנינים ופעם אחרת 25 פלורנינים, וכשבידי כל אלה וסכומים אחרים וכן מיטב ברכותיהם של ידידי ורעי, יצאתי ברכבת לעיר-הבירה בודא-פשט. אבל כאן שכרוני הבנקאים בראון ושות' לשמש להם סוכן בבולגריה וברומניה. שנה תמימה עבדתי בארצות-הבלקן. בעת ישיבתי ברומניה הדפיס ד"ר שוורצפלד הנודע בספר-השנה שלו "Annuaire Pentru Israelit" את תרגומי העברי שזכה בפרס לפואימה הרומנית "Ginta Latina" (משהו מפרי-עטו של הד"ר ג'נטר הופיע גם הוא, אם זכרוני אינו מטעני, באותו גליון). לאחר שהפסדתי כסף רב, נסעתי מווארנה לעיר-המלוכה, מושב השולטן, קושטא.

י. קושטא

והנה אני בקושטא, היא קונסטאנטינופול, עירו של קונסטאנטיין, או איסטמבול, כשמה בפני התורכים. כאשר כבשו גדודי התורכים, ובראשם מוחמד השלישי, את העיר, היו מתרוצצים ושואלים בלשונם: "איסטמבול", רוצה לומר, "היכן היא העיר?" כי קושטא מחולקת היתה לשתי ערים, ומאז נקראת קושטא בפני התורכים איסטמבול — כך סיפר לי תורכי זקן. כרומי, היושבת על שבע גבעות, כך יושבת גם עירו של השולטן על כמה גבעות, העוטרות לה כמגדלי זהב; ברק נרקותן והדר מסגדיהן הרבים-מספור, המשתקפים בתוך הים, הם תאנה לעינים. על גבול שני העולמות, לחופי שני הימים, עולה כלילת-היופי, מתנשאת כאילו נתמנתה למלוד על כל ערי תבל. בתולדות עמנו נועד לה לעיר זו תפקיד מכאיב ומצער. התלמוד מספר שבשעה שגשא המלך שלמה את בת פרעה, מלך מצרים, ירד המלאך גבריאל ונעץ קנה בים, וכך נוסד כרך גדול שברומי [כך במקור!]. פירושה של אגדה זו מסתבר מתולדותיו של קונסטאנטיין הגדול, הקיסר הנוצרי הראשון וצורר עמנו. המלך שלמה הוא בתלמוד סמל לאמונה באלוהים, ובת פרעה, לאמונת הנוצרים (על-פי התלמוד למד אבי הנצרות במצרים).**** הקנה, על-פי הנוצרים, סימל את ישו עצמו. בימי-קדם האמינו היהודים כי כל אומה יש לה המלאך המליץ שלה, וכאשר שתי אומות נלחמות זו בזו, גלחמים גם המלאכים שלהן בשמים, והמלאך היוצא וידו על העליונה, אומתו מנצחת. על ארבע האומות הגדולות — היהודים, היוונים, הרומיים והפרסים — הופקדו, לפי המסורת, ארבעת מלאכי-הפנים לשמרן. המלאך מיכאל הוא שומרם של בני ישראל (מיכאל פירושו: מי כאלוהינו — שהרי ישראל נבחרו לבשר את בריתו של אלוהים); גבריאל הוא מגינם של היוונים (גבריאל

* יה"ש — יהושע השיל שור, עורך "החלוץ". (ג. י.)

** הרב ד"ר יששכר לוונשטיין. (ג. י.)

*** ר' שלמה בובר. (ג. י.)

**** מוטל בספק. (הצרת עורך העתון)

פירושו כוח-הגברות); רפאל — של הרומיים (רפאל פירושו ענק או גיבור-חיל); ואוריאל — של הפרסים ("אור" פירושו אש, והפרסים היו עובדים לאש).
ועתה, לאחר שהסברנו כל זאת, נוכל להבין את האגדה התלמודית. כאשר נתחזקה הנצרות, הניף קונסטאנטין הגדול, אשר בחר לו את קונסטאנטינופול כמקום-מושב, את גס הנצרות (זאת מתארת, בלשון-הסמל, ירידתו של גבריאל כדי לנעוץ את הקנה בים). ולהלן מוסיף התלמוד ומתאר בלשון-רמזים את תולדות העיר קושטא מימי קונסטאנטין.

יא. גידופי העמים

כשם שבימי-קדם, לפני זמן הנוצרים, היתה קושטא המקום אשר בו נפגשו יחד הבראבראירים של קרים עם שכיות האמנות והדעת של יוון, כך היא במאה התשע-עשרה מקום החיבור של תרבות המערב עם הפאנאטיות של המזרח. ה"צילינדר" השחור של בני אירופה וריזי הצעד קד לתרבוש האדום של המוסלמים כבדי-הראש, המהלכים בעצלתים. כמה אנשים מצויים בקושטא — רק אלה הוא היודע. לדעת מחברים אחדים (ובדקר בכללם) גדול מספר היושבים בה ישיבת-קבע למעלה ממיליון נפש, אלא ששטף הזרים, הנוהר מדי יום ביומו אל "קרן-הזהב", מגדיל הרבה את מספר האנשים בעיר בכל יום. ארבעה לאומים יושבים בקושטא — תורכים, יוונים, יהודים וארמנים. התורכים הם ענף מן הגזע המונגולי-הטאטארי. לא רופא אני, לא אֶתְנוֹלוֹג אף לא פֶּרְנֹלוֹג, ואיני יכול להגיד מוצאו של אדם על-פי צורת גולגלתו. לפיכך ניצנץ רעיון במוחי לגלות מוצאו של כל איש ואיש על-פי גידופיו. כך מצאתי כי הרוסים, ההונגרים והתורכים בני גזע אחד המה, היינו: הגזע המונגולי-הטאטארי.
דבר-גסות אחיד ומיוחד העולה על שפתיהם של כל השלושה, אף על שפתיו של בן-הטובים, מלמד על קרבת-הדם העמוקה של שילוש-הלאומים הזה. לגרמנים ולאנגלים הרבה חרפות משותפות. הערבים שבאסיה, יהודי פולין שבחצי-אסיה (גליציה) וברוסיה מצטיינים באחדות קללותיהם, שסיבתה הוודאית הוא מוצאם השמי המשותף. "אין אלה בוק" הערבי הוא "א רוח אין דיין טאטן אריין" של הפולנים, ושניהם משמעם: "תיכנס הרוח (השד) באביך". אף ראיתי כי הקללות השגורות בפי הערבים שבאפריקה שונות הן מקללות אחיהם שבאסיה. כך, על-דרך ההיקש, מאששים את הבדלי הגזעים גם דברי-הימים, שלימדונו, כי אלה הקרויים הערבים והמאורים שבאפריקה היו ב"יבשת השחורה" לפני שפשוטו לאפריקה הערבים בני-אסיה. עוד הערה אחרונה לענין מעניין זה: חרפותיהם של הספרדים (יהודי ספרד ופורטוגל) שונות מחרפות אחיהם, בני גליציה ורוסיה. ועל כך לא נתמה, כי מסורת היא בידינו שיהודי פולין באו מאסיה דרך הקאוקז והים הכספי. האשכנזים (יהודי גרמניה) שמרו על מנהגי אבותיהם השמיים ועל צביונם; שלא כספרדים, אשר מחמת חיהם בסביבה שונה והגלייתם לספרד — היא סיביר של רומי העתיקה — נתחללו בהם התמורות הנובעות מכך. על זאת יעידו דברי-הימים, האגדה והתעודות החקוקות באבן ובברזל. עדות לקיומה הממושך והמתמיד של יהדות גרמניה הוא קודם-כל בית-הכנסת הישן-החדש שבפראג, שהוקם במאות השנים הראשונות לנצרות, והוא הבנין היהודי היותר ישן בעולם הנכרי-השמי,

אשר אבני־יסודו הן, לפי המסורת, מאבני בית־המקדש, וכן המטבעות הפולגניים העתיקים עם הכתובות העבריות שעליהם; שנית, ספר דבריימי פולין, המספר כי זמן רב לפני שנתנצרו הפולגנים, היו בתוכם סוחרים־עבדים יהודיים, וכי כמה הגמונים רומיים אדוקים־בדתם יצאו לאותה מדינה לפדות את העבדים; שלישית, האגדה שבזמן שנשפט ישו לפני בית־הדין הגדול בירושלים, שלחה הסנהדרין שליח לבית־הדין היהודי של וורמייזא, העתיקה שבקהילות ישראל באירופה, לשאול כיצד לנהוג עם בן סורר ומורה זה שבקהלם, והעצה היעוצה להם היתה: "אם רוח אלוהים מפעמתו, אין בכוח איש לעצרו; ואם לאו, ילך לו בדרכו עדי אובד". (אם תניחו לו חבל ארוך דיו, יתלה את עצמו)*.

יב. על התורכים

רוב מגינם של יושבי קושטא הם, כמובן, התורכים. ואף־על־פי שהתורכים הם עם של אנשי־מלחמה, הם אנשים טובי־לב ולשונם כה רכה וערבה — ממש תאנה לאוני הזור. בזכות נועם לשונם ואורחותיהם, חן לבושם (שאינו נבדל ממלבושיהם של יושבי־קרנות שבפונד־סטריט או בבולוואר איטלין, אלא בתרבוש ובצורת חלקו העליון של המעיל) וגקיון גופם, אכן ראויים הם להיקרא הצרפתים של ארצות־המזרח. עם מצויין ועזו הם, ותהילת נשיהם שרו בצדק נשוררים לאין־ספור. עיקר יפין בעיניהן המצודדות; אכן, תכלת עיניהן היא ממש כתכלת השמים ומבטן המכשף מלא קסם טמיר. פניהן מכוסים כפניהם של אלוהי המצרים, בשעה שהן מהלכות בחוצות. ידוע ידע מוחמד את עמו, שעה שתיפן את גן־העדן שלו. הואיל והתורכים הם בני הגזע הטאטארי־המונגולי, נבדלים הם במנהגיהם ובעיסוקיהם מבני־דתם הערבים. אפשר שמחמת דלות ספרותם החילונית הם קנאים יותר בדתם מן הערבים, אשר להם ספרות חילונית נהדרה.

צרות־דעת זו מתגלה במנהג שהם נוהגים עם נשיהם. שום אשה רווקה אינה רשאית לצאת החוצה ללא רעלה של משי. הערבים, לעומת זאת, לא הטילו איסור כזה על בנות המין החלש. רבות מן הנשים התורכיות אין כל חן בתנועותיהן, וזה מחמת חיי העצלות שנגזרו עליהן; האשה הערבית, הלוקחת חלק בעבודת הבית והשדה, כאשה האנגליה שלנו, הילוכה חי וקל. תורכים רבים עובדים בשירות הממלכה — הם משמשים כפחות, כפקידים נכבדים, וכדומה; אך ערביים לא תמצא בכל המשורות האלה, כי אין הרשות בוטחת בהם. אותם התורכים שאינם פקידי הרשות, הם רובם ככולם חנוונים או בעלי־מלאכה; אין להם כשרון־הסוחרים המצויין אשר לערבים, שכן זו סגולתם וייחודם של בני־שם.

דתם של התורכים היא, כידוע לכול, דתם של הערבים — דת האיסלם. מאמינים הם באל אחד, שהם קוראים לו באחד ממאה השמות שנתכנה בקוראן — אַלֶּה,

* מעניין שתשובה דומה השיב, לפי האבנגליון, רבן גמליאל. סופו של דבר, כך מספרת האגדה, שעצה זו הגיעה לירושלים במאוחר, הואיל והנסיעה לוורמייזא ובחזרה נמשכה שנתיים ימים. (הערת עורך העתון)

הקרוב כמובן ל"אלוהים" העברי. קוראן משמעו "קריאה", כאחד השמות שניתנו גם בעברית לכתבי־הקודש — "מקרא". עיקרי הענינים שבהם דומים ונחלקים היהדות והאיסלם, ידועים היטב ולא ארחיב עליהם כאן את הדיבור, ואף־על־פי־כן ראוי לעמוד בקיצור על ענין אחד או שני ענינים. הכבוד שחולקים המוסלמים בפומבי לנביאם גדול הרבה יותר מן הכבוד שאנו חולקים למשה רבנו. אמנם נערץ בעינינו מאד רבנו הגדול, ובכל־זאת אינו נחשב אלא כשלוחו של אלוהים; אף איננו חוגגים שום מאורע ממאורעות חייו, כשם שחוגגים המוסלמים את ה"הגירה" — הבריחה שברח מוחמד ממכה למדינה. כאשר קורא ה"מוזם" [מואזין] את המאמינים לתפילה חמש פעמים ביום מעל צריח המסגד, "לי אלה אלה, לא מוחמד ראסול־אלה!" [כך במקור!] היינו: "אלה הוא אלוהינו ומוחמד הוא שלוחו", איני יכול שלא לומר בלבי, כי בה־בשעה שבארצות הנוצרים או המוסלמים חייבים להקהיל את המתפללים בקול פעמונים מצלצלים או בקול צעקה, הרי לא צריכים היו היהודים מעולם שזיכורם כי הגיעה השעה לחלות את פני אלוהיהם.

אות אחר לכבוד הגדול שמכבדים את מוחמד היא החובה שמרגיש בלבו כל מוסלמי ("מושלם" — כמו שכל עם מכנה עצמו) נאמן לעלות לרגל, לפחות פעם אחת בחייו, ולהשתטח על קברו. אבל מסתבר שהעליה לרגל נעשית לשמה של ה"פֻעֵבָה", לא פחות משהיא נעשית לשמו של קבר הנביא. ה"פֻעֵבָה" היא אבן שחורה, אשר לפי אמונתם הורידה גבריאֵל מן השמים עוד לפני זמנו של מוחמד. אבן זו היתה מקודשת כל־כך בעיני הערבים, שכבר אז היו עולים אליה לרגל, עד שמוחמד, שוודאי הבין כי לא יוכל להוציא מלבם את האמונה בה, עשאה חלק מתורתו. האמת שבשורש המסורת הזאת — כך סבור אני — היא שה"פֻעֵבָה" היא אבן של כוכב נופל, אשר בנפילתה חוו כמה ערבים בעלי אמונות תפלות. הם מונים את שנותיהם למן ה"הגירה" כשם שהנוצרים מונים אותן למן הולדתו של ישו. ואף־על־פי שהמוסלמים מאמינים באֵל אחד, כמונו, הריהם מאמינים גם ב"קיסמט" (הגורל), אשר האמונה בו היא רב על התיאולוגיה שלהם וסוד קפאונם המדיני והחברתי.

ג. קיסמט ובקשיש

קיסמט משמעו כמשמע המלה העברית "מזל" (כוכב), ללמדך שגורלם של אנשים וממלכות נחרץ מראש בהשפעתם של גרמי־השמים. כאשר ה"סיארדר", ראש הצבא, מובס בקרב, אין הוא מטריח עצמו לחקור ולדרוש, שמא גבר עליו אויבו בכוח טכסיסי־המלחמה שלו או במספר חייליו, אלא הוא פורש לאהל, מצית לו את הנרגילה, לוגם מן הקפה השחור וממלמל: "זהו הקיסמט". וכך כל איש ואיש בחיי־המעשה שלו נכנע פעמים רבות בלי מלחמה. האמונה בקיסמט היא שריד מן הזמן שלפני האיסלם, כאשר עבודת הכוכבים והמזלות עדיין משלה בכיפה, ממש כשם שצמח הַדְּבָקוֹן עודנו סמל מקודש בעיני כמה עמים, אשר להלכה כבר חדלו להאמין באל "תור" וקיבלו עליהם את דתו של ישו. גם משוררנו המהולל אבן־עזרא מאמין בכוחם זה של גרמי־השמים, אמונה שאכן היתה רווחת מאד בימי־הביניים.

אבל התלמוד יוצא בתקיפות גדולה כנגד התורה המשתקת הזאת. "אין מזל לישראל" — אין כוכבים ומזלות חורצים את גורלו של עם ישראל, בידינו של הקדוש-ברוך הוא אנחנו, העושה בטבע כרצונו.

התורכים מכונים עצמם עותומנים, על שם עותמן שולטנם הראשון. מנהגי תפילתם פשוטים מאד. כמו כל עמי שם, אין להם כמרים. הגיעה שעת התפילה, מיד פותחים כל הגאספים במסגד בתפילה בלי שימתינו לשום כומר, ובכל מקום שנמצא המוסלמי — אם בשוק, אם ברחוב ואם בבית-המרחץ — הוא רוחץ את ידיו ואת פניו פעמים אחדות (כדרך החסידים), רחיצה שתחילתה שטיפת המרפק, ואחר-כך כורע ברך ומכוון פניו לעבר מכה. בבתי-המסחר שלהם תוכל לראותם קוראים ב"קוראן", מזמרים אותו בנוסח המקובל עליהם ומתנועעים אגב כך, כשם שאחיהם היהודים לומדים גמרא. ראשיתם הוא ה"שיח" אול איסלם". זהו כמין כוהן גדול של הדת הכללית ואחד מתפקידי הוא להודיע על ימי החג, כי התורכים קובעים את מולד הלבנה על-פי עדותם של עדי-ראיה, כיהודים בימי-קדם וכקראים בימינו.

דברי-קטרוג רבים על אורחותיה של הרשות התורכית נכתבים בעתונים האנגלים. על-ידי תיאור קצר, מתכוון אני להראות היכן שורש מגרעותיהם. התורכים נטלו להם את שיטותיהם של הערביים, אשר מקורן בחוקי תורתנו, שנחקקו בעצת יתרו, כמסופר בספר שמות. הכליף (הקרוי עתה שולטן, שהוא שלטן בעברית, היינו מושל) הוא אבי המאמינים ומגן הדת. שלטונו הוא שלטון עריץ, אשר רק הצורך להישמע כלפי חוץ למצוות הדת שם לו סייג. המלה "כליף" פירושה "הראשון", והיא קשורה עם האות אל"ף העברית (האלפא היוונית), אשר משמעה במקורה הוא העתוד ההולך בראש העדר. האל"ף בעברית משמעו בהשאלה גם "נסיך" או "מושל", ותרגומו בנוסח האנגלי לכתבי-הקודש duke [דוכס]. מועצת השרים נקראת "דיואן", שפירושו "אסיפה"; בית-המשפט קרוי "שער", המזכירנו את כל המקומות הרבים שבהם מספר המקרא על המשפטים שנערכו בשערי הערים.

בעניני הציבור נתמלאה עצת יתרו כרוחה, ואילו בעניני הצבא היא נתמלאה ככתבה וכלשונה. לכל עשרה חיילים שר-עשרה, לכל המישים — שרי-חמישים, וכן הלאה. אלא שאיתרע מזלם והם שכחו לקבל את התנאי היחיד שהעמיד יתרו, אשר בלעדיו אין קיום לכל המערכה הסדורה הזאת — הם לא דאגו לכך שמעשיהם של היסודות האנושיים אשר בה לא ישתבשו מחמת פעולתו המשחיתה של הוהב. ה"בקשיש" (Trinkgeld, Pourboire) הוא לשלטון כ"קיסמט" לדת. השחיתות מושלת בכול. לא "פי שלושה המוש הוא זה אשר בצדק יריב את ריבו" — את כף הזכות והחובה במשפט מכריע הכסף הנשקל על ידיהם של השופטים. הרעה החולה הזאת אין ספק שיש לה איוו נגיעה בדרך שבה ממנים את פקידי הרשות; האפנדים, כלומר רמי-היחש, הם היחידים אשר מבחר המשרות בממשלה פתוחות לפניהם.

החייל התורכי הוא אמיץ-לב ונאמן. לעולם לא יתלונן על הרשות, אפילו בשעה ששכרו אינו ניתן לו בעתו. כל דבר משביעו רצון ושום דבר אינו ממרידו. היי הצבא התורכי שונים הם מהיי הצבא בשאר ארצות אירופה. לא תמצא קצין פרוסי או אנגלי היושב לשולחן אחד עם חייל פשוט; אבל בבית-קפה תורכי יראו חיילים מכל

מדרגות הצבא לוגמים קפה בצותא, מתהברים עם כל אדם ומשחקים ב"שש-בש".
אתנה זו מצמיחה צייתנות מרצון, שהיא צייתנות נכונה יותר מאשר המשמעת
הקשיחה של הצבאות הארניים.

החומר של הצבא התורכי הוא, איפוא, מצוין; אך לרוע המזל, הפחות, כלומר
המפקדים, נבחרים, כאמור לעיל, רק בזכות ייחוסם. לאחר שיתקבל בממלכה התורכית
המנהג להעלות את האדם בסולם-הדרגות בזכות מעלותיו, שוב יזהיר הצי-הסהר
שעל נסו של המלך על פני הקיסרות כבראשונה. הקרב של פלונה במלחמה האחרונה
עם רוסיה הוכיח בעליל את יתרונו של מצביא כעותמן-פחה איש-העם. האומה מטיבה
לדעת היכן מקום התורפה שלה. יום אחד, כשהייתי מהלך בחוצות קושטא, ראיתי
זמר סומא מגן בעוד ומוקף כרגיל בקהל של מאזינים. וזה היה שירו:

פֶּשֶׁהֲלִי
יֹזְרְדִיָּה,
נֶרְגִלִיָּה,
אִישֵׁתִיָּה,
מוֹסְקוֹב טְרַפְטֵר
גִּלְדִיָּה.

"הפחה על הגוזזטרא מעשן את נרגילתו. מדרום בא הצבא הרוסי". אבל פשוטי-
העם אינם טורחים לשים קץ לשלטון הזה. העם ממלמלים בריבואות קולותיהם
"קיסמט"; והפחות משיבים באלף לשונותיהם "בקשיש". שאלו תייר אנגלי, שחזר
ממסעותיו בארצות-המזרח, היש עוד תקוה לתורכיה; והוא השיב: "כן, אם הם
יפתחו את הרמונותיהם ויסגרו את ספרי הקוראן שלהם". אבל נבצר מבינתי, כיצד
יש בכוחם של ההרמון והקוראן להשפיע על המצב הכלכלי של הממשלה. לעניות
דעתי יש תקוה לתורכיה רק אם ישברו פשוטי-העם את עול הפאטאליזם וישכחו את
המלה "קיסמט" והפחות ימחקו מאוצר-המלים השגורות בפייהם יום-יום את המלה
"בקשיש".

יד. הערב-רב של קושטא

שניים לתורכים במעלת-חשיבותם בכלל האוכלוסיה של קושטא הם היוונים.
מתגוררים הם בעיקר ב"גאלאטה" — שכונה שיסדוה יוונים בני גאלאטה. אותם
תמצא בכל בית-יין ובכל בית-שעשועים נודע לשמצה. מבליים הם את ימיהם בשתיה
ובמשחק בקוביא, ומומן לזמן רוצחים זה את זה. בניה המנוונים של הלאס העתיקה,
שאינו בהם אף זכר למזג האמנותי או לאהבת הספרות של אבותיהם הקלאסיים, ולא
נחלו אלא את הרגל הקלפטומניה, שאפשר בא להם בעטיו של הטיפוח שטיפחו בני
ספארטה את האמנות לגנוב מבלי להיתפס בכף, כשחוקי ליקורגוס מחזקים ידיהם
בכך. בקיצור, אפשר לומר עליהם בלשון, שאמנם אינה נקיה אך ברורה, שהם "בריות
חשודות". וכשם שאינן אשה יווניה מהלכת בלא צלב, כך אינן יווני מההלך בלא סכין,
ופעמים רבות אף יארוב בסמטאות אפלות לעוברי-אורח תמימים כדי להתנפל עליהם.

לא בנדיר מסתיימת מריבה הפורצת באחת ממאורות-השכרות שלהם בקרב של סכינים.

— "כאשר נפגשים שני יוונים, מתלקחת תגרה" —

כלשון הפתגם העממי, שאין ציטוטו מדויק, אבל במובן אחר. לאחר שעושה היווני מעשה-רצח, הוא מקפיד לבקות את סכיניו בפיו, מתוך האמונה התפלה כי אם כך יעשה, הרצח לא "יצא החוצה". אין כל פלא, איפוא, שרבים מהם נשכרים לעשות מלאכות שפלות. בכל מה שנוגע לדת, גדולה קנאותם לא פחות מבערותם. הרצח, הגניבה והגזל הם עבירות קלות בהשואה עם החטא שבאכילת בשר ביום-צום. בניידתם הרוסים, וכן היהודים, מכנים אותם בבוז ה"מומלחים", על שום מנהגם להמליח את גופו של הרך הנולד. גם היהודים הקדמונים החזיקו במנהג זה, כנזכר ביחזקאל. היוונים של קושטא רוחשים ידידות לתושביה היהודים-הפולנים יותר מאשר לספרדים.

הארמנים, ענף צדדי מן הגזע השמי, גם הם מרובים בעירו של קונסטאנטין. זהו עם הסון מאד ולמרביתם כתפים רחבות מאד. בכל שנה בא זרם-אדם גדול מארץ-מולדתם, ארם-נהרים, ליד הר ארט, שפניו מועדות אל עיר-בירתה של תורכיה. זרם מהגרים זה סיבתו בלחץ הקשה-מגשוא שלוחצים אותם שכניהם הנוודים, הפושטים עליהם תדיר מארץ הכורדים ובוזזים אותם. בקושטא מתפרנסים הם כסבלים וכמשרתים בבתים. אורחותיהם שלווים, אבל לשונם גסה ומשוונה.

יותר מכל הזרים מתבלטים כאן הגרמנים והאנגלים. כוח-השפעתם של הסוחרים הצרפתים מתמעט יום-יום; המסחר נתון כמעט כולו בידי האוסטרים, שספינות-המשא שלהם נאמנות על כל ארצות הליבאנט. היהודים רבים מאד. הם מונים למעלה מ-100,000 איש — ספרדים, אשכנזים וקראים. הספרדים — או ה"ספניולים", כמו שהם נקראים כאן — הם רוב מנינה של האוכלוסיה היהודית, כי נמלטו לכאן בעת הגירוש הגדול מספרד ומפורטוגל בשנת 1492. בעיקרם יושבים הם בשכונות קטנות כהסקה קוסטנג'יק. בתיהם קטנים אבל גקיים; הרצפות מרופדות במרבדים, ורהיטיהם — ספה קטנה, כמה שרפרפים שכאילו נועדו בשביל ילדים, אספקלריה, ספרים אחדים, כמה נרגילות, תנור שאינו קבוע במקומו ו"מזרח" [כך במקור!]. "מזרח" זה, ככל ה"מזרחים" שביבשת ובארצות-הקדם, כתוב בו רק פסוק אחד בן שתי שורות: "אדם דואג על איבוד דמיו ואינו דואג על איבוד ימיו; דמיו אינם עוזרים וימיו אינם חוזרים". רק הפולנים, אשר אינם מחמירים בלאו של לא תעשה לך פסל ומסכה, מקשטים את ה"מזרח" בתמונה הידועה של משה רבנו שעטרה לראשו ושל אהרן הכהן שזקנו יורד לו על-פי מידותיו.

ה"ספניולים" הם סבלים, משיטי-גונדולות, וירקנים, ורבים מהם חלפנים. במרחקים קצובים לאורך כל הרחובות שבין גאלאטה ואיסטמבול, תוכל לראותם עם שלוחניהם הקטנים, עליהם תיבות של זכוכית ובהן שטריי-כסף ומטבעות זהב וכסף ונחושת. כאשר ראיתם לראשונה הבנתי מדוע נקראו החלפנים בתלמוד "שולחנים". כבורסה ל-*la haute finance* כן החלפנים האלה לעסקי יום-יום של אנשי המזרח. הספרדים רובם עניים ורובם אדוקים בדת. כמה חבל שאדיקותם היא מצנת אנשים

מלומדה ולא התלהבות דתית אמיתית. הם חיים בדת, אך הדת אינה חיה בהם. כשם שבקרב הנבערים שבבני פולין היהדות פירושה פיאות ארוכות וקפוטות ארוכות, כך פירושה בין הספרדים אמירת תהילים וקריאה בספרי קבלה. ומה בכך אם אינם מבינים מה שהם ממלמלים? ואף-על-פי-כן עונג הוא לבקר בבית-כנסת של ספרדים ולשמוע את כל הקהל לוקח חלק בשירת התפילות. מרבית מנגינותיהם הן "שירי גולה" עצובים בסולם המינורי — שירים ערבים ונוגים, הממוגגים את הלב בעוצם רגשותיהם. כשקמים הם לתפילת "שמונה-עשרה" בלחש, פונה תחילה כל אחד מהם לכל שכן ושכן ומרים את ידו בתנועה מורחית, כמבקש מחילה על חוסר-דרד-ארץ זה שהוא אנוס לנהוג כלפי אחיו. גם ההגינות רבה יותר בבתי-הכנסת הספרדיים מאשר באשכנזיים.

טו. עוד על ה"ספניולים"

בראש כל קהילה מקהילות ה"ספניולים" שבקושטא עומד "חכם", ולפעמים "חכמים" אחדים, וכל אלה שומרים אמונים ל"חכם באשי" היושב בקוסטגניק והוא גשיאם של כל היהודים שבממלכת הצ'י-הסרה. בידי ה"חכם באשי" נתנה הרשות כוח-שלטון רב. בחדר-המבוא שבביתו הותקן כלא, ששני חיילים שומרים עליו, ובו מורשה הוא לכלוא עבריינים יהודים. לעתים מזומנות הוא נקרא אל השולטן בעניניהם של היהודים, שהוא בא-כוחם הרשמי. כך היה בימי-קדם מעמדו של ה"ריש-גלותא" בחצרו של מלך פרס. אך עיקר עיסוקיו הם אלה הנובעים מהיותו הרב הראשי של הקהילה. גדולי האמוראים בסורא ובפומבדיתא היו דורשים בציבור רק פעמים בשנה ושאר זמנם היו מקדישים להוראה. אפשר שסיבה אחת לירידתה של יהדות ביונטיון היא היפוכו של המנהג הזה. אמנם נכון הוא שבכללו של דבר עושים רועי-העדה הספרדיים למען צאן-מרעיתם יותר מן האנגליים; הם אינם נחפזים כמותם מסעודה לסעודה ומנשף-מחולות לנשף-מחולות; ועם-זאת אינם מקפידים על החינוך היהודי כשם שמקפידים עליו אחיהם שבלונדון. גם כאשר מיסדת חברת "כל ישראל חברים" בתי-ספר, מונעים כאן רוב היהודים הדתיים את ילדיהם מלבקר בהם. והם צודקים. שפן, בתי-הספר של "כל ישראל חברים" שבארצות-המזרח, כמותם כבנין שגדל יתר-על-המידה אשר בבל-לין, אשר יהדות אנגליה באיילתה כה גאה עליו, מזיקים יותר משהם מועילים. המורים רובם בחורים צעירים שנתחנכו בפאריס וכל סגולתם היא הלשון הצרפתית השגורה בפייהם. הם מביאים לתוך חדרי-הלימודים את האוירה החולה של בבל חדשה זו, ותו לא. כאשר מסיים הילד את חוק-לימודיו, הוא מגלה שתלמודו אין בו כדי לפרנסו, כי רוב אנשי המזרח בקיאים בשפות רבות ובטפוטיו בלשון-צרפת לא ישתפר כלום. אף יהודי טוב לא יוכל להיות, כי הרוח החמרגנית של "עיר-התענוגות", נושאת-דברה שואפת-המותרות של תורת "אכול ושתה כי מחר נמות", מרעילה את מעיינות היהדות. המיליונים של "כל ישראל חברים" היו מביאים תועלת הרבה יותר גדולה אילו השתמשו בהם ליסוד מושבות למען היהודים היוצאים מאירופה, לנטיעת עץ-החיים, ולא לנטיעת עץ-הדעת אשר כזה, שפריו ממת את כל אוכליו.

אף-על-פי שרוב ה"ספניולים" הם עניים מרודים, גומלי חסדים הם מטבעם, ככל בני-שם. המצוינת שבחברות-הצדקה הרבות שלהם היא "חברה קדישא", החברה הקדושה, מאחר שהמצנה לדאוג גם לדל ולאביון שייקבר בכבוד, נחשבת כמצוה גדולה וקדושה. אמרתי גומלי חסדים מטבעם ככל בני-שם, ואכן, עוד קודם שנפוצו בני-התרבות היושבים לחופה הדרומי של אירופה במרבית היבשת, כבר היו קיימים ופועלים בקרב היהודים רוב המוסדות, אשר לפי המקובל הביאום לשם לא מכבר הנוצרים. גם עכשיו, כאשר מסדים בני העמים הארניים את יישוביהם, נגלים חיי הקהילה קודם-כל באגודות של מוסיקה, גימנסטיקה או ספורט; ואילו היהודים מציינים התחברותה של קהילה חדשה בייסוד "חברה קדישא".

אפשר שאהלי-שם וארמנות-האבן של העמים הארניים אך סמל הם לרכות מזגם של אלה ולקשיחותם של אלה. בנות המין היפה בעדת ה"ספניולים" הן מזיגה של יפי הנשים התורכיות וחינן של הצרפתיות. עיניהן הכהות היפות של הנשים הספרדיות בקושטא יש להן אותו הכוח המושך, אשר לפי האגדה הקדמונית הנודעה יש לו להר-המסטורין — חרדת כל יורדי-הים. הן קורנות אור יקרות כברק אבני-חן נהדרות. רפאל או פידיאס שמחים היו אילו ישבה לפניהם אחת מבנות-ישראל אלה. לא זו בלבד שחינת-תארה גדול משל בת-חזרותה התורכיה, אלא אף תנועותיה חיוניות וגמישות משלה. על נשים כמותה כתב המשורר:

"אָפּוּף יַפְעָה הוּא הַלּוּכָה
פֶּסֶהר צַח וְשָׁמִי פּוֹכֵב".

כי הילוכה הקל יש בו אותו קסם לא-מוחש שרצה ביירוֹן למסרו בציוֹר הנחמד הזה. בשבתות ובמועדים מכסות הנשים את ראשיהן במצנפות שחורות, רקומות בזהב או בכסף. השחור הוא סימן לאבל על חורבן הבית; גם על ה"חכמים" חביב הצבע הזה. מוזר הדבר שבכל שעות היום אוהבות הן להתלבש במה שקרוי באנגליה "שמלת-ערב", אשר מחשופה עמוק עד מאד. על הגבירות האריות חביבות השמלות ברות האפנה האחרונה, ואילו הגבירה השמית חומדת אריגים יקרים ותכשיטי פאר. ענקים של מטבעות זהב וכסף עוטרם את צואריהן של נשים ספרדיות רבות. אהובות עליהן גם הנעלים הקטנות והעדינות.

ואולם, הן עצמן ראויות לשבח הרבה יותר מתבשיליהן. שלא כמבחר המאכלים של עקרת-הבית הפולניה, יודעות הן רק מין חדגוני אחד של מזונות שמניים. רק שמן ושמן בכל; כאילו חיות היו, ממש כדגי-הסרדינים, בתוך שמן. בני השכבה הבינונית והנמוכה ממעטים מאד לאכול; הבשר עולה על שולחנם (בתוך שמן, כמובן) רק פעם אחת בשבוע. עיקר מזונם פירות ודגים. אך כילתה עקרת-הבית להכין את סעודת הדגים השמנית על הכירה וכבר היא באה אצל חבורה של הולכות-רכיל, או שהן באות אצלה, ועמהן היא לוגמת קפה, מעשנת את נרגילתה, ומספרת ושומעת את אלף-הסיפור-והסיפור של ארצות-המזרח, אשר לעולם לא יהיו לזרא. בהתכנסן כך בתוך בתיהן נתונות רגליהן בסנדלים ולא בנעליהן הקטנות והעדינות.

אותו זמן עסוק הבעל בעבודתו מחוץ לבית. לעת הארוחה הוא קונה מעט לחם ודגים בחנות או מעט לחם ומין דבר-מתיקה ממוסמס, ובאלה שובר הוא את רעבונו

עד לערב; או מביא הוא הביתה נתח של כבד או של טחול ואותו שורה אשתו בשמן ומבשלת לסעודת-ערבית. וכך חולפים החיים.

וכך חולף גם היופי; וזהר נשיותן מתעמם; הנישואים בעודן באפן, היי העצלות והמזון הדל מעבים את תווי-הפנים ומטשטשים את חן הגזרה. אבוי! הבלכה גותנת אותותיה בכל דבר נחמד ונהדר —

”הפרח הפורח היום, מקר יבול”.

טז. על יהודי אוסטריה ופולין אשר בקושטא

קהילת האשכנזים בקושטא מונה כאלף גפש. היא נחלקת לשתי עדות, שהחשובה בהן היא עדת יהודי אוסטריה. יהודים אלה הם סוחרים, חנוונים, בנקאים, רופאים, בעלי-סדנאות, מנהלי-פנקסים, וכיוצא בזה. יש להם בית-כנסת קטן ונאה ובית-ספר, אשר מלמדים בו עברית, גרמנית, תורכית ולימודי-חובה אחרים. החינוך הזה עולה לאין ערוך על החינוך בבתי-הספר של “כל ישראל חברים”. הוא מוחזק בממזנם של אנשי העדה, ונעזר בסכום קטן, הניתן בעצלתם על-ידי חברת כל ישראל חברים. העדה האוסטרית היא קהילה שהיהדות היתה משתבחת בה בכל ארץ. העדה השנייה היא עדה מעורבת עד מאד ויש בה יהודים מכל הגלויות. רוב אנשיה הם פונדקאים, חייטים, סנדלרים, בעלי אכסניות או בתי-אוכל, ויתרם נמנים עם “הבריות החשודות”, שכבר הזכרנום לעיל. העדה הזאת אינה מאוחדת באמת; אין לה בנין בית-כנסת משלה, אלא כמה בתי-תפילה ארעיים. אבל כל מיני מוסדות-צדקה קטנים לעזרת המהגרים והאביונים משגשגים שם. יהודי פולין נתגשבו בקושטא מקרוב, בימי מלחמת-קרים. בקרבות של באלאקלאבה וסבאסטופול שבו התורכים כמה חיילים יהודים שבצבא רוסיה והביאום לקושטא. כאן התפרנסו מחייטות ומסנדלרות, אף חסכו להם קצת כסף, גידלו את ילדיהם וכך החלה קהילתם הקטנה לגדול. זהו איפוא ישוב שקם בכוחותיו הוא ומתפתח תדיר; כבר יש להם בית-ספר טוב ובית-תפילה קטן ונאה.

להוותנו אין הספרדים והאשכנזים חיים אלה עם אלה חיי שלום וידידות, כמו שראוי היה שיחיו, אבל בכך אשמים בעיקר ה”חכמים” וה”רבנים”. אכן, מאחר ששרויים אנו בגלות ושונאים אנטי-שמיים סובבים אותנו מכל צד, היה עלינו לפחות לשמור לנו אותו כוח שמקורו באחדות. מנהיגינו יכולים היו למצוא להם עיסוק אחר במקום המלחמה על סיסמאות. כבר הגיעה השעה שיקום יהודה ויתן רסן על מנהיגיו, כדי שהעם אשר אלוהיו אחד, יהיה גם הוא אחד. לבד מההבדלים מעשי-ידיהם, ישנם גם הבדלים טבעיים בין הספרדים לאשכנזים — הבדלים של אורח-חיים והבדלים גופניים. הראשונים חביבה עליהם יותר הבדידות, והאחרונים — החיים בחברותא. הפולנים, שאינם גותנים את דעתם על סידורי הסניטציה במעונותיהם, מקפידים מאד על נקיזן גופם; ה”ספניולים”, לעומתם, בתיהם נקיים, אבל הם מתעצלים ומתרשלים בכל הנוגע לנקיזן גופם. זוהי חידה, שאף אינני מתאמר לפתרה. הראשונים יושבים בחלק האירופי הנוצרי של העיר; האחרונים — בשכונות המזוהמות של ביזנטיון,

בסמוך מאד לתורכים. נישואי-ערובת בין שתי העדות הם חזון לא נפרץ. אבל המריבות הן מעשה-בכל-יום, ולכל אחת כינוי-הגנאי החביב עליה להטיחו בחברתה. נדמה לי כי העמוקים בהבדלים שבין שתי העדות שרשיהם בקורות-חייהן. בה-בשעה שהיהודי הספרדי עדיין ניכרים בו פצעייהם של כבלי העבדות הרומיים, הרי נשתמר ביהודי הפולני-הגרמני במידה גדולה יותר הטבע הנשמי המקורי, משום שהוא יצא מן הארץ מרצונו, לאחר מלחמת בר-כוכבא הנוראה. גם אפשר שזה האחרון הוא מבני עשרת השבטים. כראייה לסברה הזאת אביא את עגותיהם השונות. במקומות ידועים אינם יכולים לבטא את השין אלא כשין, כבני אפרים בפרשת "שיכולת" המפורסמת. חלקם מגלגלים בריש גרונית מופלגת. משיחה שהיתה לי לפני שנים-עשרה שנים עם הפרופסור קאופמן בבודא-פשט, נסתבר לי שהוא מסכים עמי כי ההברה האשכנזית נכונה יותר מן ההברה הספרדית. לפי הבדלי עגותיהם של היהודים הפולנים-הגרמנים יכול אדם להכיר את מוצאם של בני הקהילות השונות; ואילו ה"ספניולים" מדברים כולם בעגה אחת — בלשונו המסורסת של "אל סיד". לראשונים גם הושי-הסוחרים, אשר ירשוהו מאבותיהם יושבי החופים; והאחרונים, שהם מבני יהודה ובנימין, אשר ישבו בפנים הארץ, אין להם החוש הנמרץ הזה. כן אין לו ליהודי הספרדי הרגשות הלאומיים והגזעיים אשר לאחזי האשכנזי, שכל חייו היו מסכת אחת של רדיפות מצד נוסעי-הצלב, השופטים ועמי-הארץ, בה-בשעה שחייו שלו עברו עליו בשלנת צלו של חצי-הסהר, אשר רק מזמן לזמן הפריעתה חמת-ועמו של אחשרפן עריץ.

יו. היד הכחולה ועין-הרע

היהודי הספרדי אמנם פטור הוא מאותה כת של מוצצידים בצורת רביים עושי-מופתים, אך עבד הוא לאמונה בחכמת כף-היד. כל תורכי זקן או תורכי זקנה המעמידים פנים שבכוחם לומר את העתיד על-פי קוי כף-היד מוצאים להם אזנים קשובות ולב מלא אמונה ויראת-כבוד. בכל אחד מבתי היהודים הספרדים בארצות המזרח תמצא על כל מזוזה חתימת כף-יד כחולה פשוטת אצבעותיה. כמעט נוטה אדם לחשוב שהבתים סומנו כך בידי כנופייה ככנופיית "ארבעים השודדים" המפורסמת. אבל טביעת כף-היד, כפרסת-הסוסים אצל האנגלים, נקבעת שם בידי הדיירים עצמם. זהו כביכול קמיע כנגד עין-הרע. אני סבור שהרעיון לקמיע זה יסודו אגדה שבתלמוד, אגדה זו כך לשונה:

מי שמתנרא מעין רעה
אל הנחיר יגיע אצבעו;
"אני מורעו של יוסף", יקרא,
שאין עין-הרע שולטת בו.

בלשון-הסמלים של הקבלה, הדלת היא רמו לחטמו של אדם — החלק היותר קדמי של בית-הגוף. הצבע שנתייחד לשבט יוסף הוא הצבע הכחול. והזיווג של שני אלה

הוא שהצמיח מעשה-אמנות מגוחך זה, הנראה על כל בתיהם של ה"ספניזלים". היהודים הפולנים, ככל בני-שם, מאמינים גם הם בעין-הרע. כאשר ילד נופל למשכב, מזעיקים אליו זקנות חכמות, הקרויות "Absprechen", היינו "מגרשות-שדים". וכך נעשה גירוש השדים: הזקנה גוחנת אל הילד, אתר-כך רוקקת שלוש פעמים לצדדין ומפזמת לחש שראשיתו כדלהן:

שלוש נשים עומדות על צוק.
הראשונה אומרת "אני חולה";
השנייה אומרת "אינני חולה";
השלישית אומרת "אני חולה".

את המשכו של הלחש אינני זוכר, אך סיומו בערך כך: "לאן אתה הולך? לך למדבר. הואיל ואינך יכול לשתות מים מן הים, לא תוכל לשתות את דמו של הילד הזה". מסתבר שנתערבה כאן, ברעיון הזה, אגדת-מסתורין על הערפד. האמונה בעין-הרע ימיה כימי כל דת. פעמים רבות אמר אלוהים בלשון-המליצה המקראית: "ושמתי עיני עליהם" — לטובה או לרעה.

ועתה, אודה ואתוודה כי תמיד רחשתי אהדה נסתרה לאמונה בכוחן של העין הטובה והעין הרעה. ומדוע לא? אם קסם מבטתה של אשה כבר גרם לאנשים שיקריבו את אָשרם, עשרם וחיייהם, מדוע לא יהיה ככזה הזה גם לעין הרעה. הכוח הקוסם אשר באדם מתרכז בבבת-העין — וראיה לכך הסיפורים המופלאים על כוחו של מבט נעוץ להדביר חיות משתוללות. אין כל ספק שכוחו של מאלף-האריות תלוי במידה רבה בטבע מבטו. אבל אינני מסכים עם אחי-לאמונה השמים מבטחם בקיומו של איזה קמיע בעל כוח נגדי.

האמונה התפלה השומרת את צעדיהם בעודם בחיים, מלווה אותם עד לקברם. בחציה האסיאני של קושטא נמצא בית-הקברות הגדול "בית-עלמין" (בית-הנצח), כמו שקראוהו גם המצרים הקדמונים). דרך-אגב, גם התורכים נוטים לעשות את מסעם לשמים דרך אסיה. את הסיבה לכך, ראוי לבקש בפולקלור של עמם. התורכים מאמינים כי יבוא יום ובני-עמם יצאו מאירופה וישונו לאסיה — ערש-מולדתם. יש המסבירים גם את רצונם של היהודים הספרדיים להיקבר באסיה בנוטיית-לב כזאת. אבל אני סבור ששרשו באמונה המקובלת כי ביום-הדין יתגלגלו כל המתים עד שיגיעו להר הזיתים ורק אז יושבו להם הגשמות — ומשום כך נוה להם שיימצאו קרוב לשם ככל האפשר. חוששים הם מפני הגלגול תחת הים הרוגש.

י. כיוס

"Und die Sonne Homerus sie lächelt mir auch"

(שילר)

בדרך גדול כביזנטיון, בסבך כזה של רחובות הרריים ומפותלים, אין חייו של מורה פרטי חיים שראוי להתקנא בהם. חוץ מזה, גם רוחי לא ידעה שלנה באותו זמן וגופי היה עלי דוי. ידעתי צער עגוועים על חיבתה והשפעתה של הסה אוארבך, ידידתי ומגינתי, ובכלל הייתי במצב חלוש. לפיכך נטלתי לי, בעצת ידידי, חופשה

של ששה חדשים בכיוס. חדשים אחדים קודם-לכן פקד את המקום שהוא הרעש של שנת 1881 והחריב כמעט את כל בתי האי ואת המבצר הפיל ארצה. מספר ההרוגים והפצועים הגיע עד 40,000; רק אחדים מבתי-הקפה שעל שפת-הים לא נחרבו. מאחר שעליתי לחוף בלילה, מצאתי לי מקום באחד מבתי-הקפה האלה וחיכיתי לזריחת החמה. לבסוף היה שכר לאורך-רוחי, כאשר זרם גאדר של אור ארגוני הציף את המזרח, ועתה יכולתי לומר כלשונו של שילר: "שמשו של הומרוס הייתה גם אלי". אבל האור גילה לעיני גם את החורבן שחוללו הכוחות אשר מתחת לפני האדמה — לא בתים ולא ארמונות, אלא גלי אבנים, ותו לא. למרבה הפלא, נשארו העצים מושרשים היטב באדמה. בצלם של עצים אלה סודרו סידורים של בתי-קפה "תחת-כיפת-השמים". שותקים ישבו האורחים ולגמו את המשקה הריחני. על ענפי הגג תלויים היו קניניהם החמריים של הבעלים. על ענף אחד ראיתי כינור אשר רוח הבוקר הקרה עברה במיתריו. כמו חי ניצב לפני ציורו של משורר תהילים: "על נהרות בבל, שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון; על ערבים בתוכה תלינו כינורותינו". שקוע במחשבות נוגות שמתי פני אל הרובע היהודי הנקרא מאהאלו. לא נשאר שום סימן שיעיד כי היה כאן ישוב יהודי. 25 משפחותיו נסו אל אחינו גדיבי-הלב שבאיזמיר. לבסוף, מצאתי בסוכה קטנה "חכם" זקן עם אשתו וילדיו. לאחר שבירכנו איש את רעהו בברכה המקובלת "שלם עליכום", סיפר לי בקול-בוכים כל מה שעבר עליו בעת הרעש. אמרתי לו כי מוטב להם ליהודים שיעזבו מקום זה הזרוע הרייגעש. והוא השיב בדבקות: "לא כן הדבר. לא האש שבתוך האדמה היא שהמיטה עלינו את האסון הזה, כי-אם הלוויתן. תנועת זנבו היא שחוללה את כל החורבן. הלוויתן — אותו דג אדיר שהעולם נשען עליו. יודע אתה שכדור-הארץ שלנו מוקף מכל צדדיו במים והלוויתן שוכב על-פניהם שקוע בתרדמה. וכשהוא זע מפעם לפעם מתוך שנתו, גרעד העולם". הסברתי לו את פשר הדבר לפי תורתם של הגיאולוגים, ולא קיבל. רק כאשר העמדתי על כך שדבריו של משורר תהילים סותרים לחלוטין את סברתו ("המביט לארץ ותרעד; יגע בהרים ויעשגו"), נראה מוכן ומזומן למשוך את ידיו ממנה. אבל נדמה לי שהאור החדש הרעישו יותר מן הרעש.

איש אחר מאנשי המקום, מבני הלאס העתיקה, פירש לי את סיבת הרעש כך: "האֵלים הקדמונים שלנו, נוס ברהמזל ואַרְס האמיץ ובאפכוס היפה, וכל בנות החמד של האולימפוס, אשר האֵל החדש ושליחיו גירשוּם מעל פני האדמה, קבעו את משכנם באיזה בור-כלא שמימי שמתחת לפני האדמה, מתחת לאֵינו האהוב. אבל מפעם לפעם, מעוצם אהבתם לבני-עמנו, יוצאי חלציהם, הם מתאמצים לשוב ולפרוץ להם דרך אל האויר העליון, כדי להביא לבני-חלוף את אור החדנה של הימים ההם. אבל עדיין אין השעה כשרה. הרוחות הרעות יוצאות כנגדם, ואגב מלחמתם מזדעזע האי עד יסודו". כששאלתי כיצד יכול הוא, כאיש נוצרי, להאמין בדבר אשר כזה, השיב לי: "האם לא הוקירו אריסטו וסוקראטס שלנו את האֵלים, והאם לא הוקירו הנוצרים את אריסטו וסוקראטס שלנו? אין ספק שיש מידה של אמת באמונה באֵלים הקדמונים".

כיוס הוא אי יווני בים האַגיא. לפניו היה מיושב בצפיפות, אבל מאז המהפכה

של שנת 1882 והטבח בימי קאפדון פחה, פחתו אוכלוסיו עד 100,000 נפש. עיר-הבירה של כ"ס, סאקיס, יושבת לחוף הים. רוב מנינם של התושבים הם יוונים. לפנים היתה שם קהילה יהודית גדולה — עד אילם לכך הוא עץ ברזל הפורש את בדיו על קברו של הרב והגיאומטרן הגדול, רבי יעקב, הנודע בכינויו בעל-הטורים. הרעשים התכופים ודאי רוקנו אותו בהדרגה מיהודיו, עד שבבואי לשם, נשאר באי רק "הכס" אחד בלא קהילה. בכ"ס מרובים ההרים, וכולם הרי-געש. קרוב לוודאי שמשופעים הם במחצבים, גם שמקפידים שלא לגעת בהם. ביערותיו עצים רבים — עצי זית ועצים הנותנים שרף. מזהל זה, השרף, הוא מסחורותיו העיקריות הנשלחות לחוף-לארץ. זהו, סבורני, אותו "שרף", שעליו אומרת המשנה שהוא נוטף מעץ-הקטף, אשר שימש בבית-המקדש. ואפשר שה"קטף" אינו אלא סירוס שסירסו בעברית את השם כ"ס. בנייה-מקום משתמשים במוהל זה להתקנת יי"ש, הקרוי בכל בתי-היין שבארצות המזרח בשם "שרף".

יט. גביע של יין כ"ס

"Kein tropfen geht verloren,

Von dem, was weise trinken"

(מירוזה שאפי)

כ"ס הוא אחד המקומות שלפי טענתם נולד בהם הזמרוס. ואכן, לפי דעתי אין מקום הזה ראוי להפעים את רוחו של משורר גדול. הטבע, האשה והיין — אלה שלושת מעוררי השיר הגדולים — נאים וטובים הם כולם באי העליו הזה. הנה, למשל, היין. מעורר-השראה זה מלא יקוד כאדמת-הגעש שהגפנים צומחות מתוכה. מאליו מובן שמאז ומעולם יצא שמו לתהילה. כשבת המלך פמביוס במועצת אחשדרפניו לתכנן מסע-מלחמה חדש, שיקוי זה הוא שהעיר את רוחו לקרב. גביע של יין כ"ס הוא-הוא שבתוכו המיסה קליאופטרה את הפנינה, שהאמגוש הציעה לפניה לשותתה. בעת מלחמת היהודים ברומאים, העבירו יוספוס פלאביוס, ראש חיל-המגן בגליל, וקציניו את לילותיהם בסביאת היין הזה. התלמוד מספר כי בשל תרגולת ואפרותיה חרבה העיר הישראלית טור-מלכא (הר-המלך), וכי מעוזו האחרון של בר-כוכבא נפל בשל אשקא דרספק. לדוגמאות מאלפות אלה, המלמדות "כיצד מאורעות גדולים סיבתם דברים של מה-בכך", ארשה לעצמי להוסיף כי גלותנו מארצנו ואלפים שנות נדודינו לא באו אלא בגלל גביע של יין (כנראה יין-כ"ס). כאשר פרצה המלחמה בין היהודים ובין אדוני-העולם, הרומיים, ואספס-יאנוס הפליג בדרכו לגמל עכו בראש ארבעה ריבוא חיילים, מינתה הסנהדרין (בית-הדין העליון) בירושלים את יוספוס כשר-הצבא בגליל.

והנה יוספוס זה, תהיה גדולתו כסופר אשר תהיה, אין ספק שהמוסר לא היה נר לרגליו ושהרגש הלאומי לא פיעמו — וראיה לכך, שהתחתן במחנם של הרומאים בעת רעב ומגיפה. במאוחר עמדו בסנהדרין על הטעות שטעו במנותם אדם שכזה ולפיכך גמרו אומר להחליפו באחר. כתבו לו, איפוא, איגרת מחוכמת והזמינוהו

לבוא לירושלים ולהינעך עמם. השאר יסופר בלשונו של יוספוס עצמו, ואף-על-פי שאינו נוקב בשם היין, כמעט אין ספק, מאחר שפעמים תכופות מזכיר הוא את חיבתו לייין-כיוס, כי זה המשקה ששתו באותה מסיבה:

"את המכתב הביא פרש אמיץ-לב, צעיר לימים מאד, אחד מאנשי צבא המלך לפנים. היתה אז השעה השניה של הלילה ואני הסבתי לסעודה עם רעי ועם ראשי הגליל. אחד ממשרתי הודיעני, כי בא פרש יהודי. ציויתי להביאו לפני. הוא לא בירך אותי, רק מסר את המכתב ואמר: 'את (המכתב) הזה שלחו לך האנשים אשר באו מירושלים. כתוב נא גם אתה חיש מהר, כי אין אני לשוב אליהם'. המסובים השתוממו על עזות מצחו של הפרש, אולם אני ביקשתיו לשבת ולסעוד אתנו. הוא מיאן. את המכתב החזקתי בידי כל הזמן כפי שקיבלתי, ושוחחתי עם ידידי על ענינים אחרים. אחרי שעה קלה קמתי ושלחתי את האנשים לישון ורק לארבעה מרעי הקרובים ללבי ציויתי להישאר, ועל עבדי פקדתי להכין יין. באין איש רואה פתחתי את האגרת וממנה הכרתי את מחשבת האנשים אשר כתובה. ואחרי-כן התמתיה כבראשונה — כאילו לא קראתי אותה, ובאחזי אותה בידי כבראשונה ציויתי לתת לפרש עשרים דרכמונים להוצאות הדרך. הוא קיבל את הכסף בתודה ובזה הכרתי בו, כי הנהו רודף בצע ושאפשר ללכדו בזה. אז אמרתי: 'אכן, אם תאבה לשתות עמנו יחד, תקבל בעד כל כוס דרכמון אחד'. הוא הסכים בחפץ-לב והרבה לשתות יין למען יקבל כסף יותר. כאשר השתכר לא יכול כבר לשמור סוד, ובלי שגשאל גילה את הערמה אשר חיבלו (אנשי ירושלים עלי) וכי הוציאו עלי משפט מוות. אחרי שמעי את זאת, עניתי להם כדברים האלה: 'יוסף (אומר) ליונתן ולחבריו שלום. לשמחת לבי שמעתי כי באתם אל הגליל בשלום, ויותר מזה (אשמח), כי אוכל למסור בידכם את הפיקוח על עניני הארץ הזאת ולשוב למולדתי — את זאת הפצתי לעשות מכבר. הייתי בא אליכם, איפוא, לא רק לכסלות כי אם גם למקום רחוק מזה, בלי כל דרישה מצדכם. אולם הנני מבקש סליחה, על אשר לא אוכל לעשות כזאת, יען כי מתחקה אני בריגול אחרי עקבות פלקידוס, האומר לעלות על הגליל. ובכן, בואו נא אתם אלי, אחרי קראכם את המכתב הזה. היו שלום.'"

כך השאיר בידי יוספוס את המנהיגות ועמה את היכולת לבגוד בעמו, אשר לא התמהמה לבצלה, וכך הוטבעה בגביע של יין כיוס כל תפארת ירושלים. גם אני עצמי חשתי בכוחו של יין כיוס. בשתותי ממנו כאילו עטו עלי צללי המסתורין שעסקתי בו לפני; בכעין חלום מוזר כאילו נמשכו הגיגי אל שתי נשים. אחת מהן ידעתי — זו היתה סָסָה אוארבך. השניה — מי היתה?

מחלומותי אלה עוררתני סערת הרדיפות שפרצה ברוסיה כנגד בני-עמי האומללים. יום אחד, בטיילי על שפת-הים, נשאתי את עיני והנה שתי ספינות חולפות זו על-פני זו בים המתנוצץ. האחת דחוסה היתה קרבנות יהודיים עלובים, אשר גורשו מרוסיה בקנאותה של הכנסייה היוונית; והשניה נשאה את הקרבנות היווניים העלובים, שגורשו ממצרים בקנאותו של ערבי פחה. מעטים הם המראות מעוררי-המחשבה כמראה הזה שראיתי בחיי — דוגמה ממשיה כזאת ללעגה של ההיסטוריה: בני-שם

* על-פי "חיי יוסף", עברית: ד"ר מנחם שטיין, הוצאת שטיבל, תרצ"ט. (המתרגם)

הנופלים קרבן ליוונים, יוונים הנופלים קרבן לבני-שם; רדיפת המערב ורדיפת המזרח אהדדי. האין יד עליונה המניעה את הבובות?

כ. הקול - קורא הלאומי היהודי

"Volksstimme ist Gottesstimme"

(פתגם עתיק)

על חופיו היפים של הנוספארוס, בבזוקרין, בחדר-מועצה מפואר, סביב לשולחן הירוק, נועדו יחד שגרירי המעצמות הנכבדים כדי לחרוץ את גורלה של ארץ-הנילוס. אצל שער-הזהב של דולמה באצ'ה עמד איש-חסד נוצרי, לורנס אוליפנט, והמתין עד שתבוא שעתו להיראות לפני השולטן ולהפציר בו שיתן לגולים יהודים מקלט בארץ-הקודש, שהיתה לפניו ארצם. ובאותה שנה עצמה, 1882, באכסניה קטנה בגאלאטה, נתכנסה אסיפה של ישראלים צעירים. רוב הנאספים היו סטודנטים, בעלי-מלאכה או תלמידי-חכמים. יותר מעשרים פטרוטים יהודיים באו לאסיפה הסודית הזאת. מימי לא שמעתי דברים לוהטים יותר, מימי לא ראיתי התלהבות בעינים ובלשון ובהתנהגות, כרוח אשר פיעמה את הנואמים בחדר הדל ההוא. תוצאתה של האסיפה היתה שהוקמה אגודה לאומית יהודית בשם "בילוי", שהוא ראשי-תיבות של הפסוק "בית יעקב לכו ונלכה". לאגודה סניפים רבים, אשר לכל אחד מהם שם מפורסם בדבריימי-ישראל, כגון "כרתי ופלתי". היה גם סניף של בעלי-מלאכה שנקרא "החרש והמסגר". אחר-כך נוסד בקאטוביץ שבפרוסיה סניף שנקרא "חובבי ציון", שעודנו משגשג ופורח. מן המרכז יצא הנוסח העברי המשובב-נפש הזה: *

קול קורא

אל אחינו ואחיותינו בארצות גלותם, שלום עליכם.

"אם אין אני לי, מי לי?" (הלל)

כמעט אלפים שנה עברו למן אותו יום מר ונמהר, אשר בו עלתה באש, לאחר מלחמת גבורה, תפארת בית-מקדשנו, ועל מלכינו וזקנינו הושמו אזיקי הגלות תחת כתריהם ונזריהם. ארצנו, אשר בה ישבו אבותינו האהובים, אבדה לנו. אל הגלות נטלנו עמנו, מכל חמודותינו, רק זיק אחד מן האש, אשר עטרה את בית-מקדשנו, משכן אלוהינו, והזיק הקטן הזה שמר על קיומנו עת מצודות צרינו התפוררו לאבק, והזיק הזה היה לשלהבת-יה, שהאירה את פני גיבורי עמנו ונתנה בהם את הכוח לשאת את אימי "מחול המוות" ואת עינויי האוטו-דא-פה. ועתה שוב מתלקח הזיק הזה ויאיר לנו, כעמוד-האש ההולך לפנינו, את הדרך לציון, בעוד מאחורינו עמוד-הענן, עמוד-הענות, המאיים עלינו להשמידנו. הנרדם אתה עמנו? ומה עשית עד שנת 1882? האם ישנת וחלמת את חלום-השוא של "ההתבוללות"? עתה, תודה

* ככל שחיפשנו את המקור העברי של הכרוז הזה, גם בספרות הדגה בנושא וגם בעתונות התקופה, לא עלה בידינו למצוא, והוא ניתן כאן בלית ברירה בתרגום מאנגלית. (המע')

לא, הקיצות מתרדמת העצלות. כנופיות הקוזאקים הפראים עוררוך משנתך הכשופה. עיניך נפקחו לראות את הבלות תקנת-התעוועים. התוכל לשמוע את דברי הרהב והקלם של אויביך ולהחריש? התכוף ראשך לפני חסנם של פראים גסי-רוח? איה גאוותך הישגה, הרוח שפיעמתך לפנים? זכור כי היית עם אשר נתברך בדת חכמה, בתורה ובמצוות, בבית-מקדש לאלוהים, אשר כתלו עודנו עומד כעך אילם לתפארת העבר, כי בארמונות ובמצודות ישבו בניך ועריך הזהירו בזהר התרבות, עת כל אויביך הפראים האלה התפלשו כחיות בבצות גאלחות בצל יעריך העבותים. עת עטו בניך בוץ וארגמן, לבשו הם פרוות שועלים ודובים. האם לא תבוש, איפוא, לקבל את מרותם?

נזאש הוא מצבך בארצות המערב; כוכב עתידך זורה במזרח. מתוך ידיעה עמוקה של כל זאת וברוח תורתו של חכמנו הלל הזקן: "אם אין אני לי, מי לי?" נמנינו וגמרנו להקים את האגודה הזאת לשם התכליות הלאומיות: —

1. שם האגודה יהיה ביל"ו, על-פי הפסוק "בית יהודה לכו ונלכה!" והיא תתחלק לסניפים, לפי מספר החברים בכל מקום ומקום.
2. מקום-מושבו של הוועד יהיה בירושלים.
3. לבדבות ולתרומות לא תהיה מכסה ולא יהיה סייג.

בזאת אנו רוצים:

א. כי ארצנו שוב תהיה לנו לבחלה. אלוהים נתנה לנו והיא שייכת לנו ככתוב בגנוי דברי-הימים.

ב. לבקש זאת מן השולטן, ואם לא יינתן לנו הדבר, לבקש כי יורשה לנו לכל הפחות להתנחל בה כמדינה בתוך מדינה גדולה ממנה: ההנהלה הפנימית תהיה בידינו, יינתנו לנו זכויותינו האזרחיות והמדיניות, ונפעל עם הקיסרות התורכית רק בענינים חיצוניים, כדי לעזור לישמעאל אחינו בשעת דחקו.

מקווים אנו כי טובת עמנו הדגול תעורר את הרוח הלאומית בעשירים ובאדירי-הכוח, וכי הכול, כעשירי כעני, יתנו את מיטב חילם לענין הקדוש הזה.

היו ברוכים, אחינו ואחיותינו היקרים.

שמע, ישראל, ה' אלוהינו ה' אחד, וציון ארצנו תוחלתנו האחת. יהי אלוהים עמנו!

ח ל ו צ י ב י ל " ו

מאז הוציא כורש מלך פרס את הכרותו לא השפיע שום קול-קורא על בני-עמנו כקול-קורא הזה. כבר-קח-שמל עבר בארצות הגולה ונסך בכל מקום חיים חדשים ועזו. סניפי האגודה הלאומית צצו בעיירות ובערים למאות. ברוסיה נתרוקנו אוניברסיטאות רבות מן הנוער היהודי. רבים מאלה אשר בעטיין של הרדיפות הסתירו את יהדותם, נהפכו לפטריוטים נלהבים, ואפילו קנאים, הנכונים לשפוך את טיפת דמם האחרונה למען עמם. רבים עלו לארץ-ישראל מתוך כוונה לצאת למדבר שבערב, כדי להיות חיי פשטות כבדואים, ללמוד את אורחותיהם של בני המקום, ואף לחקור את מצבם של יהודי חיבר ולעשותם בני-ברית לתנועת שיבת-

ציון. אל מעבר לים-השיש שטף זרם התקנה וההתלהבות, אבל לשוא היתה הסתערותו — הוא התנפץ אל לב-האבן אשר למר הירש, שהוא כאו כן עתה, מנהל בית-הספר החקלאי של "כל ישראל חברים". אדון זה, אשר כל גדולתו בכך ששירת בצבא הצרפתי, ואשר אין לו, כפי הנראה, שום רגש לאומי, יצא בעוז כנגד אנשי ביל"ו, עד שרבים מהם נפל לבם והם הפליגו לאמריקה, הארץ שאין בה רוח-שירה, והניצוץ האלוהי כבה. בייחוד אני זוכר סטודנט אחד של היידלברג, אשר בטיילו עמי יום אחד בירושלים, שאלני: "מתי, סבור אתה, תחול שיבת-ציון?" "אלוהים יהודע", השבתי לו. "בתוך שנתים", קרא בהתלהבות. פטריזט זה הוא עכשיו בנקאי עושה-חיל ביפו. ו"כל ישראל חברים", אשר ברפותה את ידי העליה הלאומית לארץ-ישראל, היא האשמה העיקרית בכך, שהמוני יהודי רוסיה נשארו בחוסר-ישע בצרפת, עם יבוש זרם העליה, ממלאה את כל העתונים בקינות על עניים הגדל והולך של היהודים. איתרע מזלנו ובשעה שנועדו יחד שגרירי המעצמות כדי לישב את השאלה היהודית, לא נמצא לנו ברון הירש להציג לפניהם את משאת-הנפש היהודית ועמו גם את הפתרון היהודי. השעה באה, אך לא נמצא האיש. אשר לי, הביאתני התנועה הזאת אל אחת הפרשיות המופלאות בחיי. על-ידיה נתודעת אל לורנס אוליפנט המנוח.

כא. האדון והגברת אוליפנט

הפרותי עם לורנס אוליפנט לא החלה בטוב. אותו זמן הייתי לאומי קנאי כל-יך, שכעסתי בשמעתי כי איש נוצרי כאוליפנט מערב עצמו בעניני התנועה הלאומית היהודית. מה לנוצרי ולענינינו? אמרתי בלבי, ונמנית וגמרת ללכת אל הנוצרי הזה ולדבר משפטים אתו. הנה כי כן, הפלגתי בבוקר קיץ נאה אחד בספינת-קייטור ההולכת לבזוקדרי ובעלותי אל החוף מיד שמתני פני אל ביתו של בעל-ידבבי אוהב-הבריות. אחד המשרתים הוליכני לטרקלין קטן. בהיכנסי ראו עיני בפעם הראשונה את מרת אוליפנט, ובראותי אותה חשתי כי הלכתי שבי אחר אותה קסם מופלא, אשר נעמה השרה על כל מי שבא במחיצתה. נדמה לי אז כי מבין אני מי היתה אותה אשה שניה בחלום-המסתורין שלי, חשתי כי מכאן ואילך עתידים חיייה להשפיע על חיי.

מרת אוליפנט, שהיתה ישובה על ספה, לא אמרה דבר. בעלה הוא שפתח בשיחה. "מה רצונך?" שאל, כמובן.

"לא כלום", השבתי. "רציתי רק לדעת מדוע אתה, איש נוצרי, מתערב בשאלה היהודית?"

"האם גדולה קנאותך עד כדי כך, שאתה מתנגד לזה?"

"אינני קנאי כל-עיקר", השבתי, "אך הבן לא אוכל מה זכותו של אדם, אשר לא זו בלבד שאינו יהודי, אלא הוא נוצרי, להתערב בדבר".

כמענה, הוציא לורנס אוליפנט מתוך מגירה גליון של ה-"Neue Freie Presse" והצביע על אחת הפסקאות. נטלתי את העתון וקראתי הודעה מפרי-עטו, כי הוא ואשתו נטשו לצמיתות את הנצרות לפני 25 שנים.

"נחה דעתך?" שאל בנועם-לשון. ואחר-כך הוסיף: "בעת מסעותי על-פני אירופה,

נפגשתי ברבים מבני-עמך, אך כל מי שבא אלי, בא לקבל טובת הנאה — זה כסף, זה בגדים וזה עצה. אתה הראשון הבא אלי שלא בענייניו. מאחר שעשית עלי רושם, התרשני לשאול אותך לדעותיך ולאמונותיך בדבר אלוהים, האדם, העולם ופשר החיים?"

"בחפץ-לב", השבתי. "יהודי אני וחי על-פי ההלכה. אני מאמין באֵל אחד ובקדושת ה'שכינה', שהוא הזיווג הנזכר בתלמוד ומבואר בקבלה. הקדוש-ברוך-הוא, שהוא עיקר-העיקרים, יש בו כל היסודות, כשם שאפילו בגבר יש משהו מטבע האשה, ולהיפך".

"וזה מִזְנֵן לך?" שאל בענין רב.

"וכי לא סיפרה התורה, שאדם הראשון כבר נכללה בו האשה? בכמה מקומות בתלמוד נאמר שאדם נברא דו-פרצופין. במסכת סנהדרין הוא נזכר כ'מין' — מלה שמשמעה 'זוג'". את דברי חיוקתי בעובדות גופניות.

בשעה שביארתי את ביאורי החליפו ביניהם מר אוליפנט ורעייתו מבטים של פתיעה והנאה, וכשכיליתי לדבר, אמרו בקול, כמה נפלא הדבר שפגשוני, שהרי גם הם מאמינים בטבעו הדו-מיני הזה של אלוהים. אין זאת כי-אם אלוהים הוא שלחני אליהם — כך אמרו. הם הזמינוני לסעוד אתם, ואחר-כך רשמו לפניהם את כתובתי. בהיפרדי מעליהם, נשקתי למארחי ולמארחתי כמנהג ארצות-המזרח. למן היום ההוא נעשיתי עבד וידיד נאמן למרת אוליפנט אצילת-הלב. הגיתי בה יומם ולילה. כמעט שלוש שנים כבר חלפו מאז נפטרה לעולם שכולו טוב, אך בלבבי עודנה חיה ועדיין מרגיש אני ברוח הטובה שנסכה על נפשי.

כעבור ימים אחדים קיבלתי מברק ממר אוליפנט, שקראני לבוא אליו. נעניתי לו. בפעם הזאת שאלני אם אָאוֹת לגור עמו. הסכמתי. ואז סיפר לי ששכר בית ב"א-הנסיד". חזרתי לקושטא ובכסי כסף שנתן לי כדי לישב בו את עניני וכעבור שמונה ימים קבעתי את מושבי בביתו של מר אוליפנט, כאחד מבני-המשפחה.

כ. הנביא הריס

Wer Calderon versteht

Der weiss was Hafis gesungen

(גיחה)

כך החלו חיי החדשים ב"א-הנסידים". ניתן לי חדר נוח ויפה-רהיטים בקומת-הקרקע. ידידי החדשים, חברי לדירה, קראו לי הרצל. מרת אוליפנט שאלתני, לפי דרכה הגשית המלבבת, באיזה שם קראה לי אמי. אמרתי לה שקראה לי הרצל, והיא גזרה כי זה יהיה שמי. הסבת-שם זו היתה לה ממשעות מיוחדת בעיניהם: סבורים היו כי את השינוי ביחסים יש להטעים על-ידי שינוי השם. כאשר דבקו לראשונה בתורתו של מר הריס הסבו גם הם את שמותיהם הפרטיים: הוא מלורנס "וודבין" והיא מאַליס "לילית" — פילגשו של אדם הראשון, לפי האגדה. נראה כי מרת אוליפנט לא ידעה את השם הרע שיצא לה לאדונית הזאת בקרב היולדות היהודיות.

על הנסיבות שהביאו את מר אוליפנט לדבוק בתורתו של הריס סיפר לי פעם אחת כך: "אליס ואנוכי", אמר, "הלכנו פעם אחת לאסיפה לשמוע דרשה מפי מר הריס,

ונפקחו עינינו. בו במקום החלטנו לנטוש את הנצרות ולהצטרף אל אנשי חבורתו, 'אגודת החיים החדשים'. שבע שנים עבדנו בפרך בעידור האדמה וכדומה, ועיקר מזוננו היה חלב ותפוחי-אדמה. עבודת-כפיים זאת קיבלנו עלינו במצנת אבינו הרוחני החדש, כדי שניטהר מן התאוות החמריות". סבורני כי בתום תקופת ההיטהרות, יסד אוליפנט חברה משלו, על-פי אותם עקרונות, בברוקטון — נחלתו אשר באמריקה. אפשר שאילו חילוקי-דעות קלי-ערך בין הרב לתלמידו החישו פרידה זו, לפי שאוליפנט אמר לי פעם אחת: "הגם שיש לי עילה לרגוז על מר הריס בגלל ענינים של ממון, בכל-זאת אני מעריצו ומכבדו, משום שהוא נביאנו".

משנתו של הנביא הריס מעורפלת ולוטה סוד, אולם הבקי בתלמוד ובקבלה קל לו יותר להגיע לחקרה. הנביא, שהיה לפניו איש-דת בקליפורניה, השאיר אחריו ספרים אחדים, כולם בלשון השירה. במובן זה הלך בדרכו של מוחמד, אשר פרקי ה"קוראן" שלו קרויים "סורה" — חרוזים. לגבי מהות האלוהים, דומים עיקרי תורתו לאלה שכבר נזכרו לעיל. האלוהים הוא דו-מיני; בכל גבר ישנו חלק משלים מן הנקבה, ובכל אשה — חלק משלים מן הזכר. ככל שמטהרים אנחנו את נפשתינו מן התאוות החמריות, כן מתקרבים אנחנו אל המלאכים במידות הטוהר והזוהר. יש כאן יותר משמיניות של סודנפורגיות בתורה זו. באחד משיריו הוא כותב (אני מצטט על-פי הזכרון):

"הדת העולם החלה, / עמנו היא נולדת; / ברכת השנים' שב'אחד, / מתק העליצות. / אנו, שבודדים היינו, / כבולים אל שער הקדושים המעוזים, / מתנשאים למדרגת כלולותינו / הו, אדם עלי אדמות".

אחר-כך הוא ממשיך ומוחה כנגד פולחנו של "צלוב". לדידו, בכל רגע שעושים אנו לכיבוש תאוותינו, אנו נצלבים. דברי-מחאתו נפתחים במלים: "לא עוד עטרת קוצים". ולאחר שהוא יוצא כך כנגד הנצרות, הוא מבשר את תפארתו של יסוד-האשה האלוהי בזיווג הגדול. ובדברו על ה-*Ewige weibliches* [הגשיי הנצחי] הוה בטבע הוא אומר:

"לא בבית-לחם הגוועת ברעב, / לא שם היא מופיעה; / לא ירושלים הקודרת / מקצרת את שנותיה. / לה היא האדמה לקחת / עוללים אל חיקה, לעורר / שתוקים מפחיהם".

קדושי אינם לא פאולוס ולא פטרוס, כיו-אם גאריפאלדי וקושוט — גיבורי החירות. אותם מרומם הוא בשיריו. בעיני כל עריץ כמוהו כאנטיכריסטוס בסכימה הנוצרית. עבודת-האדמה המטהרת היא הדרך שבה מתקין עצמו האדם לקבל את הכלה — את יסוד-האשה האלוהי. מעניין שגם בתלמוד (אבות דר' נתן) מצאנו: "לא השרה הקדוש-ברוך-הוא שכינתו על ישראל עד שעשו מלאכה".

כל אדם חושב יסכים עם "הנביא" לגבי הצורך לטהר את יצרינו. "חובות הלבבות" קשות הרבה יותר מ"חובות האברים". לאהוב את הכל, לעבוד למען הכל, לשמוח בכל — שילוש זה עשוי להפוך בשר-ודם למלאך-אלוהים. התלמוד אומר: "איהו גיבור? הכובש את יצרו"; אגדה נפלאה מספרת כי בארץ-השחר חי רב-מג אחד, כימול שמו, אשר על-פי הקווים שבכפ-ידו של אדם יכול היה להגיד את טבעו,

תולדותיו ומחשבותיו הנסתרות. שמע הרב־מג על הנסים והנפלאות שחולל משה רבנו ויצא אל המדבר כדי לראות פנים את המחוקק ולחקור את סוד כוחו. בבואו אל המדבר הלך לאהל של משה, ובאחזו בכף־ידו כדי לברכו מצא לו שעת־כושר לבחון את הקווים החרוצים בה. קריאת תמהון נפלטה מפיו. ובנעצו עיניו בעיני מחוקקנו האלוהי, שאל: "האומנם אתה הוא משה, עושה־הנסים? לא ייתכן כי נישנת בכוחות אלוהיים, כי אתה רוצח". "כן, רוצח אני", השיב משה בשלֵת־נפש. "נולדתי במזל מאדים, ונגזר עלי שאהיה שופך דם. כשהייתי בן שמונה־עשרה שנים הרגתי אדם. אבל דוקא בזה סוד כוחי — אני, שנוצרתי להיות רוצח, פרצתי את גדר טבעי והתגברתי על ההשפעה הרעה שבצלה נולדתי. לכן נעשיתי מחוקק". בשמעו זאת נפל הרב־מג אפים ארצה לפני משה, וקרא: "לא אדם אתה, כי־אם מלאך עלי אדמות. רק אתה תוכל להגיע עד חקר סודות הזמן. אך כל נסיד ונפלאותיך כאין וכאפס הם לעומת הנס הגדול הזה — כי קנית לך שליטה על עצמך".

כג. יום של דיג עם לורנס אוליפנט

"איוהו חכם? הלומד מכל אדם"

(פרקי אבות)

"אי־הנסיכים" הוא אי יפה, שאדמתו אדמת טרשים. כאן בנו להם הסוחרים העשירים הגדולים את נוֹת־הקיץ שלהם. המקום נקרא כך משום שאליו נהגו להגלות את הנסיכים העותומניים, לאחר שדוכאו מהפיכות־החצר. ספינות־קיסור קטנות מהלכות בין האי למטרופולין — שהמרחק ביניהם אינו אלא שלושים מילין אנגליים. בית משפחת אוליפנט היה על החוף, ושכן היה לנו באפר פחה הנודע. כאן התנהלו חיי לפי הסדר הזה. הייתי קם משנתי בשעה שש בבוקר. לאחר פת־שחרית הייתי פורש לחדרי ללמוד אנגלית. אמנם קשה לדבר "אנגלית כלשונה", אך קשה שבעתים לקרוא נכונה "אנגלית ככתבה". בלימוד לשון נוראה זו הייתי מתנגע עד לצהרים. כאשר היתה מרת אוליפנט בקו הבריאות, היתה מנחה אותי בסבך הזה. לפני סעודת־הצהרים הייתי הולך לגנו של באפר פחה לרחוץ בים. לאחר הסעודה, נהגתי לבקר ידיד אחד, איש גרמני, ששימש אותו זמן כמורה של המודיר (כעין ראש־עיר אצלנו) של קושטא. המודיר הזה היה לפניו שגרירה של תורכיה בארצות־הברית. אוליפנט היה מיודד עמו, ובהשפעתו נתבקש המורה הגרמני ללמדני לרכוב על סוס. שלושה ימים בשבוע לימדני. מדבר היה תמיד בתפארתה של גרמניה שלמן 1870, ובכך עוררני לחלום על "הרסטוראציה האומית" של עמי שלי. כמה פעמים ביליתי בנעימים את שעות אחר־הצהרים במשחקים עם ילדי המודיר. כשהיה היום נאה, היינו שלשתנו, מר אוליפנט, מרת אוליפנט ואנוכי, הולכים לטייל. יום אחד הזמיני מר אוליפנט להתלוות אליו בהפלגה של דיג. כאשר כבר היינו מרוחקים מרחק הגון בתוך הים, התחיל פתאום לגולל באזני את תולדות־חיינו. "נולדתי בסקוטלנד", אמר. "משחר ילדוטי עשו עלי רושם חזק לימוד כתבי־הקודש והקריאה בסיפורי־הנפלאות של ארצות־הקדם; ולפיכך נעשיתי להוט אחר מסעות. בהיותי בן תשע־עשרה ערכתי את מסעי הראשון וכתבתי על ספר את קורותיו. אותו זמן שימש אבי כאב־בית־דין

בצבילון ולכן פניתי לעסקי הפוליטיקה, ודרכי זו הולכתני ממקום למקום. נעשיתי נע-ונד. אין לך כמעט מקום על-פני האדמה שכף-רגלי לא דרכה בו. עקב נסיעותי הרבות נתוודעתי אל בני-עמך המופלאים. הייתי ברומא ומצאתי שם רק בנינים חרבים, ואף לא נֶכֶר לרומאים האדירים. הייתי בארצו של פרעה, ומצאתי שם רק חנוטים מלוכלכים, ולא את בני-עמו הנבונים והחרוצים של רַע. אבל את זרעו של אברהם מצאתי בכל אתר ואתר ביבשת שלנו, ממש כמות שהיו לפני אלפים שנה. סוד קיומם הוא סוד אלוהי; ברכת אלוהים היא ששמרה אותם, כהבטחת הנביא הגדול ישעיהו: 'אני ה' לא שְׁבִיתִי, ואתם בני-יעקב לא כליתם.'* ראיתי כי אכן קיים אלוהים את הבטחתו. התחלתי להתעמק בכתבי-הקודש ובתולדות עמך ובאתי לכלל מסקנה כי חוקי ישראל הם-הם חוקי-אלוהים. חוקי הרומאים, שהם יסוד עקרונות המשפט החדש שלנו, חלו בהם תמורות. אין כוחם יפה לגבי כל הזמנים, כל התקופות וכל המדינות. אך חוקי ישראל כוחם עומד לעולמים ומתאימים הם לְכָל, כי חוקי אלוהים הם".

כאן הרהבתי עוז להיכנס לתוך דבריו ולספר לו אגדה מן המדרש. אמר הקיסר דיקליטיאנוס לאחד מרבותינו: "טוב אני ממשה, שנאמר: כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת". "לא ולא", אמר רבנו, "אתה שקיים אתה, אין הבריות מקיימים את גזירתך, ואילו משה גזירותיו מתקיימות גם אלפי שנים לאחר שמת; למשל, שמירת השבת". אמר לו דיקליטיאנוס שהנה נִרְאָה לו בעליל כיצד בני-עמו מקיימים את מצוותיו ויום אחד גזר שאיש לא ידליק אש בביתו. אחר-כך הזמין את רבנו שיצא עמו להחובות העיר ויראה שאיש אינו עובר על מצנת פיו. עד-מהרה הגיעו לבית, שאש עליוזה מבוערת בו. "מה זאת?" שאל דיקליטיאנוס, "האם לא שמעתם את מצנת הקיסר?" "כן", השיב בעל-הבית, "אבל אשתי חלתה והרופא ציוה עליה שתרחץ באמבט חם". המשיכו המלך והרב את דרכם. עד-מהרה באו לבית אחר, שגם שם הפירו את דבר המלך. וכששאל אותה שאלה, השיבו לו: "כן, אבל אשתי כרעה ללדת והרופא ציוה לחמם את חדרה". אמר הרב: "תישברנה עצמותיו של האיש, שגזירותיו אינן מתקיימות אפילו יום אחד והוא אומר 'טוב אני ממשה', אשר גזר: 'לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת', וגזירתו מתקיימת בעולם כולו". כל-כך נהנה מר אוליפנט מן המעשייה הזאת, עד שאמר לי כמה הוא מצטער שאינו יודע כלל את ספרות התלמוד. לאחר רגעים אחדים המשיך את סיפורו. "כשיצאתי ליפאן כמזכיר הראשון אצל השגריר הלורד אֶלְגִ'ין, למדתי לדעת את דתם של בני-המקום ואת מנהגייהם. כבר קודם-לכן הייתי מעריץ נלהב של קונפוציוס הנאור, מיסד דת-המוסר. באותו ליל-אימים, כאשר תקפו בני-המקום את מחנגו" (כאן חדל כדי להראותני צלקת בידו הימנית) "באותו ליל-בלהות ניצנץ רעיון במוחי, שאפילו הגדול שבחכמי המוסר אינו יכול לְבַשֵּם את עמו בלי ניהוח האלוהות. גדול הוא קונפוציוס, אבל תמורות כפירות יתחוללו בעמו בכוח-השפעתה של הציביליזציה החדשה. משה הוא מחוקק אלוהי ועמו יתקיים כל עוד ירצה בכך 'שומרם ומגינם'. מה שניבאתי בלבי אותו לילה ליפאן אמנם התקיים — יפאן שוב איננה היום מה

* מלאכי ג, ו. (המתרגם)

שהיתה לפני שלושים שנה. תורה־הזהב של יפאן נסתיים ובא תורה־הברזל של התותח והכידון. אבל אותו יהודי שראה את זריחת החמה על הר המוריה, מתבונן עתה, כמות שהיה, בשקיעת החמה בארץ־ישראל".

כד. יום של דיג עם לורנס אוליפנט (המשך)

"החטא הקדמון", המשיך מר אוליפנט, לאחר שהיה תפוס בשרעפיו שעה קלה, "המתואר בכתבי־הקודש, שאף מצאתיו באוצר האגדות של כל העמים, אפילו אצל היפאנים, ודאי שנסמך על איזו עובדה מן המציאות. נפילה־לחטא דורשת תגובה. חייבת לבוא בעקבותיה עליה. לפיכך הרביתי לחשוב על הדרך אשר בה יוכל אדם להתעלות משפל החטא. בשובי לאירופה צללתי בעמקי המסתורין של הגנד־אנסטה. כשהירהתי בדבר, נראתה לי תורתו של זרתוסטרא בדבר שני היסודות, הטוב והרע, תורת־אמת. בכל דבר שבעולם מתגלים שני הקצוות האלה. אבל לאחר שהוספתי להרהר בזה, היו שני האלים (אורמוז ואהרימן) מגוחכים בעיני; שהרי, אם עשויים להיות אלים בני־חצרות, להיות שרויים תמיד במחלוקת — במה טובים הם מבשר־ודם? לפיכך הנחתי לשני האלים האלה לריב את ריבם ואילו אני נפנית למלחמה שבין שני הכוחות שבנפשי. אבל לא מצאתי לי מנוחה עד שהצטרפתי לאגודתו של הנביא הריס. הוא־הוא שפקח את עיני להבין את מסתרי הבריאה ולראות את הסולם אשר בו חייב אדם לטפס כדי שיגיע למצבו הראשון. אחר־כך מצאתי כי תורת־הסוד של הריס דומה לתורת הקבלה. והנה, הרצל, שלחך אלוהים אלי לחזק את לבי בתורת־האמת. זה הפלא — שאתה, יהודי צעיר־לימים שהלשון אשר בה בישר נביאנו (הריס) את תפארת האמת וזה לך, תבוא לכלל אותה מסקנה עצמה לגבי סוד היוזוג האלוהי, כאחד מחברי האגודה. לפיכך מאמין אני, שנשלחת אלי מאת אלוהים, אשר גם עורר בלבך את החיבה אל מרת אוליפנט. הבטיחני נא, איפוא, כי תחיה על־פי אמונתך ותכבוש את יצריך ותתעלה ממדרגה של בשר־ודם למדרגה של מלאך — כמו שהיה האדם קודם 'החטא'. את עמך בחר לו אלוהים להיות שלוחו ולהפיץ את תורתו בכל העולם. יודע אני, הרצל, את דעתך על ישו, שכופר אתה בעצם קיומו ושלדידך אין הוא אלא רעיון משיחי, שדמיון העם עשאו בשר־ודם. אשר לי, מאמין אני שאמנם אדם כזה היה קיים, אבל איני מאמין באלוהיותו. מאחר שהיה בן לאב יהודי, והוא עצמו היה יהודי, נעשה בעקיפין מורה לעפ"ם, כלי לקרב בו את עובדי־האלילים צעד אחד אל האמת. אדם, שהיה כלוא שנים רבות באפילה, אם מעמידים אותו באור־הצהרים, הוא מתעוור. עיניו צריכות להתרגל לאור בהדרגה. כך גם נתקרבו בהדרגה עובדי־האלילים אל אמתה של דת ישראל דרך המתוסס הנוצרי. אינך יכול להסביר את שפינוזה לילד; תוכל רק לספר לו את קורות רופינזון קרוזו. הוא הדין באותם ילדים מגודלים עובדי־הכוכבים־המזלות. אלים כיופיטר, כרונוס, בכוס או מולך, אשר בילו את כל זמנם באכילה ושתייה וקטילה, אלים אשר אחד מהם הרג את ילדיו והשני שאף בהנאה את הריח שעלה מגופות בני־האדם הנצלים באש אשר הוקרבו על מזבח, היו נדונים בעת החדשה למוות, חרף אלוהיותם. אכן, אלוהים שילדיו הורגים אותו הוא עליה לגבי אלוהים ההורג

את ילדיו, והאמונה בו חייבת להכשיר את נפשות עובדי-האלילים לתפיסת האלוהות האמיתית. ישו האמיתי הוא עמך — הנרדף שבכל העמים, כי הוא-הוא השליח המביא אליהם את בשורת האמת. הרדיפות שרדפו את בני-עמך שברוסיה בזירים קנאים, אשר הוקיעו אותם על הצלב, לא יוכלו למנעם מלקום לתחיה ומלחדש את ימיהם כקדם בארץ-ישראל. לפיכך הלכתי אל השולטן להשתדל למען היהודים. השולטן קיבלני בסבר פנים יפות, ואף נתן לי במתנה קופסת זהב לטבק-הרחה. אלא שהוד-מלכותו הטה את אונו למפריחי בדותות ולמלעיוזי לעזו — אם יהודים ואם נוצרים, איני יודע, כי לא טרחתי לחקור בדבר. (כאשר נמנית עם חברי הפרלמנט, הייתי שם חבר שתקן עד מאד, כי יותר מדי הייתי שקוע במחשבות על האנ' הקטן שלי משאָתן את דעתי על עניניהם של אנשים אחרים). אבל אפילו אורחם-ורבעם של הסנבלטים החדשים גותן בלבי אמונה כי קרוב היום שבו ישוּבו היהודים לציון". הסירה, שעלתה על חופו של אי אחר, הפסיקה את שטף וידויו של מר אוליפנט. עלינו לחוף והתכבדנו בקפה ובנגרילות, ואחר-כך ביקשני מר אוליפנט לגמול לו ולספר בקצרה את קורות דרכי הרוחנית. לאחר שתארתני במלים ספורות את יציאתי מן הקנאות ושנאת-הנשים אל רחבות-הדעת והערצת "הנשי הנצחי", קרא אוליפנט: "אתה היית אַלטיורה פְטוּ".

בדרך חזירנתו צד אוליפנט דג קטן אחד ויחיד והגישו לי. בשובנו אמרה מרת אוליפנט: "ובכן, מה העליתם בחכתכם?" "זאת", אמרתי והראיתי לה את הדג הקטן. "ואתה?" אמרה ופנתה אל בעלה. "אֵת אַלטיורה פְטוּ", השיב. ולמן אותו ערב החל לחבר אותו רומאן מפורסם שלו.

כה. "לילית" אוליפנט

מארחתי, מרת אוליפנט, היתה אשה משכלת מאד, שנתמזגו בה החיוניות הקלה והנימוסים הנאים של יפהפיה צרפתייה עם החן והגנדיבות של גברת אנגלייה. היא היטיבה לדבר ולכתוב צרפתי, גרמנית ואיטלקית. יתר-על-כן, היא אף היתה ומרת ומחוללת משובחת ומנגנת מצוינת בפסנתר. וכשם שידעה לכהן בטרקלין, כן ידעה למשול במטבח. שם היתה ממש ספר-בישול מהלך על שתיים. מתוך נאמנות למצוה המשולשת של הריס — לאהוב את הכל, לשמוח בכל ולעבוד למען הכל — הקדישה את רוב זמנה למעשים המביאים אושר לבני-אדם. פעם אחת, לאחר שעות מרובות של עבודה במטבח, החלה לתקן את כותונתי. אמרתי לה שמוטב לה שתנוח. "לא", השיבה לי, בחיוכה המצודר, "בעבודה אני נחה. הדבר היחיד המעייפני הוא הבטלה. אין לי הנאה וקורת-רוח גדולות מאלה שבעבודה למען זולתי. מטבחי הוא כנסייתי ובישול מאכל עֶרֶב — תפילתי. התיקון שאני מתקנת את כותונתיך הוא לרצון לאלוהים יותר מכל התשבחות שממללות לו שפתי אנוש". (זו גירסה שונה למימרתו של ישראל בעל-שם-טוב בדבר הקיטור במקטרתו, ואף נעלה הימנה מבחינה מוסרית). את טוב-לבה אין הפה יכול להגיד. זכה ותמה היתה כמלאך-אלוהים. וסגולות-רוחה לא נפלו במאום מטהר-נפשה. חלק רב לה ב"סימפוניאטה" — ספר המסתורין אשר גם אני השתתפתי במידת-מה בחיבורו. כאן ניכרים ביותר עומק

מחשבתה וחיבתה לעיון המופשט. וכגולת-הכותרת לכל זאת, היה בה מין נועם של מזג, אשר צודד לב כל אדם שבא במחיצתה. אפילו שונא-הנשים הגדול, הגנרל גורדון, הלך שבי אחרי עדינותה ורחש לה ידידות והערצה. על רגשותי שלי כלפיה, חושש אני לדבר. כל דבר מרושע וטמא שבי נצטרף באש הצחה של מבטה. מכל השעות הנעימות שביליתי בחברתה, אשר לא תישכחנה מלבי, אספר רק על אחת או על שתים. יום אחד, יצא מר אוליפנט לקושטא להביא לביתם גברת אחת — מרת קאתברט, ידידה ישנה של משפחת אוליפנט וחברת האגודה, אשר עבדה יחד אתם במצנת ה"חזזה" בעת ההיטהרות. כעת עזבה את אמריקה ובאה לגור עמנו.

מרת אוליפנט קראתני אליה. היא לא חשה בטוב ונתאוותה לגלגל שיחה. זו היתה הפעם הראשונה שדיברנו זה עם זה באריכות ומתוך חירות. "הרצל", אמרה, "יודעת אני כמה גדולה אהבתך אלי. לא אחקור ולא אדרוש מה זאת 'אהבה'. לא נוכל להגדירה כשם שלא נוכל להגדיר את מהותו של החשמל. זהו ניצוץ שמימי, פרי המגע של שתי מהויות נגדיות — החיובי והשלילי. אך הדבר המפליאני הוא זה שאתה, כיהודי אשר נתחנך בתחומה הצר של דת קנאית ולומד לראות את האשה כיצור נחות, בכל-זאת נעוררה בך חיבה כלפי, אני שאפילו אינני מבנות עם-הסגולה, ולפני שידעת דבר על טבעי. אמנם מעריצה אני את דתך ואת עמך, אבל כאשה נעלבת אני בחשבי כמה השפילו משה וחכמי התלמוד את בנות-מיני. משה קבע כי אשה נקבית בשלושים שקל, והתלמוד פוסל את האשה לעדות. פירוש הדבר שהיא נחשבת שקרבנית. אבל חוה, חרף אשמתה הכבדה, דיברה אמת. על-פי התלמוד אף פטורה האשה מלקחת חלק בכל עניני הדת. המצוות שנתחייבו בהן הגברים אינן חלות עליהן. אסור להן לשמש בכהונה וללמוד תורה. כמה סותר הדבר לרוח המקרא! דבורה, חולדה ומרים נתברכו במיטב המעלות ורוח אלוהים נחה עליהן. ביקשתי רבנים רבים הבקיאים בתלמוד שיישבו לי את הסתירה הזאת, אך איש מהם לא הצליח לעשות זאת". לאחר שהירהרתי בדבר כמה רגעים, השיבותי: "אמא יקרה,* אם נעיין עיין היטב במצב המין החלש ובמעמדו, לפי תורת-משה ולפי ההלכה, נגיע לכלל מסקנה כי משה וחכמי התלמוד העריכו את האשה יותר מכפי שמעריכים אותן אבירי-הנשים ומגיני זכויותיהן החדשים. לא זו בלבד שהאשה לא הושפלה בעולם היהודי, אלא שחלקה בו היה חשוב אף יותר מחלקו של הגבר — וזאת אנסה להוכיח לך. היא אינה כאותה זוליפה, הכבולה בכבלי-הפאר של ההרמוז, אלא כשולמית, המהלכת ככהונת קדושה בהיכלי החירות. זכרי נא, אמי היקרה, כי בימי משה (ואפילו בימינו) היו הנישואין בעיני אנשי המזרח כמין עיסקה.

כו. "לילית" אוליפנט (המשך)

"זכרי נא, אמי היקרה, כי בימי משה (ואפילו בימינו) היו הנישואין בעיני אנשי המזרח כמין עיסקה. מי שרצה לשאת לו אשה הלך אצל אביה של בחירת-לבו וקנה אותה כמו שקונים שור או סוס. אף הכמות נחשבה בקביעת המחיר: כלה שמנה

* לשון-פניה שנטלתי לי לפי בקשתה המפורשת. (המחבר)

היתה יקרה יותר מכלה כחוושה. אבל משה נתן זכויות שוות לגבר ולאשה. הוא גמר אומר שלא לערב ענייני ממון בענייני נישואין. מכאן ואילך נקנתה האשה באהבה ולא בכסף. שלושים השקל ששילם החתן לא היו מחיר כלתו, אלא סכום-כסף לתשלום הוצאות העברתה לביתה החדש. המלה 'נדה' [כך במקור!], או בלשון העם 'נדן' [כך במקור!], פירושה דמי נסיעה או העברה, והמס הזה מוטל היה על העשיר ועל העני כאחת, ללמד שאין קונים את האשה כבהמה. לכן גם לא התירה התורה לאשה לרשת את נכסי אביה. טוהר האשה הוא היה רכושה, ואם טהרה אבד לה, אכן דלה היתה".

"תערוכת הכלות' הנודעת שערכו היהודים בזמן שבית-המקדש היה קיים פעמים בשנה, באב ובתשרי, מעידה כי אכן מקובל היה שהאשה נקנית באהבה ולא בכסף. התלמוד מספר כי בנות ישראל היו נאספות בשלוש חבורות בכרמי שילה או 'עין גדי' ומחוללות תחת כיפת השמים, ואותה שעה היו הבחורים עומדים ומביטים בקליידסקופ החי, המסנור עינים. בשעה שהיו הבנות יוצאות במחול-המעגל העממי, היו המיוחסות שרות שיר עממי, אשר רק פומונו החוזר נשתמר בדינו.

'בחור שא עיניך וראה,
תן עיניך במשפחה,
תן עיניך בנוי'.

ואילו בנותיהם של פשוטי-העם היו שרות :

'שקר החן והבל היופי,
אשה יראת ה' היא תתהלל'.

"רק כדי שתישאר האשה מופת נעלה, נפש טהורה אשר הצדדים השפלים שבחיים לא הטילו בה רבב, נפסלה האשה לעדות, וכדי שלא תהיה לה שום נגיעה בהוויות הבזויות של גניבה ורצח. עומדת היתה בספירה גבוהה יותר ונבדלת לעצמה. לכן גם לא ניתן לה חלק בחיי הדת של הגבר, כדי שלא תבוא במגע עם הגברים שאמונתם היא פעמים רבות רק מסנה לכל הגשמיות שבחיים. אבל העובדה שבידיה הפקיד התלמוד את חינוך הילדים תוכיח, כי לא זילזלו בערכה כמעוררת ומכוננת. אלא שכאן עסקה בטהור ובישר בלבד.

"קראתי פעם בספר עתיק, כי בשעה שצרו התורכים על ביונטיון, פרץ רעב בעיר. הלך אחד מאבות בתי-הנוזרים לאיש יווני אחד, בן-דתו, לבקש ממנו הלואה של 5,000 דרכמונים. הסוחר נענה לו והגזיר נתן לו שטר-חוב לחדשים ימים. כתום המועד הזה, בא הסוחר בתום-לב אל הגזיר ודרש את כספו, אבל הלה קרע את השטר וגירש את הסוחר מן הבית. רק זקנה אחת, משרתת אצל ראש-הנוזרים, היתה עדה למעשה הזה. הסוחר, שנודעו עד עומק לבו, תבע את ראש-המנזר לדין לפני הסינוד הקדוש. כאשר שאלוהו, אם יש לו עדים, השיב כי זקנה אחת היתה שם בשעת-מעשה. על כך השיבו לו כי אשה פסולה לעדות והתביעה מתבטלת. 'כך' הרעים עליהם בקולו הסוחר, 'אם אשה פסולה לעדות, כיצד תוכלו להאמין בנצרות? כי מיהו שהעיד על תחיתו של ישו? האם לא מרים המגדלית? אני אמנם מאבד בשל כך 5,000 דרכמונים, אבל אתם תאבדו 5,000 מאמינים'."

כז. "לילית" אוליפנט (המשך)

"הסיפור שסיפרתי לא זו בלבד שהוא מלמד שלא רק היהודים פסלו את הנשים לעדות, אלא אף מסתבר לנו ממנו, שהיהודים (והרי הנוצרים הראשונים היו כולם יהודים) לא זילזלו כך בעדות כזאת.

"זכרי נא גם זאת, אמא יקרה, כי עוד בימי־הבינים דנה מועצה שמינה האפיפיור בשאלה, האם האשה היא מן החיות או מבני־האדם!

"על־פי התלמוד", המשכתי לבאר למרת אוליפנט את יחסו של הספר הזה לשאלת האשה, "שייכת האשה לספירה אחרת, גבוהה יותר. וכיצד יסבירו אלה הכופרים בכך את הדרשה שדרש רבא הגדול לפני שומעיו בעיר מחוזא (שבבבל), את הפסוק: 'כבדו את נשיכם ותעשו עושר' ? התלמוד אומר: 'אין חכמה לאשה אלא בפלג'. האם זה גינוי ? אדרבא, כלום אין זה קרוב לדעתכם שלכם, כי העבודה המועילה טובה יותר בעיני אלוהים מכל שירי־ההלל של כל הכוהנים ? כל התקנות האלה לא הותקנו אלא כדי לשמור על טהרתה של בת ישראל ועל צניעותה; לשמור על מקור הרגשות הטבעיים שלא ייטמא ושלא ייבש בעטיו של הלימוד, ואפילו הוא לימוד תורה. אלף נשים היו לו למלך שלמה, ואף־על־פי־כן רק אחת מהן — האשה החרוצה — היא שעוררתו לומר אותם דברי־שיר בני אלמוות, אותן תיאור מופלא של 'אשת החיל'. היש ספרות אחרת שציירה תמונה נאה יותר של האשה המופתית מזו שנתן לעולם אותו עם שטוענים כנגדו כי הוא מקל בערכה של האשה ? ושיר זה לא נשאר גנוז לתפארת באות המתה של הספר, אלא נכנס ללבם של בני העם היהודי; הוא נעשה חלק מן התפילה. בערבי שבתות, לאחר שמכבדת האשה את הבית ועורכת את השולחן ומדליקה את הנרות ומלבישה את עצמה ואת ילדיה במיטב מלבושיהם לכבוד שבת המלכה, והבעל שב הביתה ורואה את המראה היפה והמרומם הזה, הוא פותח בשיר־הלל נפלא זה לאשה המסורה, שכתב המלך־המשורר לפני אלפי שנים."

"די. שיכנעת אותי", אמרה מרת אוליפנט, מחייכת כדרכה במתק ובחיבה. "נפלאה היא היהדות ביחסה אל האשה, כמו בכל שאר אורחותיה בחיי המעשה".

כח. הנסיעה לארץ־ישראל

"Von zwei Jungfrauen nehme ich Abschied, von Europa und von Dir"
 "משתי עלמות נוטל אני פרידה — מאירופה וממדך" — במלותיו אלה של היינריך היינה הגדול בישרתי לידידתי היקרה הֶסֶה אוארבך על כוונתי לצאת מאירופה. מה נסער ונגרש הייתי בכתבי זאת, שהרי למחרת היום עמדתי להפליג אל "ארץ זבת חלב ודבש". לעולם לא אשכח אותו לילה שבו גמרנו אומר לצאת לדרך. הלילה היה ליל ספטמבר שקט ושליו. מר אוליפנט קראני אל חדרו. מצאתיו קורן מאושר, אך סמוק כלשהו ונצנוץ של בעל־חזון בעיניו. עשרים דקות ישבתי שותק בין הבעל לאשתו. מר אוליפנט עצם את עיניו כמביט אל עולם־הרוחות הטמיר. לבסוף פנה אלי ואמר: "הרצל, אלוהים העיר את רוחי וציניני לצאת מן המקום הזה וללכת לארץ־ישראל לגור שם. ראיתי את מלאכך הטוב והוא שמח מאד שפינית לו סוף סוף

מקום בתוך גופך לשכון בו, אחר כל נדודיו הרבים באין מעון לו. כן נצטויתי ללכת לחיפה. מצויה שם מושבה גרמנית, ואתה תוכל לדבר שם בשפת־אמך". כאן נשתתק מר אוליפנט והניח לאשתו להמשיך את דבריו. "יש בדעתנו להתגורר", כך אמרה, "בביתו של בן־המקום, של ערבי. יודעת אני כי ביום מן הימים עתידים אנו להתרושש, ואז ניזון בתפוחי־אדמה כאיכרים שבאירלנד". "ומה בכך?" נכנסתי לתוך דבריה, "כל עוד סמוכים אל שולחנו אנשים בני עמים שונים, שכולם רוחשים זה לזה ידידות ואהבה. זו תהיה לנו כעין חזרה לגן־העדן". "סמוכה ובטוחה אני, הרצל", אמרה, "כי יהיה בכוחך לעמוד בנסיון ההיטהרות הזו. אתה תרבה לסבול כמו שסבלנו אנו כאשר סרנו למשמעתו של הנביא הריס. אולי יישרתי קצת למענך את ההדורים; עתה תישרם אתה למען אחרים, כדי שיוכלו בני־אדם להיכנס לגן־העדן בעודם בחיים". "אמן", עניתי אהריה בהתלהבות.

לאחר שנתנו בידי כסף והורו לי מה לעשות, שכבתי לישון. למחרת בבוקר, לאחר שביקרתי, רכוב על סוס, בכל המקומות החביבים עלי באי כיוס הנחמד, נסעתי לקושטא, עשיתי שם את כל ההכנות הנחוצות ושוב נצטרפתי למשפחת אוליפנט וירדתי עמם בספינת־קטור אוסטרית גדולה. בשעה ארבע אחר־הצהרים יצאה מפלצתנו בכוח קיטורה מתוך הגמל בלוויית דולפינים רבים, אשר התאמצו שלא לפגור אחריה. אותו זמן ממש הפליג הלורד דאפרין להודו, כדי לקבל לידי את המשרה שיועדה לו שם. איני יודע אם נמצא בספינתנו; מכל־מקום היו שם בין הנוסעים כמה וכמה אנשי־שם, רובם אנגליים. מר אוליפנט הציגיני לפני סופר של ה"טיימס", שיצא להודו כדי "לכסות" את טקס־קבלת־המשרה של הלורד דאפרין. שמו, אם זכרוני אינו מטעני, היה וייס. שבע שנים עשה ברוסיה וכתב ספר יקר־ערך על הארץ ועל עמה. את מרבית זמני העברתי בשיחות עם האיש הזה. על שפת־עבר, היהדות וטבעם המופלא של דבריי־ימי־ישראל — על אלה בעיקר נסבו כל שיחותינו. מדי פעם לקחו חלק בוויכוחים מר ומרת אוליפנט.

"רגלי יורד־הים" אשר לי עמדו לי ולא נפלתי קרבן למגיפה הפורצת ברגיל בספינותינו החדישות. בערבים הייתי פורש לתאי כדי לשחק בדומינו וללגום יין בתברתו של אדון קשיש, שנתוודעתי אליו בעת הנסיעה. הוא היה חייל משוחרר, מוותיקי הצבא הבאווארי, אשר הלך אחר המלך אוטו ליוון. הוא היה מאיור. על אף זקנתו המופלגת — כבן שמונים היה — עדיין היה עוֹנֵנֶשׁ וחסון, כאחד המְצִילִים הפּוֹמְרָנִיים. עדיין היה בכוחו לדבר את אויביו בשער. לאחר שהיה היין מלהיטו, היתה גיעורה בו רוחו של איש־הצבא הוותיק והיה משעשעני בסיפורים ומעשיות על מסע־הכיבושים המפורסם ביוון.

"כאשר עבר גדודנו את גבולה של קורינתוס", כך פתח אחד מסיפוריו, "מצאנו ארץ שוממה. לא היו שם בתי־אוכל להרטיב את לועינו הניחרים. שקועים עד ברכינו בבוץ צעדנו בתוך הביצות הנאלחות. רוח־המלחמה שלנו ירדה מִטֶּה־מטה; והנה, שורו וראו: אחד האנשים פורץ מן השורה וצועק: עמּוּד! עמּוּד! הוא פנה אלינו ואמר: 'אחי הלוחמים! יודעים אתם מדוע כתב פאולוס הקדוש את האיגרת שלו אל הקורינתיים?' 'לא', השבנו. 'ובכן', אמר, 'הבה ואסביר לכם: הוא כתב אותה,

משום שאיש אינו מוכן לבוא בכבודו ובעצמו למקום מתועב כקורינתוס'. צחוק מר פרץ מעברים ; ואנו המשכנו צעידתנו ברוח קל יותר".

כט. הנסיעה לארץ-ישראל (המשך)

באיזמיר עליתי ליבשה והתהלכתי קצת על החוף בחברתה של מרת קאתברט. בזמן שהיא עסוקה היתה בשרטוט פניה של אחת מנשי המקום, ניצלתי את שעת-הכושר לחקור את מצבם של בני-דתי בעירו של משיח-השקר שבתי צבי.

איזמיר היא עיר עתיקה מאד. היא נזכרת בספר "החזיון" — עדות ברורה לכך שישבו שם יהודים בימים קדומים מאד. מן המפורסמות הוא שחסידיו של משיח-השקר שבתי צבי עדיין מצויים בקרב מאמיני שלוש דתות. חלקם מתקיימים ככת-סתרים בקרב המוסלמים בסאלוניקי, חלקם הצטרפו לחסידים, וחלקם יסדו כת נוצרית, הידועה בשם "שבתיינים" ברוסיה, בפולין ובהונגריה.

הכוח המניע להתעוררות המשיחית הזאת היה העיסוק בקבלה, שעודנה עיקר תלמודם של יהודי איזמיר. יהודים אלה עולים הרבה בכוח שכליותם על אחיהם בני-המזרח. קהילתם מאורגנת היטב ורוב מוסדותיהם יעיד על חריצותם ומרצם. אף-על-פי שאיזמיר היא עיר-הנמל היותר חשובה באסיה הקטנה והתנועה רבה בה עד מאד, קפאו שם על שמריהם יותר מ-25,000 יהודים במשך זמן ניכר ולא התקדמו עם התקדמות התרבות. דבר זה אפשר להסבירו בחלוקתה של העיר לרובעים (כל עם ועם — תורכים, יוונים ויהודים — יש לו שכונה משלו) ובכך שלא ישבו שם, באותו זמן, יהודים פולנים.

אבל כאשר נשא זרם ההגירה את אחינו אל-תוך גבולות אסיה, חלה איוז תמורה. הרבה מן המבנהים הישנים הושלכו אחר גו ורוח של חיות נעזרה בלב יהודי המקום. חייהם נשתפרו עוד יותר כאשר נטלו דוגמה מעשרים המשפחות היהודיות הפולניות, אשר נתיישבו בעיר, ואשר תודות לכשרון-הסוחרים שלהם ובקיאותם בלשונות הם מתקדמים במהירות רבה מאד. אין לי שום ספק שבזמן קצר תהיה הקהילה הזאת העשירה בקהילות יהודי פולין בכל אסיה הקטנה. הנהירה הזאת של יהודי פולין חשיבותה רבה ליהודים הספרדים בני-המקום והיא משפיעה עליהם הן ברוח והן בחומר. מועדונים לתכליות פוליטיות ולהפצת שפת-עבר נוסדו כאן, ומאז נודע לי שכבר יש להם עתה כתב-עת משלהם, הגדפס בתורכית באותיות עבריות. השפעתם הממשית תיראה בדור הבא, עקב גישואי-התערובת בין שתי העדות.

הפלגנו מאיזמיר לרוח-בריתה נעימה ואני יצאתי משם מלא אמונה כי עתידים יהודי איזמיר לשגשג ולפרוח. בלילה שכבתי והירהתי בדרך-חייו של שבתי צבי. בעל-כרחי באתי לכלל דעה כי שתי סיבות עיקריות היו לאי-הצלחתו. ראשית, הוא היה בעל-חלומות, איש חסר כל חוש מעשי, כי בשעה ששלושים אלף חסידים חיכו למוצא-פיו, נכונים לבוא למענו באש ובמים, הוא נשאר כל הזמן ככעין הזיה דתית, חוזה חזיונות, מתפלל ומרקד. שנית, הוא נשא לו אשה פולניה בשם שרה, שלא היה בה שום כוח-אישיות והיתה להוטה אחר תענוגות גשמיים פשוטים.

בקפריסין ערכנו, מר אוליפנט וסופרו של ה"שיימס" ואנוכי, שני מסעות כדי לתור

את האי הזה, שאנגליה רכשה לה לא מכבר. כאשר הגיעה התנועה הלאומית לשיאה, בשנת 1882, עשו בריטים טובים רבים לקיבוץ נידחי ישראל. ביניהם היתה גברת משכילה אחת, מיס פיין, בקיאה גדולה בלשון העברית, אשר יסדה אגודה יהודית להקמת יישוב של יהודים באי שרכש היהודי ביקונספילד.

ל. שיחת-חולין עם הגנרל גורדון

בהציגי את כף-רגלי על אדמת הגליל, היתה מחשבתי הראשונה: כיצד זה הצליח אספסיאנוס להעלות 40,000 איש בחופה של עכו? הים שם רוגש והחוף הררי. בצפון מתגשא הר הלבנון האדיר, שראשו מעוטר שלג-עולמים. העיר עצמה היא מצודה חזקה מאד, אף-על-פי שממשלת תורכיה הזניחה למרבה הצער את ביצוריה ועתה הם צריכים מאד תיקון. על עמדה זו הרבו להשתער נוסעי-הצלב בימי-הבינים ואנשי-מלחמה חדשים (ובכללם בונאפארטה הגדול עצמו) ולא יכלו לה. מול עכו, מהלך שלוש שעות מעבר למפרץ, יושבת חיפה (שם ירדה חבורתנו מן האניה), אשר חוף החול שלה סכנתו אינה פחותה מסכנת סלעיה של עכו. נחל קישון הנודע, שבין שתי הערים ניתקים אז לעתים תכופות. הרים צובאים עליהן מכל עבר; וכיצד הצליח אספסיאנוס, לאחר שעלה לחוף, לפרוץ לו דרך בין ההרים ועל-פני המצודות עד לירושלים — גם זהו אחד מפלאי תורת-המלחמה. בין המבצרים החרבים שלאורך החוף תמצא גם את ביתר — מעוזו האחרון של בר-כוכבא במרד שחולל בכל הארץ נגד אדריאנוס. דרכי-הלעג המוזרות של ההיסטוריה גרמו שהמושבה היהודית הראשונה נוסדה לא מכבר ממש באותו מקום שבו נפל המבצר היהודי האחרון.

אותו יום נכספה נפשי לחירות ישראל, ובמרירות חשבתי על אותו חייל-היסטוריון בוגד יוספוס, שאלמלא הוא אולי בכל-זאת היה העם היהודי נשאר בארצו ואחינו האומללים לא היו סובלים את תלאות 1800 השנים האחרונות. הלהט שבלבי מצא לו פורקן בשיר. כתבתי פואימה בשם "הבוגד, או טל-החרמון", אשר תירגמתיה למר אוליפנט, וממעריץ של פלביוס יוספוס הוא נהפך מיד לאחר משונאיו.

לעולם לא אשכח אותן שעות של אחר-הצהרים שבהן ישבתי במחיצתו של גנרל גורדון בן-האלמוות על חולות חופה של חיפה. על ראשינו הצלה תאנה וגלים השתעשעו לרגלינו. שיחתנו סבבה על עצם השאלה אשר ניקרה במוחי — שאלת הגנתה של ארץ-ישראל. ענין זה משך את לבו לא רק מצד משלח-ידו, אלא גם משום שהוא, כידוע לכל העולם, התעניין כל חייו בארץ התנ"ך. בפתח שיחתנו ציטטתי פסוק מן התלמוד, שלפיו לא הציף המבול את ארץ-ישראל משום שהיא מוקפת הרים. אחר-כך נסבה שיחתנו על הגנת ארץ-ישראל בימי-קדם מפני מבול הקלגסים הרומיים ועל הקלות או הקושי שבהגנת חוף-הים מיפו לעכו (מסע של 24 שעות ביבשה ו-12 שעות בים, בספינותיה של רומי העתיקה).

"היפה" (כך קרוי היה גורדון בפי אנשי-המזרח) השיב בקול שקט ובכובד-ראש: "את מלחמת היהודים בטיטוס ואספסיאנוס אני חוקר זה שנים רבות. תמיד נתקשיתי להבין את הנצחון הקל, ביחס, שנחל הצבא הזר; וקושייתי רבו כאשר באתי

לארץ-ישראל וראיתי כיצד גונן הטבע על עמך בשתי ידיו (ביבשה ובים). הבן לא אוכל כיצד עלה בידי האויב להבקיע כה בנקל לתוך הארץ כאשר עמד כנגדו עם גיבור כעמך (ובימי-קדם היה כל יהודי גיבור ותופש-חרב), ובראשו איש צדיק וירא-ה' (לפי דברי יוספוס עצמו). הטעמתי באזני ה"פחה" כי אהבת-המולדת אין לה כלום עם הדת ואמרתי: "גם עתה רבים היהודים שהם אדוקים בדתם ואף-על-פי-כן אין בלבם רגש לאומי חזק, ומאידך גיסא, ליהודים רבים הדת היא דבר שאבד עליו כלת, ובכל-זאת לבם חרד לעמם".

גנרל גורדון יצא ללמד סניגוריה על יוספוס ואמר: "מצבו של המתגונן שונה הוא וקשה הרבה יותר ממצבו של המצביא המשתער. מעודי לא נקלעתי למצב כזה. אילו נקלעתי, אפשר שלא הייתי מצליח כמו שהצלחתי בהתקפה". (איזו נבואה מרה צפונה היתה בלא-יודעין במלותיו אלה!) "בדבריי-הימים למדנו כי גדולי הכובשים היו הגרועים שבמתגוננים. הנה, למשל, נאפוליון הראשון. הוא היה אלוף התוקפים. הוא עשה מלחמה עם אירופה כולה. כנשר היה בהשתערו. אבל בשעה ששם עליו צבא הברית מצור בעיר לייפציג, הוכיחה טעותו בדבר הגשר כי בהגנה אין כוח גדול. מחבר צרפתי נודע סבור שגורלה המר של מלחמת היהודים נחרץ משום שלא היה להם ליהודים חיל-פרשים. לעניות דעתי, סיבה כבדה יותר לכך היא שיוספוס, המפקד הנבחר, היה אז צעיר לימים ולא היה מנוסה בעיני צבא — דבר שהיה בו כמובן להשפילו בעיני החיילים; ושלא היה להם צי-מלחמה. מוזר הדבר שהיהודים, אשר ארצם יושבת לחוף הים, לא העלו על דעתם, לא בתקופת המלוכה ולא בתקופת הרפובליקה, להחזיק צי ממלכתי אדיר. פליאני על מלך כהורדוס, אשר הירבה לעשות למען נתיניו, שלא זכר כי המושל בימים מושל גם בהרים. יהודה מוכשרת היתה להחזיק צי אדיר יותר מאשר רומי או צור. אילו נעזרו בצי קטן, די היה ב-15,000 חייל להגן על ארץ-ישראל מפני הרומאים. כיום יכול הייתי, בעזרת צבא של 10,000 איש וציוד של טורפדות ואניות-שריון וכלי-המלחמה החדשים, להגן על הארץ הזאת מחיפה ועד יפו, אפילו כנגד מדינה כבריטניה הגדולה".

השבתי לו כי אפשר שכך הדבר כאשר המדובר באויב הבא מצד הים ומנסה לעלות על החוף באחד המקומות; אך מה יקרה אם יבוא הפולש ממצרים — כבימים עברו? "כך ירע לו עוד יותר לפולש", השיב הגנרל גורדון. "מאל-עריש, גבול ארץ פלישתים, ועד מצרים, הכול כמדבר. החול, ההרים והדרך הצרה מכבידים מאד על ההליכה — דוקא משום כך בחר אספסיאנוס בדרך הים".

אחר-כך ניסיתי להוכיח לו כי יוספוס היה בוגד. לבסוף הוצאתי את שירי "הבוגד" וקראתי אותו, קרוא ותרגם. "הפחה" נתרשם ואמר: "שירך מעלה הוכחות חותכות יותר מטענותי של מצביא". הוא אף תירגם חלק ממנו והצטער שלא שקד יותר על לימוד לשון-הקודש, אשר לדידו חייב כל איש נוצרי ללמודה.

general who takes the offensive. I never have been in such a position. Perhaps if I were, I should not be so lucky as I have been in offence." (What sad, unconscious prophecy lay in these words!) "History teaches us that the ablest conquerors have been the worst defenders. Take, for instance, the first Napoleon. He was a hero in offence. He spoke at the battle-gate with all Europe. He was an eagle for attack. But when he was beleaguered in Leipsic by the army of the Alliance, the mistake he made with the bridge showed he was not in his element as a defender. A well-known French author ascribes the fatal result of the Jewish war to the absence of Jewish cavalry. To my mind the result is better explained by the youth and lack of military experience of Josephus, the commander-elect, which would naturally lower his prestige among the soldiers; and by the absence of a fleet. It is curious that the Jews, although living in a country with an extensive sea-coast, never seemed to think, either in monarchical or republican periods, of maintaining a national navy. I wonder that such a king as Herod, who did so much for his subjects, should have forgotten that who rules the waves rules the mountains. Judea was more able to maintain a mighty navy than either Rome or Tyre. With a small fleet 15,000 men would have sufficed to hold Palestine against the Romans. To-day I could, with a force of 10,000 soldiers, and supplied with torpedoes and ironclads and all the modern material of war, defend this country from Haifa to Jaffa, even against a country like Great Britain."

I replied that that might be so when the enemy was trying to land at one point of the coast, but what if the invader came from the south, from Egypt as of old?

"So much the worse for the invader," answered General Gordon, "From Al Erisch, the border of the Philistine land, to Egypt is like a desert. The sand, the mountains, the narrow road, making the march bitter — these were the very reasons why Vespasian chose the sea route."

After this I tried to show him that Josephus was a traitor. At last I brought out my poem, "The Traitor", reading it and translating it as I went along. The Pasha was impressed and said: "Your poem adduces better proofs than the arguments of a general." He also translated a part of it, regretting that he had not devoted sufficient study to the sacred language, which he thought every Christian ought to learn.

That day my soul was filled with longings for Jewish independence; and I thought with bitterness of the renegade soldier-historian Josephus, but for whom I believed the Jewish nation might yet have survived in its own fatherland, and the miseries of the past 1,800 years might have been spared our unhappy race. The inward fever found vent in song. I wrote a poem called "The Traitor; or Hermon's Dew," which I translated to Mr. Oliphant, who, straight from admiration of Flavius Josephus, became one of his haters.

Never shall I forget the afternoon when I sat with the immortal General Gordon on the sandy shore of Haifa. Over our heads a fig-tree cast its shade; at our feet the billows played. The subject of our discussion was the very question which had been haunting my mind, the subject of the Defence of Palestine. The theme appealed to him not only because of his profession, but because, as all the world knows, his interest in the land of the Bible was lifelong. The discussion began in a quotation of mine from the Talmud to the effect that Palestine was not invaded by the Deluge, for it was protected by its girdle of mountains. Our talk then fell upon the ancient defence of Palestine against the deluge of Roman warriors and upon the ease or difficulty of protecting the sea coast from Jaffa to Acco (a journey of 24 hours by land and 12 by sea in the old Roman ships).

The Pasha (as Gordon was always called by the Orientals) answered in a soft, serious tone: "The Jewish war against Titus and Vespasian has been a subject of study with me for many years. I was always unable to understand the comparatively easy conquest of the invading army; and my difficulties were enhanced when I came to Palestine and saw how Nature had protected your race with both hands (land and sea). With a heroic race like yours to fight against (and of old every Jew was a hero and a warrior), under the command, too, of a pious and God-fearing man (according to Josephus' own narrative), the facility with which the enemy penetrated the country is almost inexplicable". I pointed out to the Pasha that patriotism had nothing to do with religion, saying "Many Jews even now are pious who yet possess little national feeling. On the other hand, too, many Jews' religion is a dead letter, while their hearts yet beat warmly for their race."

General Gordon, in defence of Josephus, replied: "The position of a defender is different from and more difficult than that of the

I lay reflecting on the career of Sabbathai Zevi. I could not help thinking that his non-success was due chiefly to two causes. First, he was a dreamer, and an entirely unpractical man, for when thirty thousand followers were awaiting his command, ready to go for him through fire and water, he remained continually in a sort of religious delirium, seeing visions, praying, and dancing. Secondly, he had married a Polish woman named Sarah, who had no force of character, and was endowed with passions for ordinary earthly pleasures.

At Cyprus, Mr. Oliphant and the correspondent of the *Times*, together with myself, went on two expeditions to view the island which England had then lately acquired. When the National movement in 1882 was at its height, many good Britons endeavoured to restore Jewish nationality. Among them was the learned lady, Miss Fin, well versed in Hebrew, who started a Jewish Aid Society for forming a colony of Jews in the island obtained by the Jew, Beaconsfield.

XXX. — A GOSSIP WITH GENERAL GORDON

When I set foot on the Galilean shore my first thought was, How could Vespasian have landed 40,000 men at Acco? The sea is stormy; the coast is mountainous. To the north rises the mighty Mount Lebanon, crowned with the snow of ages. The town itself is a very strong citadel, though its defences have been sadly neglected by the Turkish Government and are in great need of repair. Against this position mediaeval crusaders and modern warriors (including the great Bonaparte himself) have often hurled themselves in vain. Opposite Acco and three hours' journey distant across the bay lies Haifa (where our party had disembarked), whose sandy shore is as dangerous as the rocks of Acco. The famous River Kishon connects the two, nearly dry in summer, but so swollen in the winter that postal communication between the two towns is often stopped. Mountains keep the ground on every side; and how Vespasian, having landed, forced his way through hills and past forts to Jerusalem is another military marvel.

Among the ruins of fortresses which are to be found along the shore are the ruins of Bettar, the last fortress held by Bar Cochba in his patriotic revolt against Hadrian. By a strange irony of history, the first Jewish colony was recently located on the very spot where the last Jewish fortress fell.

one of the native women, I took the opportunity of investigating the condition of my co-religionists in the city of the famous pseudo-Messiah, Sabbathai Zevi.

Smyrna is a very old city. It is mentioned in the Revelations of St. John, a clear proof that Jews were living there in very ancient times. It is well known that believers in the pseudo-Messiah, Sabbathai Zevi, are still to be found among the professors of three different religions. Some exist as a secret sect among Mohammedans at Salonika, some have joined the Chassidim, and some form a Christian sect well known under the name of Sabbatarians in Russian Poland and Hungary.

The impulse of this Messianic rising was the study of Kabbalah, which still remains the chief subject of learning among the Jews of Smyrna. These latter are far superior in intellectuality to their Oriental brethren. Their community is well organised, and their numerous institutions give evidence of their zeal and energy. Although Smyrna is the most important port of Asia Minor, and is possessed of great traffic, more than 25,000 Jews kept at a standstill for a considerable time and made no advance with the progress of civilisation. This is to be accounted for by the division of the town into districts, each race, Turkish, Grecian, or Jewish, having its own quarter, and by the absence, at the time, of Polish Jews.

But when the stream of emigration carried our nation past the borders of Asia, some changes took place. Many of the old customs were abandoned, and the native Jews were suddenly aroused to vigour. Their improvement was further enhanced by the example of twenty Polish Jewish families, who settled in the town, and who, by their good business qualities and knowledge of languages, are making extremely rapid progress. I have no doubt whatever that in a short time this will be the wealthiest Polish Jewish community in Asia Minor. This Polish influx is of great importance to the native Sephardic Jews of the town, influencing them, as it does, both morally and physically. Clubs for political purposes and for promoting a knowledge of Hebrew have sprung up, and I have learned since that they have now their own journalistic organ, printed in Turkish with Hebrew type. Its physical influence will be seen in the next generation, owing to the intermarriages of the two.

We sailed from Smyrna with a fair breeze, and I departed full of confidence that Smyrna Judaism was bound to prosper. In the night

four in the afternoon when our monster steamed out of the harbour, accompanied by numerous dolphins, trying to keep pace with it. Lord Dufferin was just then sailing for India, to enter upon his duties there. I do not know if he was on board our steamer, but there was a number of notabilities among our passengers, who were chiefly English. Mr. Oliphant introduced me to a *Times* correspondent, who was going to India to "do" the installation of Lord Dufferin. His name, if I remember aright, was Weiss. He had spent seven years in Russia, and had written a valuable book on the country and people. With this gentleman I passed most of my time conversing. The Hebrew language, Judaism, and the marvellous nature of Jewish history, were our chief topics. Mr. and Mrs. Oliphant occasionally took part in these discussions.

Thanks to my sea-legs I did not fall a victim to the epidemic which usually breaks out in our modern arks. In the evenings I retired to my cabin to play dominoes and sip wine with an old gentleman whose acquaintance I had made on board. This was a veteran Bavarian volunteer who had followed King Otto into Greece. He was a major. In spite of his advanced age — he was nearly eighty — he was still bold and strong, like a young Pomeranian lifeguard. He was still able to speak with his enemy at the gate. Warmed by wine, the old soldier spirit rose in him, and he would amuse me with stories and anecdotes of the famous military occupation of Greece.

"When our regiment crossed the borders of Corinth," ran one of these stories, "we found a deserted country. There were no restaurants wherein to refresh our dry gorges. Up to our knees in mud we marched through the dirty marshes. Our military ardour was at a low ebb; our tempers were lost; when. Io! one of the men started from the line and cried 'Halt!' We halted, and he addressed us as follows: 'Brethren in Mars! do you know why St. Paul wrote his Epistle to the Corinthians?' 'No,' we answered. 'Well,' said he, 'I will explain. He *wrote* it because Corinth was too beastly a place to come to in person'. Grim laughter broke out on all sides; and we marched on with lighter spirits."

XXVIII. — THE VOYAGE TO PALESTINE. — Continued.

At Smyrna I landed and went for a little walk with Mrs. Cuthbert along the shore. While she busied herself in sketching the face of

of woman as in every other sphere of practical life.”

XXVIII. THE VOYAGE TO PALESTINE

“Von zwei Jungfrauen nehme ich Abschied, von Europa und von Dir.”

“I take my leave of two young ladies—Europe and thee.” In these words of the great Heinrich Heine I wrote to my dear friend Hessa Auerbach the news of my intended departure from Europe. I was in a state of great excitement when I wrote thus, for was I not setting sail the next day for the “land flowing with milk and honey?” Never shall I forget the night on which our departure was resolved upon. It was a calm, peaceful night in September. Mr. Oliphant sent for me to his room. I found him looking very happy but somewhat flushed and with the look of a visionary in his eyes. For twenty minutes I sat in silence between husband and wife. Mr. Oliphant closed his eyes, as if looking into the invisible world of spirits. At last he addressed me: “Herzel,” said he, “I am inspired by God and commanded to leave this place and to go to Palestine to live there. I have seen your good angel, and he is delighted that you have at last made room in your body for him to dwell after his long homeless wanderings. I have been also inspired to go to Haifa. There is a German colony there, and you will be able to speak your mother tongue.” Here Mr. Oliphant paused and left his wife to take up the tale. “We are thinking of taking lodgings,” said she, “in the house of a native, an Arab. I foresee that one day we shall be reduced to poverty, and then we shall fare on potatoes, like the Irish peasants.” “What matter?” I interrupted, “so long as we see at our table people of various nations and races, all met in amity and love. It will be Paradise Regained.” “I am sure, Herzel,” she said, “you will be strong enough to undergo this trial of purification. You will suffer as much as we suffered under the discipline of Prophet Harris. I have, perhaps, smoothed the way a little for you; do you now smooth it for others, so that men shall be able to enter Paradise while alive.” “Amen,” I responded, fervently.

After being supplied with money and instructions, I went to bed. The next morning, after a ride on horseback to all my favourite haunts on the lovely Isle of Chios, I went to Constantinople, and after making the necessary preparations, joined the Oliphant family again, and embarked with them in a large Austrian steamer. It was

XXVII. — "LILITH" OLIPHANT. — Continued.

"This story not only shows that Jews have not been alone in refusing woman's evidence, but suggests that as the early Christians were all Jews, Jews could not have been so contemptuous towards such evidence.

"Remember, too, dear mother, that in the Middle Ages a Papal Council dealt with the question, whether Woman ought to be classified as animal or as human!

"According to the Talmud, then," I continued, in pursuance of my explanation to Mrs. Oliphant of the attitude of that work on the Woman Question, "woman is considered as belonging to another and a higher sphere. What can those who deny this make of our great Raba's sermon delivered to the congregation in Mechusa* (Babylonia), which had for text, "Honour your wives and you will become rich"? "The wisdom of woman is to spin," says the Talmud. Is this a depreciatory remark? Is it not, on the contrary, akin to your own opinion that God is more pleased with useful labour than with all the hymns of all the priests? All these regulations were intended to keep the Jewish woman pure and chaste; to preserve the spring of natural feeling undefiled, and not choked up by learning, even though it should be of the laws. King Solomon had experience of a thousand wives, yet it was only one — the industrious woman — that inspired him to that noble outburst of immortal poetry, the glorious description of the "virtuous woman." In what literature does there exist any finer picture of an ideal woman than that which was given the world by the race alleged to despise woman? And this song has not been left alone in the cold glory of the written page; it has been taken up into the hearts of the Jewish race; it has been incorporated into the liturgy. When on Friday night the housewife has cleaned the house, and dressed the table, and lighted the sacred lamps, and clothed herself and her children in their best in honour of Princess Sabbath, and the husband comes home and looks upon the sweet and solemn scene; he falls to reciting the wonderful description of a true woman, penned by the royal poet so many centuries ago."

"Enough, you have convinced me," said Mrs. Oliphant, with her sweet, sympathetic smile. "Judaism is as wonderful in its treatment

assemble in three groups in the gardens of Schila or "Ein Gedi" and go through *al fresco* dances, while the young men stood gazing at the dazzling living kaleidoscope. While the Jewish maidens were dancing the national circle-dance, the aristocratic girls sang a national song of which only the refrain remains to us.

"O youths, cast your eyes upon us.

Maidens of noble lineage.

"O youths, cast your eyes upon us,

While the lowly-descended sang—

"O false is grace, vain is beauty.

A wife who fears God — she alone is to be praised."

"It was to keep woman a sacred ideal, a pure soul untarnished by the petty degradations of life, that she was not allowed to give evidence nor to be brought into contact with the sordid realities of theft and murder. Her sphere was higher and apart. So, too, she was debarred from sharing the religious life of man, that she might be spared the contact with men whose religion is too often a cloak for all that is carnal. But that her value as a guide and an impulse was not therefore denied is plain from the fact that in her hand the Talmud placed the education of her children. Here she deals only with the pure and the guileless.

"In an old book I once read that at the time when Byzantium was beleaguered by the Turks a famine arose in the metropolis. A prior from one of the monasteries went to a Greek, a co-religionist, and asked him for a loan of 5,000 drachma. The merchant consented and the prior gave him a bill payable in two months. When, at the expiration of this period, the merchant, fearing no guile, presented his bill to the monk, the latter took it, tore it up, and then showed him the door. Only an old woman, the prior's servant, witnessed the affair. Deeply moved, the merchant summoned the prior before the Holy Synod. When he was asked if he had any witnesses he replied that an old woman was present. Thereupon he was told that a woman's evidence could not be taken and the case must be dismissed. 'So!' thundered the merchant, 'then if a woman cannot give evidence how can you believe in Christianity? For who witnessed the Resurrection? Was it not Mary Magdalen? I lose 5,000 drachma by this but you will lose 5,000 believers.'

to be taught the wisdom of the Law. How this doctrine is in opposition to the Bible! Deborah, Hulda and Miriam had the highest of all gifts and the spirit of the Lord rested upon them. I have asked many rabbis well-versed in the Talmud to explain this contradiction, but no one has been able to." After a few moments of reflection, I answered, "Dear mother,* if we carefully consider the state and position of the weaker sex according to the Mosaic and rabbinical law, we must come to the conclusion that Moses and the Talmud thought more highly of woman than our modern women-knights, the defenders of women's rights. So far from the woman being degraded in the Jewish world, she played a higher part than the man, as I shall try to prove to you. She is not the Zuleikha condemned to the glorified swaddling-clothes of the harem, but the Sulamite walking, a sacred priest, in the temple of freedom. Remember, my dear mother, that at the time of Moses (and even now) the Orientals regarded marriage as a business transaction.

XXVI — "LILITH" OLIPHANT. — Continued.

"Remember, my dear mother, that at the time of Moses (and even now) the Orientals regarded marriage as a business transaction. The man who wished to get married went to the father of his selected bride and bought her, as he bought an ox or a horse. The value even varied with the quantity. A fat bride fetched more than a lean one. But Moses gave the woman equal rights with the man. He set his face against matrimonial finance. A wife was to be won by love, not by money. The 30 shekels paid by the bridegroom was not the price of the bride, but only a sum to defray the expenses of her removal to her new home. The word נדה, or vulgarly, נדן, means travelling or moving expenses, and this tax was fixed for rich and poor alike to teach that a wife was not to be bought like a domestic animal. Therefore it was that according to the law a daughter could not inherit the property of her father. Woman's wealth was to be her Purity, and that gone, she was poor indeed."

"The famous "Bride Show" among the Jews in the days of the Temple, which took place twice a year, in Ab and Tishre, proves that women were regarded as to be won by love, not bought for money. As the Talmud tells us, the daughters of Israel used to

* A mode of address which I adopted at her express wish.

than with all the hymns of mortal lips. (This is a variation of Israel Baal Shem's sentiment anent smoking his pipe, and one of higher ethical quality than the original). Her goodness is indescribable. She was pure and passionless as an angel. Nor were her intellectual gifts below her moral endowments. Much of "Sympneumata" — the mystic book in which I was also to some extent a co-worker — was due to her. There the depth of her thoughts and her fondness for metaphysical speculation are abundantly evidenced. And to crown all, she had an undefinable spiritual sweetness which magnetised every man that came within the circle of her spell. Even the great misogynist, General Gordon, fell under her gentle sway and felt for her a kindly admiration. Of my own feeling for her I cannot trust myself to speak. Everything evil or unclean in me withered away before the clear fire of her glance. Of the many pleasant and unforgettable hours I passed with her I will only record one or two. One day Mr. Oliphant had gone to Constantinople to fetch a lady — Mrs. Cuthbert, an old friend of the Oliphant family and a member of the brotherhood, who had worked with them under the command of the Seer during the period of purification. She had now left America and was coming to live with us.

Mrs. Oliphant called me to her side. She did not feel well and wished to talk. It was the first time we had spoken at length and freely to one another. "Herzel," she said, "I know how great your love is for me. I will not enquire what 'love' is. We can no more define it than we can electricity. It is a celestial spark resulting from the contact of opposite natures — positive and negative. But what I marvel at is that you, a Jew, who have been brought up in the narrowness of a fanatical creed, and taught to consider woman a lower creature, should yet have felt affection for me who am not even one of the chosen people and before you knew anything of my character. Though I love and admire your religion and your race, still from the standpoint of my womanhood I feel grieved when I think of how Moses and the Talmudists have degraded my sex. According to Moses the value of a woman is only 30 shekels. According to the Talmud a woman is not admissible to give evidence. That means she is a liar. Yet Eve, amid all her guilt, told the truth. The Talmud also precludes woman from taking any part in religious matters. The duties which are enjoined on men are not for her. They cannot be preachers or ministers nor are they allowed

renascence of its national life in Palestine. This was why I went to the Sultan to plead for the Jews. The Sultan received me very kindly, presenting me with a golden snuff-box. But His Majesty listened to tale-bearers and slanderers — I do not know whether Jewish or Christian, for I never care to make enquiries. (When I was a member of Parliament I was a very silent one, for I was too deeply engaged in thinking about my own little 'me' to bother about other people's affairs). But even the behaviour of the modern Sanballats inclines me to believe that the Second Restoration of the Jews is at hand." The grating of the boat against the beach of another isle here stopped the flow of Mr. Oliphant's confessions. We landed and indulged in coffee and narghiles, and then Mr. Oliphant, in return, asked me to give him a sketch of my own intellectual history. After I had briefly described my own emergence from fanaticism and misogyny to broad-mindedness and the worship of the "Ewig Weibliche," Oliphant exclaimed, "You have been an *Altiora Peto*."

During the row homewards Oliphant caught one solitary little fish, which he presented to me. On our return Mrs. Oliphant said: "Well, what have you caught?" "This!" said I, producing the little fish. "And you?" she said, turning to her husband. "*Altiora Peto*," he replied. And from that evening he set to work on his famous novel.

XXV. — "LILITH" OLIPHANT

My hostess, Mrs. Oliphant, was a highly-educated lady, who combined the elastic vigour and the polished manners of a French beauty with the grace and kindness of an English lady. She wrote and spoke fluently English, French, German, and Italian. Moreover she was a good singer and dancer and a splendid pianoforte player. And as she was a queen in the salon, so also she knew how to reign in the kitchen. There she was an incarnate cookery-book. True to the trinity of Harris — to love all, to be happy in all, to work for all — she devoted the greater part of her time to making others happy. Once, after a long spell of kitchen work, she went on to repair my shirts. I told her it would be better for her to rest. "No", she replied, with her magic smile, "in working I am resting. Idleness is the only thing that tires me. My supremest satisfaction and comfort come from working for others. My Church is my kitchen, to cook a good dish is my Service. God is more pleased when I repair your shirts

But no rest could I find till I entered the brotherhood of Prophet Harris. It was through his eyes that was revealed to me the mystery of the universe, and that I saw the ladder up which man must climb to attain to his former state. Harris's mysticism I afterwards found to be analogous to that of the Cabbala. But, Herzl, God has sent you to me to strengthen me in the truth. Here is the wonder—that you, a Jew, young, and a stranger to the language in which our prophet (Harris) proclaimed the glory of the Truth, should have come to the same conclusion as to the mystery of the divine union as the members of the brotherhood. I believe, therefore, that you have been sent to me by the divine will, which has also inspired your affection for Mrs. Oliphant. Assure me, then, that you will live according to your doctrine, and conquer your passions and rise from the son of dust to the angel which man has been before the Fall. Yours is the race which has been chosen as the divine medium for influencing the world. I know, Herzl, your opinion about Jesus, that you deny that he ever existed, and that to your mind he is only a Messianic idea made flesh and blood by popular imagination. But I believe in his personal existence, though I have no belief in his divinity. The son of a Jewish father, and himself a Jew, he was indirectly a teacher to the heathen, a medium for bringing the pagans a step nearer the truth. To show a man who has been incarcerated in darkness for years the full midday sun is to blind him. Little by little his eyes must grow accustomed to the light. So have the pagans been brought nearer to the truth of Israel by the medium of the Christian myth. You cannot expound Spinoza to a child; you can only tell it the history of Robinson Crusoe. So was it the case with the big babies of heathendom. Gods like Jupiter, Chronos, Bacchus, or Moloch, who passed their time in eating, drinking, and killing, gods of whom one killed his children, and another sniffed in delight the odour arising from roasted human beings sacrificed on his altar, would, in modern times, be sentenced to execution, gods or no gods. Now the god who is killed by his children is an improvement on the god who kills his children. The worship of such a god must prepare the minds of the heathen for the true conception of divinity. Your nation is really the Christ — the persecuted one among nations, because it is the apostle which declares to them the truth. The persecution of your race in Russia by fanatical monks who crucified it cannot prevent its resurrection and the

the doctor orders the room to be kept warm." Then the rabbi exclaimed, "Broken be the bones of the man who, though he cannot get his commands obeyed when alive, yet claims to be greater than Moses, whose prohibition against fire on the Sabbath is yet held sacred throughout the world."

So delighted was Mr. Oliphant with this story that he expressed his grief at being ignorant of Talmudical literature. After a few minutes he continued his narrative. "When I went to Japan as the first secretary under Lord Elgin, I made acquaintance with the religion and customs of the natives. I had previously been a great admirer of the enlightened Confucius, the founder of moral religion. On the dreadful night when the natives attacked our camp" (here he paused to show me a scar in his right hand), "on this evil night the idea came to my mind that even the greatest moral teacher cannot embalm his nation without the aroma of the Divine. Confucius is great, but his people will undergo vast changes through the influence of modern civilisation. Moses is a divine legislator and his people will be preserved so long as his Preserver wills. What I thought that night about Japan has been fulfilled. Japan is no longer to-day what it was thirty years ago. The golden age of Japan is at end; the iron age of cannon and bayonet has come. But the same Jew that beheld the sun rise on Mount Moriah looks now, unchanged, upon the sunset in Palestine."

XXIV. — A DAY'S FISHING WITH LAURENCE OLIPHANT

"The fall of man," continued Mr. Oliphant, after a meditative pause, "which is described in the Scriptures, and which I have found in the folklore of all nations, even among the Japanese, must have corresponded to some actual fact. A fall implies reaction. There must be a rise, and so I devoted my thoughts to finding a way how to emerge from this fallen state. On my return to Europe I bathed in the deep mysteries of the Zend-Avesta. Zoroaster's teaching as to the two principles of good and evil seemed to me, on reflection, to be true. Everything in the universe manifests these opposite qualities. But further reflection caused the two gods (Ormuzd and Ahri-man) to be ridiculous to me; for if the gods could be rivals, perpetually at odds with each other, in what way would they be superior to the sons of dust? So I left these two gods to fight it out between them while I attended to the quarrel of my own two natures.

tales of the Orient, and acquired thereby a passion for travelling. At the age of nineteen I made my first journey and published an account of the same. At that time my father was president of justice in Ceylon and so I devoted myself to a political career, in the course of which I was carried from place to place. I became a rolling-stone. There is hardly a spot on earth which I have not trodden. It was travelling that brought me in contact with your wonderful race. I was in Rome, but I found only ruins of buildings, with no traces of the mighty Romans. I was in the land of Pharaohs, but I found only dirty mummies, not the clever and industrious people of Ra. But the children of Abraham I found in every part of our continent, unchanged from what they were two thousand years ago. The secret of their preservation is a divine one; they have survived by the blessing of the Lord and according to the promise of the great seer, Isaiah: 'I, the Lord God, am not changed, and ye, O children of Israel, are not ended.' I found the divine promise had been fulfilled. I began to study more carefully the Bible and the history of your race and came to the conclusion that the Jewish law also is of God. The Roman law, which is the basis of our modern legal conceptions, has undergone alterations. It cannot be accommodated to all times, all seasons, all countries. But Jewish law is made for ever and is of universal applicability because it is divine."

At this point I ventured to interrupt him to tell him a Medrashic anecdote. The Emperor Diocletian said to a rabbi, "I am greater than Moses, for it is written that a living dog is better than a dead lion." "Not at all," said the rabbi. "People do not even keep your laws while you are alive, while the commands of Moses are kept so many thousands of years after his death; for instance, the commandment of Sabbath keeping." Diocletian replied that he would show him that his people would obey him, and on a certain day he commanded that nobody should light a fire in his house. He took the rabbi with him into the streets to convince him of the general observance of this edict. Soon they came to a house where a fire was burning right merrily. "How is this?" asked Diocletian. "Have you not heard the command of Caesar?" "Yes," answered the occupant, "but my wife is unwell, and the physician has ordered her a warm bath." The Emperor and the rabbi pursued their journey. Soon they came to another offending house. On the Emperor putting the same question, the reply he got was "Yes, but my wife is confined, and

moved. "I was born under the planet Mars, and was destined to shed blood. When I was eighteen years of age I killed a man. But even here is the secret of my power — born to be a murderer, I broke through my nature, and prevailed over the evil influence under which I was born. Therefore am I become a lawgiver." Hearing this, the Magian knelt down before Moses, crying. "Now art thou more than man, an angel upon earth. Thou alone art able to see into the secrets of time. But thy wonders and miracles are as naught set against this main miracle — that thou hast gained the mastery over thyself."

XXIII. — A DAY'S FISHING WITH LAURENCE OLIPHANT

Princes' Isle is a beautiful rocky island. Here the great merchants and financiers have their summer villas. It derives its name from the fact that it was the place where the Ottoman princes were banished when palace-revolutions were quelled. Local steamers ply between the isle and the metropolis, the distance being only thirty English miles. The home of the Oliphants was on the shore and we had for neighbour the famous Baker Pasha. Here the course of my life was as follows. I arose at six in the morning. After breakfast I retired to my room to study English. Difficult as it is to speak "English as it is spoken," it is still more difficult to read correctly "English as it is written." I worked at this fearful language till noon. When Mrs. Oliphant was in good health she guided me through the labyrinth. Before lunching I went into the garden of Baker Pasha to take a sea bath. After lunch I visited a friend, a German, who was at that time a teacher in the house of the Mudir (something like our Lord Mayor) of Constantinople. This Mudir had once been Turkish ambassador at the United States. Oliphant and he were friends, and through the influence of the former the German tutor was asked to teach me to ride on horseback. I took lessons from him three days a week. His talk was always of the glories of Germany since 1870, thus setting me dreaming on the "national restoration" of my own people. Some happy afternoons I passed, playing with the Mudir's children. When the weather was nice, Mr. and Mrs. Oliphant and I went out for a walk. One day Mr. Oliphant took me with him on a fishing expedition. When we had got a good way out to sea, he suddenly fell to telling me the history of his life. "I was born in Scotland," he said. "From earliest youth I was vividly impressed by the study of the Bible and the reading of the wonder-

He then goes on to protest against the worship of a Crucified One. According to him, every moment that we endeavour to subjugate our desires we are being crucified. His protest begins "Thorn crown no more." After this anti-Christian teaching he proclaims the glory of the Divine Womanhood in the great Union. Speaking of this *Ewige Weibliches* in nature, he says:—

"Not in starving Bethlehem,
Not there she appears;
Not dark Jerusalem
Narrows her years.
Earth is her own to take
Babes in her bosom, to wake
Stilled from their fears."

His saints are neither Paul nor Peter, but Garibaldi and Kossuth, the heroes of liberty. These he glorifies in his verse. To him every despot is as Anti-Christ in the Christian scheme. The purification wrought by manual labour on the soil is the medium by which man fits himself to receive the bride — the divine womanhood. Curiously enough, the Talmud (Abot di Nathon) likewise says, "The Holy one did not let his shechinah dwell with Israel till they began to work."

Every thinking man must agree with the "Prophet" as to the necessity of purifying our passions. The "duties of the heart" are far more difficult than the "duties of the limbs." To love all, to work for all, to be happy in all — this trinity would make the son of dust into an angel. The Talmud says: "Who is a hero? He who conquereth his passions." A beautiful legend tells how in the land of the morning lived a great Magian, Kimul, who, by reading the lines on a man's hand was able to tell his character, history and secret thought. The Magian heard of the wonders and miracles wrought by Moses, and started for the desert to meet the Lawgiver and investigate the secret of his power. Arrived in the desert he went to the tent of Moses, and taking his hand in greeting, seized the opportunity to read the lines graven therein. A cry of astonishment burst from his lips. Looking straight into the eyes of our divine legislator he enquired: "Art thou verily Moses, the worker of miracles? It cannot be that thou art gifted with divine power, for thou art a murderer." "Yea, I am a murderer," Moses replied, un-

Christian names, he from Laurence to "Woodbine," she from Alice to "Lilith," the legendary concubine of Adam. Mrs. Oliphant was probably unaware of the bad repute of this lady among child-bearing Jewesses.

How Mr. Oliphant came under the influence of Harris he once explained to me as follows: "Alice and I", he said, "once went to a meeting to hear Mr. Harris' preaching. It was a revelation to us. We at once decided to leave Christianity and become members of his society 'The Brotherhood of the New Life.' For seven years we worked very hard at digging, &c., dining mainly upon milk and potatoes. This manual labour was undertaken by the command of our new spiritual chief and was meant to purify us from earthly passions." I think that after the period of purification had expired, Oliphant founded a society of his own on the same lines at Brookton, his property in America. Probably some little disagreements between disciple and master hastened this separation, as Oliphant once said to me "If I have reason to be angry with Mr. Harris on money questions I still admire and honour him because he is our prophet."

Prophet Harris's doctrines are dark and mystic, though less so to an adept in Talmud and Cabbala. The prophet, who was an ex-c clergyman in California, has left several books, all in poetical form. He thus follows the example of Mohammed, the chapters of whose Koran are called "Sura," verse-lines. In regard to God, his teachings resemble those already alluded to. God is dual; in every man is a feminine counterpart, in every woman a masculine counterpart. The more we purify our hearts from earthly passions, the more we approach the angels in purity and brightness. There is more than a touch of Swedenborgianism here. In a poem he writes (I quote from memory):—

"Joy of the world begun.
 In us finds birth;
 Bliss of the Two in One,
 Sweetness of mirth.
 We who were desolate,
 Bound by the martyr-gate,
 Rise to our bridal state,
 O men on earth."

bala. The Supreme, who is the essence of all, contains necessarily all principles, even as in the man is something of the woman's nature, and *vice versa*.

"How do you know this?" he asked, with much interest.

"Does not the Bible say that the first man contained the woman? The Talmud asserts in several places that Adam was a dual form. The Tractate Sanhedrin speaks of him as a *min*, a word signifying 'pair,'" I concluded by an appeal to physical facts.

During my explanation Mr. and Mrs. Oliphant exchanged glances of surprise and pleasure, and when I had done they cried out how wonderful it was that they should meet me, for they too believed in this dual nature of God. They said that God must have sent me to them. They invited me to dinner, and afterwards took my address. On leaving I kissed my host and hostess in Oriental fashion. Henceforward I was the attached and devoted slave and friend of the noble-hearted Mrs. Oliphant. I thought of her night and day. It is now nearly three years since she passed away into the world of peace, but in my heart she still lives, and still I feel her gentle influence over my soul.

After a few days I received a telegram from Mr. Oliphant asking me to come to him. I obeyed. This time he asked me if I would live with him. I consented. He then told me he had taken a house in Prince's Isle. I returned to Constantinople supplied by him with money wherewith to settle my affairs, and in eight days' time took up my abode in the house of Mr. Oliphant as a member of the family.

XXII. — THE PROPHET HARRIS.

"Wer Calderon versteht

Der weiss was Hafis gesungen." — GOETHE

Thus I entered upon my new life in Prince's Isle. I was allotted a nicely furnished, comfortable room on the ground floor. My new housemates called me Herzal. Mrs. Oliphant had asked me in her sweet, womanly way by what name my mother called me? I told her Herzal, and this she decreed was to be my name. This change of name was not without significance in their eyes. They thought changed relations should be emphasized by a change of name. When they first came under the influence of Mr. Harris they changed their

XXI. — MR. AND MRS. OLIPHANT

My acquaintance with Laurence Oliphant began badly. For I was at this period such a zealous nationalist that I was angry to hear that a Christian like Mr. Oliphant was mixing himself up with the Jewish national movement. What business had a Christian to interfere? I thought; and so I determined to pay the said Christian a visit and give him a piece of my mind. Accordingly on a nice summer's morning I sailed off in a local steamer for Bjuckdery, and on landing made straight for the house of the offending philanthropist. A servant led me into a small sitting-room. As I entered, my eye fell first on Mrs. Oliphant, and as it did so I felt myself thrilled by the same inexplicable fascination which her sweetness exercised over everybody with whom she came in contact. Now I seemed to understand who was the second woman of my mystic reverie, seemed to feel that henceforth her life was to influence my own.

Mrs. Oliphant, who was seated on a sofa, remained silent. It was her husband who began the conversation.

"What do you want?" was his natural query.

"Nothing," I replied, "I only wish to know why you, a Christian, interfere with the Jewish question?"

"Are you so fanatical as to object to that?"

"I am not in the least fanatical," I replied; "but I fail to see what right a man who is not merely a non-Jew, but a Christian, has to meddle with it."

For answer, Laurence Oliphant took from a drawer a number of the *Neue Freie Presse* and pointed to a certain passage. I took the paper and read a statement from his pen that he and his wife had definitely abandoned Christianity 25 years ago.

"Are you satisfied?" he said, kindly. Then he went on: "During my journey through Europe I have come across numbers of your race, but everyone who called upon me had some selfish object to gain by his visit — one money, another clothing, a third advice. You are the first Jew who has come to me for an impersonal reason. Since you have impressed me, will you allow me to question you about your beliefs respecting God, man, the world and the meaning of life?"

"With pleasure," I replied. "I am a Jew, a follower of the Talmud. I believe in one God and the divinity of the *Shechina*, which make the mystic union spoken of in the Talmud and expounded in the Cab-

Greeting, dear brethren and sisters.

Hear, O Israel, the Lord our God, the Lord is one, and our Land, Zion, is our one hope.

God be with us!

THE PIONEERS OF BILU.

Not since the long-distant manifesto of the Persian king, Koreth, has any manifesto so affected our nation as this one. Like a flash of electricity it went round the Exile, everywhere bringing new life and vigour. Branch national societies sprang up in a hundred towns and cities. In Russia many universities were emptied of Jewish youth. Many whom persecution had driven into concealment of their Judaism were transformed into zealous, nay, fanatical, patriots, ready to shed their last blood for the nation. Numbers went to Palestine with the idea of starting for the desert in Arabia to live a simple life like the Bedouins, to learn the customs of the natives, as well as to investigate the condition of the Jews in Chaiber and to get their alliance in the movement for the restoration to Palestine. Across the Sea of Marmora flowed the stream of hope and enthusiasm, only to dash itself in vain, to dissipate itself against the stony heart of Mr. Hirsch, then, as now, Director of the Agricultural School of the Alliance. This gentleman, whose merit is that he served in the French army, and who appears to have no national feeling whatever, put himself so in opposition to the members of the Bilu that many lost heart and sailed away to the unpoetic land of America, and the divine spark died away. I remember especially a student of Heidelberg who, walking with me one day in Jerusalem, asked me "When do you think the Restoration will take place?" "God knows," I replied. "Within two years," he cried enthusiastically. This patriot is now a prosperous banker in Jaffa. And the Alliance, which, by discouraging the national movement to Palestine, is largely responsible for the mass of Russian Jews left stranded in France on the drying-up of the stream of emigration, yet fills the newspapers with lamentations as to the growth of Jewish pauperism. The great misfortune was that when the ambassadors of the Powers sat in council to settle the Semitic question we had not a Baron Hirsch to represent to them the Jewish ideal and at the same time the Jewish solution. The hour came but not the man. For myself this movement led to one of the most striking episodes of my life. Through it I became acquainted with the late Laurence Oliphant.

behind us is a pillar of cloud, the pillar of oppression, threatening to destroy us. Sleepest thou, O our nation? What hast thou been doing up till 1882? Sleeping and dreaming the false dream of Assimilation. Now, thank God, thou art awakened from thy slothful slumber. The hordes of barbarian Cossacks have awakened thee from thy charmed sleep. Thine eyes are opened to recognise the cloudy structure of delusive hope. Canst thou listen silently to the flaunts and the mockery of thine enemies? Wilt thou yield before the might of rude barbarians? Where is thine ancient pride, thine olden spirit? Remember that thou wast a nation possessing a wise religion, a law, a constitution, a celestial Temple, whose wall is still a silent witness to the glories of the Past, that thy sons dwelt in palaces and towers, and thy cities flourished in the splendour of civilisation, while these barbarian enemies of thine dwelt like beasts in muddy marshes in the shadow of thy dark woods. While thy children were clad in purple and fine linen they wore the rough skins of the wolf and the bear. Art thou not, then, ashamed to submit to them?

Hopeless is your state in the West; the star of your future is gleaming in the East. Deeply conscious of all this, and inspired by the true teaching of our great master Hillel: "If I help not myself, who will help me?" we propose to build the following society for national ends:—

1. The Society will be named Bilu, according to the motto: "House of Judah, come, let us go!" It will be divided into local branches according to the number of members.
2. The seat of the committee shall be Jerusalem.
3. Donations and contributions shall be unfixed and unlimited.

What we want:

- I. Our country to belong to us again. It was given to us by the mercy of God; it is ours as registered in the archives of history.
- II. To beg it of the Sultan himself, and if it be impossible to obtain this, to beg that at least we may be allowed to possess it as a state within a larger state: the internal administration to be ours, to have our civil and political rights, and to act with the Turkish Empire only in foreign affairs, so as to help our brother Ishmael in his time of need.

We hope that the interests of our glorious nation will rouse the national spirit in rich and powerful men, and that everyone, rich or poor, will give his best labours to the holy cause.

XX. — THE JEWISH NATIONAL MANIFESTO

“Volksstimme ist Gottesstimme.” — (Old Proverb).

On the beautiful shore of the Bosphorus, in Bjuckdery, in a stately council-chamber, around the green table, sat the high assembly of the ambassadors of the Powers to decide upon the fate of the country of the Nile. At the golden gate of Dolma Bachche a Christian philanthropist, Laurence Oliphant, stood waiting for an audience to entreat the Sultan to give to the Jewish emigrants a refuge in the Holy Land which was once their own. And in this same year, 1882, in a little lodging-house in Galata, a meeting of Young Israelites was held. Most of those present were students, artisans, or scholars. Over a score of Jewish patriots attended this secret meeting. Never have I heard such fiery words, never have I witnessed such manifest inspiration in eye and tongue and bearing as that wherewith were moved the speakers in that dingy room. The assembly resulted in the formation of a Jewish National Society called “Bilu”, from the initials of the words *Beth Yakob lechu venelcha*, “House of Jacob, come, let us go!” The society had many branches, each bearing some name well-known to Jewish history, as *Kretitt Upleti*. There was an artisans’ branch called *Hecharosch Vehamasger* (carpenters and locksmiths). Later on at Cattowitz in Prussia a branch was formed called “The Lovers of Zion”, which is still flourishing. From headquarters was issued the following soul-inspiring Hebrew

MANIFESTO !

To our Brethren and Sisters in the Exile, Peace be with you.

“If I do not help myself, who will help me?” (Hillel).

Nearly 2,000 years have elapsed since, in an evil hour, after a heroic struggle, the glory of our Temple vanished in fire and our kings and chieftains changed their crowns and diadems for the chains of exile. We lost our country, where dwelt our beloved sires. Into the Exile we took with us, of all our glories, only a spark of the fire by which our Temple, the abode of our Great One, was engirdled, and this little spark kept us alive while the towers of our enemies crumbled to dust, and this spark leapt into celestial flame and shed light upon the faces of the heroes of our race and inspired them to endure the horrors of the Dance of Death and the tortures of the *auto da fé*. And this spark is now again kindling and will shine for us, a true pillar of fire, going before us on the road to Zion, while

and when he took the money, and said that he thanked me for it, I perceived that he loved money, and that he was to be caught chiefly by that means; and I said to him, 'If thou wilt but drink with us, thou shalt have a drachma for every glass thou drinkest.' So he gladly embraced this proposal, and drank a great deal of wine, in order to get the more money, and was so drunk that at last he could not keep the secrets he was intrusted with, but discovered them without my putting questions to him, — viz., That a treacherous design was contrived against me, and that I was doomed to die by those that sent him. When I heard this I wrote back this answer : — 'Josephus to Jonathan, and those that are with him, sendeth greeting. Upon the information that you are come in health into Galilee, I rejoice, and this especially because I can now resign the care of public affairs here into your hands, and return into my native country, — which is what I have desired to do a great while; and I confess I ought not only to come to you as far as Xaloth, but further, and this without your commands : but I desire you to excuse me, because I cannot do it now, since I watch the motions of Placidus, who hath a mind to go up into Galilee; and this I do here at Chabolo. Do you, therefore, on the receipt of this epistle, come hither to me. Fare you well.'

Thus did Josephus retain the leadership, and with it the power, which he was not slow to use, of betraying his country, and thus in a cup of Chios wine were drowned all the glories of Jerusalem. I have myself felt the inspiration of Chios wine. As I drank, the shadow of my old mysticism seemed to fall over me; in a sort of strange reverie my thoughts seemed drawn towards two women. One I knew — it was Hessa Auerbach. The other, who was she?

From such dreams I was aroused by the storm of Russian persecution that broke out against my unhappy race. Walking one day on the strand, I lifted my eyes and saw two ships crossing each other on the sparkling ocean. One was thronged with the poor Jewish victims driven from Russia by the fanaticism of the Greek Church; the other bore the poor Greek victims driven from Egypt by the fanaticism of Arabi Pasha. Rarely have I seen a more suggestive sight — a more tangible illustration of the irony of history — Semite victimised by Greek, Greek victimised by Semite; the persecution of the West answering the persecution of the East. Was there no Hand moving the puppets?

of "how great events from little causes spring" I would add that the loss of our country and our two thousand years of exile have come about all through a cup of (probably) Chios wine. When the war broke out between the Jews and the masters of the world, the Romans, and Vespasian was on his way to land in Achaia with 40,000 soldiers, the High Court in Jerusalem, the Sanhedrin, which had charge of the national defences, appointed Josephus to be commander in Galilee.

Now Josephus, whatever his literary abilities, was undoubtedly of poor moral principles, and destitute of national feeling, as was proved by his getting married in the Roman Camp while famine and pestilence were raging. Too late the court discovered the error of appointing such a man, and decreed to replace him by another. They therefore wrote to him a diplomatic letter, asking him to come to Jerusalem and consult with them. The rest shall be told in Josephus's own words, and although he does not specify the kind of wine, there can be little doubt, judging from his frequent reference to his partiality for Chios wine, that this was the vintage used on this occasion:—

"Now it was a horseman who brought the letter, a man at other times bold, and one that had served in the army under the king. It was the second hour of the night that he came, when I was feasting with my friends and the principal of the Galileans. This man, upon my servant's telling me that a certain horseman of the Jewish nation was come, was called in at my command, but did not so much as salute me at all, but held out a letter, and said, 'This letter is sent thee by those that are come from Jerusalem; do thou write an answer to it quickly, for I am obliged to return to them very soon.' Now my guests could not but wonder at the boldness of the soldier; but I desired him to sit down and sup with us; but when he refused so to do I held the letter in my hands as I received it, and fell a-talking with my guests about other matters; but a few hours afterwards, I got up, and when I had dismissed the rest to go to their beds, I bid only four of my intimate friends to stay; and ordered my servant to get some wine ready. I also opened the letter so that nobody could perceive it, and understanding thereby presently the purport of the writing, I sealed it up again, and appeared as if I had not yet read it, but only held in my hands. I ordered twenty drachmae should be given to the soldier for the charges of his journey;

Capdun Pasha the population has declined to 100,000. The capital, Chios or Sakis, is on the coast.

The great bulk of the inhabitants are Greeks. Formerly a large Jewish community existed there—in silent witness thereof a cypress tree spreads its branches over the grave of the great rabbi and geometrician, Rabbi Jacob, popularly known under the name of Bal Haturim. The frequent earthquakes had doubtless gradually emptied it of Jews, till when I arrived there was only a Haham left with no congregation.

Chios is very mountainous, and its mountains are volcanic. I believe their mineral wealth is great, though it is left severely alone. The woods are rich in trees—olive-trees and mastic-producing trees. This sap, mastic, is one of the chief exports. I think this is the Hebrew incense “serof” which is spoken of in the Mishna as running from the tree “ketof” and being used in the Temple. Perhaps “ketof” is a Hebrew corruption of Chios. The natives distil brandy with this sap and produce a new kind of spirit, known in all Oriental public-houses under the name of mastic.

XIX. — A CUP OF CHIOS WINE

“Kein tropfen geht verloren.

Von dem, was Weise trinken.” — MIRZA SCHAFFY.

Chios is one of the birthplaces claimed for Homer. To my mind it is the very place to inspire a great poet. Nature, Woman and Wine — these three great incentives of song — are all attractively represented at this happy isle.

To take the Wine. This medium of inspiration is as full of fire as the volcanic soil on which the grapes grow. Naturally its fame has always been great. When Cambyses sat in council among his satraps, planning a new war expedition, this was the liquid with which he roused his martial spirit. It was in a cup of Chios wine that Cleopatra dissolved the pearl which the magi recommended her to drink. In the Jewish war against the Romans Josephus Flavius, the commander-in-chief for national defence in Galilee, and his officers passed their nights in copious libations of this same wine. The Talmud tells us that through a hen and chicken the Palestine town Tur Malka (King's Mount) was destroyed; and that Bar Cochba's last fortress fell through the breaking of an axle. To these instructive examples

Psalmist's picture: "By the waters of Babylon we sat down and wept when we remembered thee, O Zion. On the willows we hung our harps." Musing sadly, I wended my way to the Jewish quarter, the Mahalj by name. No traces were left to mark that here a Jewish settlement had been. The 25 families who constituted it had fled to our charitable brethren at Smyrna. At last in a small cabin I found an old Haham with his wife and children. After we had exchanged the national greeting "*Salem Aleikum*," he related to me in mournful tones his experiences of the earthquake. I told him that it would be best for the Jews to leave a place so honeycombed by volcanoes. He replied piously, "Not so. It is not an underground fire that has brought this misfortune upon us, but the Leviathan. It is the moving of his tail has wrought this havoc. It is Leviathan, the great fish upon which the world rests. You know that our earthly planet is surrounded by water and the Leviathan lies across it, sleeping. When from time to time he moves in his dreams, the world shakes." I explained to him the reason adduced by geologists, but he was incredulous. It was only when I pointed out that the Psalmist's language was decidedly against his theory ("He looketh upon the earth and it trembles; He toucheth the hills and they smoke") that he seemed at all ready to abandon it. But I believe he was more shaken by the new light than by the earthquake.

Another native, a son of ancient Hellas, explained to me the cause of the earthquake as follows: — "Our olden gods, lucky Jove and bold Mars and Bacchus the beautiful, and all the bright daughters of Olympos, driven off the earth by the new God with his Apostles, have taken up their abode in a celestial subterranean prison beneath our beloved isle. But from time to time, impelled by love for our race, which is descended from them, they endeavour to force their way again into the upper air to bring to the children of dust the smiling joy of the good old times. But the hour is not ripe. Their efforts are opposed by the spirits of evil, and in the struggle the isle is shaken to its foundations." On my enquiring how, as a Christian, he could believe anything of the sort, he answered, "Have our Aristotle and Socrates not worshipped the gods, and have not Christians worshipped our Aristotle and Socrates? Surely there must be some truth in the belief in the ancient gods."

Chios is a Greek isle in the Aegean Sea. It was once thickly populated, but since the Revolution of 1822 and the massacre under

them to their grave. In the Asiatic half of Constantinople is the great cemetery Beth-Elmin (House of Eternity, as it was likewise called by the old Egyptians). The Turks, by the way, also like to make their celestial journey via Asia. Their reason is to be sought in the national folk-lore. The Turks believe that a time will come when their race will leave Europe and return to Asia, their native cradle. The Spanish Jew's love for burial in Asia is attributed by some to a similar feeling. To my mind, however, it springs from a popular belief that on the Day of Judgment all bodies will roll till they reach the Mount of Olives before they can obtain their souls, and therefore the nearer they are the more convenient. They dread the thought of rolling under the stormy sea.

XVIII — CHIOS

“Und die Sonne Homerus sie lächelt mir auch” (Schiller).

In such a big city as Byzantium is, in such a network of hilly, irregular streets, the life of a private teacher is not an enviable one. Besides I was at this period in a state of mental unrest, and unwell in body too. I pined for the absent sympathy and influence of my friend and protectress Hessa Auerbach, and was altogether in a limp condition. So by the advice of my friends I took a six months' holiday in Chios. A few months earlier the earthquake of 1881 had passed over the spot, destroying nearly all the houses of the isle and throwing the castle to the ground. The number of killed and injured amounted to 40,000; only a few of the coffee-houses along the shore were left standing. Landing at night, I took up my quarters in one of these coffee-houses and waited for the sunrise. My patience was at last rewarded by a glorious flood of purple light in the East, and now I could say with Schiller “The sun of Homer has smiled upon me also.”

But the light revealed to me also the devastation wrought by the subterranean elements — no houses, no palaces, only piles of stones. Curiously enough, the trees still retained firm root in the earth. Under the shade of these trees *al fresco* coffee establishments had been established. The guests sat around sipping the fragrant beverage in silence. Upon the branches of the roof were hung the earthly possessions of the proprietors. On one branch I saw a harp, the cold morning wind playing amid its strings. How vividly it recalled the

man is founded on a Talmudical legend, which says:

Who is afraid of Evil Eyes
Should place his fingers to his nose,
The while "Of Joseph's tribe," he cries,
"Am I; your power harmless grows."

According to Cabbalistical symbolisms, the door represents the nose of man as being the most advanced portion of the corporeal house. The special colour of the tribe of Joseph was blue. The combination of these two ideas yielded the grotesque artistic result visible throughout the houses of the *Spaniolen*.

The Poles, like all Semites, believe also in the Evil Eye. When a child falls ill certain wise old women are called in, who are named "*Absprechen*", or exorcisers. The method of exorcism consists in the old lady bending over the child, then spitting three times round the corner and intoning a charm, beginning as follows:—

Three women stand on one rock.
The first says "I'm ill;"
The second says "I'm not ill;"
The third says "I am ill."

I cannot remember the passage which constitutes the middle, but it ends something as follows: "Where are you going? Go to the desert. As you cannot drink the water of the sea, so you shall not drink the blood of this child." There is evidently a vampire-myth mixed up with the conception.

The belief in the Evil Eye is as old as any religion. God frequently says, in the metaphorical language of the Bible, "I will turn My eye upon you for good or for evil."

And now I must confess I have always had a sneaking sympathy with the beliefs in the influence of good and evil eyes. Why not? When the charm of a woman's eye has led men to sacrifice happiness, fortune, life, why should not an evil one have a corresponding effect? The magnetism of the human personality is concentrated in the apple of the eye, as is evidenced by the extraordinary tales told of the effect of a steady gaze upon furious animals. There is no doubt that the lion-tamer's power depends largely upon the quality of his glance. I do not, however, follow my fellow-believers in putting faith in the existence of any counteracting talisman.

The superstition which dogs their footsteps while living follows

dirty parts of Byzantium, in close proximity to the Turks. Inter-marriage between the two sections is rare. Quarrels are, however, of daily occurrence, and each has its pet unpleasant epithet to cast at the other.

The most deep-seated diversities between the two sections seem to me explicable by their historical conditions. While the Spanish Jew still bears traces of the galling Roman chain of slavery, the Polish-German Jew preserves more of the original Semitic nature because he emigrated *freely* after the disastrous battle under Bar Cochba. Perhaps also the latter belongs to the lost ten tribes. In proof of this conjecture I would cite their different dialects. In some parts they can only pronounce "shin" "sin", like the Ephraimites pronouncing the famous "shibboleth". Some roll their r's with much gutturalness. Speaking twelve years ago with Professor Kaufmann at Buda-Pesth, I found that he agreed with me as to the greater correctness of the Ashkenazic than the Sephardic pronunciation. The difference of dialects among the Polish-German Jews enables one to recognise the origin of the various sections; the "Spaniolen" all speak the same can only pronounce "shin" "sin", like the Ephraimites pronouncing the Semitic instinct of commerce, inherited from their sires who dwelt along the coast; the latter, descended from the inland-dwelling tribes of Judah and Benjamin, lack this energetic instinct. Nor has the Spanish Jew the national and racial feelings of his German brother, whose life was a continuous record of persecutions by Crusaders, judges, and mobs, while his own was passed under the peaceful shadow of the half-moon, and only now and then disturbed by the despotic temper of a satrap.

XVII. — THE BLUE HAND AND THE EVIL EYE.

If the Spanish Jew is free from a class of vampires in the shape of Wonder-Rabbis, he labours under a belief in palmistry. Every old Turk or old woman who professes to reveal the future by reading the lines of the hand is listened to with credulous awe. In every house of the Spanish Jew in the East you can see marked on the doorpost of every door a blue hand with spreading fingers. One almost thinks that the houses have been thus distinguished by some band akin to that of the famous Forty Thieves. The hand is, however, like the English horseshoe, set up by the inmates themselves. It is supposed to be a charm against the Evil Eye. I believe the idea of this talis-

keepers, bankers, physicians, proprietors of workshops, book-keepers &c. They possess a nice little synagogue and a school, where Hebrew, German, Turkish, and other obligatory subjects are taught. This education is much superior to that given in the school of the Alliance Israelite. It is supported by the members of the congregation, aided by a small and tardily given subsidy from the Alliance. The Austrian congregation is one of which Judaism would be proud in any country. The other congregation is an extremely mixed one, comprising elements from all parts of the Exile. Most of its members are publicans, tailors, shoemakers, lodging-house or restaurant keepers, others are most conveniently grouped under the "shady lot" already spoken of. This congregation has no real unity; there is no independent synagogal structure, though there are various makeshift places of worship. But various little charity organisations flourish for the assistance of the emigrant and the pauper. The settlement of the Polish Jews in Constantinople is very recent, dating only from the time of the Crimean War. In the battles of Balaclava and Sebastopol, the Turkish Government captured some Russian Jewish soldiers, who were brought to Constantinople. Here they earned a living by tailoring, shoemaking, saved a little money, brought up their children, and thus the little community began to grow. It is thus a self-made settlement, and is progressing daily, already possessing a good school and a nice little place of worship.

The relations between the Sephardic and Ashkenazic sections are unhappily not as amicable as they should be, and this is largely the fault of the Chachamim and the Rabbis. Surely, exiled as we are and environed as we are by hostile anti-Semitic elements, we should at least preserve that strength which comes from union. Our leaders might find other work to do than that of fighting about shibboleths. It is time that Judah should arise and control his guides, so that the people whose God is One shall likewise be one. Apart from their self-made differences there are natural differences between the Sephardim and the Ashkenazim — differences social and physical. The former are fonder of solitude, the latter of society. The Poles, who are indifferent to sanitary considerations in their dwellings, are scrupulously clean in their persons; the *Spaniolen*, on the other hand, whose houses are clean, are extremely careless and slovenly with regard to their persons. This is a paradox which I do not pretend to explain. The former reside in the Christian European district; the latter in the

For her buoyant walk has that impalpable magic which Byron sought to render by this lovely simile.

On Saturdays and holidays the women cover their heads with black toques, embroidered with gold or silver. The black is a sign of mourning for the destruction of the Temple, the Chachamim also favouring this colour. Curiously enough they are fond of wearing what in England is called "evening dress" at all hours, their bodices being cut extremely low. While the Arian lady likes stylishly-cut dresses the Semitic lady hankers after rich fabrics and gorgeous jewels. Necklaces of gold and silver coins are a frequent adornment of the Sephardic Jewesses. Dainty little shoes are also beloved of them.

Their cookery is, however, hardly as commendable as their persons. The variety of dishes of the Polish housewives is with them replaced by a wearisome monotony of oleaginous fare. This oil, oil, oil, everywhere. They seem to live, like sardines, in an environment of oil. The middle and lower classes eat very little; meat makes its appearance (of course in oil) only once a week. They live chiefly on fruit and fish. When the housewife has finished preparing her oily fish-meal over the movable stove, she joins, or is joined by, a company of gossips, with whom she drinks coffee, smokes her narghile and tells or listens to the never-cloying thousand-and-one tales of the Orient. At these domestic gatherings the dainty little shoes are replaced by sandals.

Meantime the husband is out at work. At dinner-time he purchases a modicum of bread and fish in the shops, or of bread and a species of semi-fluid sweet, and this satisfies his hunger till the evening, when he brings home a piece of liver or milt, which his wife steeps in oil and cooks for supper. And thus life goes.

And thus, too, beauty goes; the splendour of their womanhood fades; early marriages, slothful living and poor food coarsen the lovely complexion and destroy the lines of grace of the figure. Alas! the trail of decay is over all that is fair and glorious—

"THE FLOWER THAT BLOOMS TO-DAY TO-MORROW DIES."

XVI. — OF THE AUSTRIAN AND POLISH JEWS OF CONSTANTINOPLE

XVI. —Of the Austrian and Polish Jews of Constantinople.

The Ashkenazic Jewish community of Constantinople consists of about one thousand souls. They are divided into two congregations, the Austrian being the more important. They are merchants, shop-

harm than good. The teachers are, for the most part, young fellows educated at Paris, and the ability to speak French is their sole qualification. They bring into the schoolroom the unhealthy atmosphere of modern Babylon, and that is all. When the child has finished his studies he finds his knowledge is useless as a means of earning a living, for most Orientals are polyglots, and his smattering of French will not bring him an income. Nor can he be a good Jew, for the materialistic spirit of the "gay city," the voluptuous representative of the philosophy of "Let us eat and drink, for to-morrow we die," poisons the springs of Judaism. The millions of the Alliance would be far better employed in founding colonies for European Jewish emigrants, in planting the tree of life, than in planting the tree of such a knowledge, of which to eat the fruit is to die.

Poor as most of the *Spaniolen* are, they have the Semitic instinct of charity. The best of their numerous philanthropic associations is the "Chevrah Kedushah," "Holy Society;" the duty of providing for the honourable burial of the poor being rigidly invested with special sanctity. I have said the Semitic instinct of charity, and, indeed, before the greater part of Europe had been explored by the civilised dwellers on its southern shore, many of the organisations, popularly supposed to be of recent and of Christian introduction, already existed among the Jews in full vigour. Even now, when the Arian races form settlements the communal life finds its first expression in musical and gymnastic or sporting associations; the Jew marks the new social union by establishing a "Holy Society."

Perhaps in the tents of Shem and in the stone palaces of the Arians we may find an analogy with the softness and the hardness of the natures of these races. The fair sex of the *Spaniolen* form a link between the beauty of the Turkish women and the grace of the French. The sweet dark eyes of a Sephardic Jewess of Constantinople have that magnetic power which the universal fable of antiquity ascribed to the mysterious hill, the dread of mariners. A lovely light gleams from them like the dazzle of rich jewels. Raphael or Phidias would have been delighted to have had one of these Jewesses for a model. Not only is she more graceful in form than her Turkish rival, but she is more vigorous and elastic in movement. It was of such as her that the poet sang—

"She walks in beauty like the night
Of cloudless moon and starry skies."

caftans, so among these Sephardim it consists in intoning the Psalms and reading Cabbalistical books. If they do not understand what they are mumbling, that is a very minor matter. Nevertheless, it is a delight to visit a Sephardic synagogue, and to hear the whole congregation taking part in the singing of the hymns. Most of their tunes are plaintive "Melodies of the Exile" in the minor key — sweet, sad songs, which melt the soul with melancholy rapture. When they rise to say the silent "Eighteen Blessings," each first turns his face towards each of his neighbours, and uplifts his hand with an Oriental gesture — a form of asking permission and excuse for the impolite attitude each must necessarily take up towards the other. Greater propriety, too, reigns in the Sephardic than in the Ashkenazic synagogues.

XV. MORE ABOUT THE SPANIOLEN

Each congregation of the *Spaniolen* of Constantinople is under a Chacham, sometimes under more than one, and these in turn owe allegiance to the Chacham Bashi, who resides in the Kustenjuck and who is also the head of all Jews in the empire of the Crescent. The Chacham Bashi has great powers delegated him by the Government. In the ante-room of his house is a prison, guarded by two soldiers, to which he has the right of condemning Jewish culprits. He is often called to the Padishah to act in cases involving Jews, of whom he is the acknowledged representative. So in olden times were the Jews represented at the courts of the Persian king by "the prince of the Captivity." His chief functions, however, are those which spring from his position as ecclesiastical chief of the community.

The great professors at the great academies of Sura and Pumpaditha delivered sermons to the public but twice a year, the rest of their time they devoted to education. The decadence of Byzantine Judaism may be partially traced to the reversal of this method. It is true that the Sephardic shepherds do more, on the whole, for their flocks than the English; they do not flit like them from dinner to dinner and from dance to dance. Still they do not lay that insistence on Jewish education which their London brethren do. Even when the Alliance opens schools most of the pious inhabitants withhold their children from attending. And they are right. For the schools of the Alliance in the Orient, like the overgrown structure in Bell Lane, of which English Judaism is so foolishly proud, do far more

efflux from their native land, Mesopotamia, near Mount Ararat, the current setting towards the Turkish capital. This stream of emigration is accounted for by the intolerable oppressions of their nomadic neighbours, who are constantly making raids and forays from the country of the Kurds. In Constantinople they earn a living as porters or housekeepers. Their habits are peaceful, but their language is rough and uncouth.

Of strangers, the German and the English are the most prominent. French commercial influence is dwindling daily; almost all the trade is in the hands of the Austrians, whose freight steamers have the confidence of the whole Levant. The Jews are very numerous. There are over 100,000 of them, Sephardim, Ashkenazim and Karaites. The Sephardim — or the *Spaniolen*, as they are here named — form the great bulk of the Jewish population, having fled hither at the time of the expulsion from the Peninsula in 1492. They are mainly settled in small districts like Haske Kustenjuck. Their houses are tiny, but clean; the floor is carpeted, and the furniture consists of a small sofa, a few chairs that have the air of being made for children, a looking-glass, some books, several narghiles, a movable stove and a *Mizrach*. This, like nearly all the *Mizrachim* of the Continent and the Orient, has merely a two-lined motto written across it, "Man mourns after his money, but not after his days; yet his money cannot help him, nor his days return to him." It is only the Poles, who, taking the command not to make any likeness of anything in a less strict sense, adorn the *Mizrach* with the familiar picture of Moses with a halo round his head and Aaron with his beard descending to his breast.

The *Spaniolen* are porters, gondoliers, fruit-sellers, and a large number are money-changers. At intervals, all along the street between Galata and Stamboul, you may see them with their little tables, on which stand glass boxes containing banknotes, gold, silver and copper. When I saw them for the first time I understood why money-changers are called שלחני (table-men) in the Talmud. What the Bourse is to *la haute finance*, that these money-changers are in the daily financial life of an Oriental populace.

The Sephardim are mostly poor and mostly pious. Unfortunately their piety is rather the result of imitation of what they saw their parents do than of any genuine spirit of devotion. They live in the religion, but the religion does not live in them. As among the most ignorant of the Poles Judaism consists in wearing long hair and long

But I fail to see how the harem and the Koran can affect the economical position of the Government. To my mind the only hope for Turkey lies in the common people breaking the yoke of fatalism and forgetting the word "Kismet", and in the pashas erasing from their daily vocabulary the word "Backsheesh."

XIV. — THE MIXED MULTITUDE OF CONSTANTINOPLE.

After the Turks, the Greeks are the most important element of the population of Constantinople. They reside chiefly in "Galata," a suburb founded by Greeks from Galata. They are to be met with in every public-house, in every resort of doubtful morality. They spend their time and amuse themselves in drinking and gambling, and occasionally murdering one another. Degenerate sons of ancient Hellas, with no trace of the artistic temperament or the love of literature of their classic sires, they have only retained the kleptomaniac habit, which is perhaps a heritage from the Spartan cultivation of that art of stealing without being found out which was so encouraged by the legislation of Lycurgus. In short, they are what is emphatically, if not elegantly, called "a shady lot." Just as every Greek woman wears a cross, so every Greek male wears a knife, and often lurks in dark side-streets to pounce upon the unwary pedestrian, In their drinking-dens it is not unusual for a quarrel to end in a stabbing affray.

"When Greek meets Greek, then comes the tug of war,"

as the popular if wrongly-quoted proverb puts it, though in another sense. When a Greek has committed a murder he carefully cleans his knife by passing it through his mouth, from a superstitious belief that the murder will not "out" if he goes through this process. Naturally many of them are employed in immoral pursuits. In religion they are as fanatical as they are ignorant. To kill, to steal, to rob, is of small culpability weighed against the sin of eating meat on a fast-day. Their Russian co-religionists and the Jews call them derisively "the salted," from their custom of salting the body of the new-born child. The ancient Hebrews had this same custom, as Ezekiel tells us. The Greeks of Constantinople have a kindlier feeling towards the Polish-Jewish inhabitants than towards the Sephardim.

The Armenians, a secondary Semitic tribe, are also largely represented at the city of Constantine. They are a very stalwart race, and most of them have very broad shoulders. There is a large annual

Universal corruption reigns. He is *not* thrice armed who hath his quarrel just; legal right and wrong are questions of judicious tipping. The evil is doubtless not unconnected with their system of official appointment, the Effendis or aristocrats being the sole class to which the Governmental pickings are open.

The Turkish soldier is brave and loyal. He never grumbles against the Government, even when he does not receive his stipend regularly. He is satisfied with everything and puts up with anything. Turkish military life differs from that of the rest of Europe. A Prussian or English officer is not to be met with sitting at the same table with a common soldier; but in a Turkish coffee-house we can see all ranks of the military hierarchy sipping coffee together, "Hail, fellow, well met," and playing "table." This *camaraderie* produces more ready, because loving, obedience than much of the rigid discipline of Arian armies.

The material of the Turkish army is thus excellent; unfortunately the pashas or leaders, as already pointed out, are chosen only for their aristocratic birth. When the principle of promotion by merit shall be introduced by the Turkish Government, then will the crescent moon of the imperial standard shine over the empire with its olden brilliancy. The battle of Plevna in the last Russia war showed emphatically the advantages of having in Osman Pasha a man of the people for general. The nation is well aware where its weak point lies. Once walking in a street in Constantinople, I saw a blind singer playing on a lute and surrounded by the usual crowd. This was his song—

Pashahli,
Yokardie,
Nargelie,
Ishtie,
Moscow traftar
Geldie.

"The pasha on the balcony smokes his narghile. From the South comes the Russian army." But the Plebs does not trouble itself to end the system. The populace murmurs with its myriad voices "Kismet", and the pashas respond with their thousand tongues "Backsheesh." An English traveller, returning from a journey in the East, was asked whether there was any hope of a future for Turkey. He answered "Yes; if they will open their harems and shut their Korans."

tan of their race. Their method of worship is very simple. Like all Semitic peoples, they are independent of ministers. When the time of worship arrives, those assembled in the mosque commence the service without waiting for any minister, and wherever the Moslem be — in the bazaar, in the street, or in the bath — he washes his hands and face several times (like the Chassidim), beginning by laving the elbow, and kneels down in the direction of Mecca. In their shops you observe them reading the Koran with a conventional melody and gesticulation, like their Jewish brethren when reading the Talmud. The head of their religion is the *Schech ul Islam*. He is a sort of minister of public religion, and one of his duties is to make known the feastsdays, because the Turks proclaim the advent of a new moon by the testimony of witnesses, like the ancient Jews and the modern Karaites.

The methods of Turkish Government have often been criticised in the English press. I propose by a brief sketch to show where the weaknesses of these methods lie. The system was adopted from the Arabs, who are indebted for it to our own laws, which in turn derived it from Jethro, as related in Exodus. The Calipha (now called Sultan, which is the Hebrew Schultan, ruler) is the head of the believers and the protector of the faith. His rule is despotic, tempered only by the necessity of an external obedience to the doctrines of his religion. The word Caliph means "the first," being connected with the Hebrew Aleph (Greek Alpha), which literally means the wether who leads the flock. Aleph in Hebrew, by a transference of meaning, likewise signifies "prince" or "ruler," and is translated in the English Bible by "duke." The ministerial council is called the Divan, which means meeting or "collection"; the place of justice is called the "gate," which at once reminds of the many Biblical references to the judgments given at the gates of the cities.

In the civil *régime* Jethro's advice has been acted upon in the spirit; in the military *régime* it has been fulfilled to the letter. Every ten soldiers have a superior, every fifty of these officials are under a higher official, and so on. Unfortunately, however, they have forgotten to adopt the one indispensable condition laid down by Jethro for the due working of this symmetrical system — they have not taken care that the human elements of it should not be put out of gear by the clogging action of gold-pieces. "Backsheesh" (*Trinkgeld*, *Pourboire*) is to the Government what "Kismet" is to the Religion.

how, whereas in the lands where Christians and Mohammedans do congregate, the worshippers must be summoned by clangorous peal of bells or noisy human cry, Jews have never felt the need of an outward reminder of the time for seeking the face of God.

Another sign of the reverence accorded to Mohammed is the compulsion under which every true Moslem ("perfect one", as every nation calls itself) is of making a pilgrimage at least once in his lifetime to his grave. But this journey has probably quite as much the "Cabbah" for its goal as the tomb of the lawgiver. The "Cabbah" is a black stone which, according to their traditions, Gabriel brought down from heaven even before the era of Mohammed. It was held in such reverence by the Arabs, who already made pilgrimages to it, that Mohammed, probably finding it impossible to expel the belief in it, incorporated it into his own doctrines. I presume the truth at the bottom of the tradition is that the "Cabbah" is a meteoric stone whose fall was witnessed by some superstitious Arabs. They date their era from the Hegira as the Christians date theirs from the birth of Jesus. If the Mohammedans believe in one God as we do, they also believe in Kismet (fate), which creed is the black spot on their theology and the secret of their political and social stagnation.

XIII. — KISMET AND BACKSHEESH.

Kismet is identical in meaning with the Hebrew word *mazzol* (planet), and signifies that the fates of men and kingdoms are already fixed unchangeably by planetary influence. When the *Siarder*, or commander-in-chief, loses the battle, he does not care to enquire whether he was out-manoeuvred or outnumbered; he retires to his tent, lights his narghile, sips his black coffee, and murmurs, "It is Kismet." So in the practical life of every man he often yields without a struggle. The Kismet doctrine is a remnant from the pre-Mohammedan times, when Sabaism or star-worship was prevalent, just as the mistletoe is still a sacred symbol with various races, who nominally abandoned the worship of Thor for that of Jesus. Our own illustrious writer, Ibn Ezra, believes also in this planetary influence, which was indeed a very widespread mediaeval belief, but the Talmud protests most vigorously against this paralysing doctrine. "*Ein mazzol leyisrael.*" "No stars rule the destinies of Israel. We are under the control of the Almighty God, who can change nature according to His will."

The Turks call themselves Osmannaliah, from Osman, the first sul-

them to the name of the French of the Orient. They are a handsome and vigorous race, and their women have been justly sung by a thousand poets. Their chief beauty is in their charming eyes; indeed the blue of their eyes is the very blue of the sky, and their magic glance is charged with a subtle magnetism. Their faces are covered like those of the Egyptian gods, when they walk in the streets. Mahomet knew his people when he drew up his Paradise. In consequence of the Turks being a Tartar-Mongol race they differ in customs and occupations from their co-religionists, the Arabs. It is perhaps a result of the poverty of their profane literature that they are more fanatical than the latter, whose profane literature is such a magnificent one.

This narrowness of mind comes out in their treatment of their wives. No married woman is allowed to go out without a silken mask. With the Arabs, on the contrary, the weaker sex suffers from no such restriction. The frequent lack of grace in the movement of Turkish women is a result of their enforced slothful and indolent lives; the Arab women, who take part in house and field work like our English women, have a sprightly and active walk. Turks are frequently in the service of the Government — they are pashas, civic dignitaries, &c.; but Arabs are not to be met with in these posts, as the Government does not trust them. Turks who are not officials are mainly shopkeepers or artisans; they have not the grand commercial instinct of the Arabs, for that is the mark and the privilege of the Semitic race.

The religion of the Turks is, as everybody knows, the same as that of the Arabs, Mohammedanism. They believe in one God, whom they call by one of the hundred proper names given to Him in the Koran, Allah, which is obviously related to the Hebrew *Elahim*. Koran means "reading," like one of the Hebrew names for the Scriptures, Mikrah. The main points of agreement and difference between Judaism and Mohammedanism are too well known for me to dwell upon them here, but one or two points may be briefly touched upon. The Mohammedans pay much more external honour to their prophet than we do to Moses. Though we reverence our great teacher, we, after all, regard him as God's instrument; nor do we celebrate any episodes of his life, as the followers of Islam celebrate the Hegira, or flight of Mohammed from Mecca to Medina. When the *muzem*, summoning the faithful to worship, calls five times a day from the tower of the mosque, *Lei allah allah, la Mohamed razullala!* "Allah is our God, and Mohammed is His messenger!" I cannot help noting

(Spanish and Portuguese Jews) differs from that of their brethren in Galicia and Russia. This is what we should expect according to the tradition that the Jews in Poland came there from Asia across the Caucasus and the Caspian Sea.

The Ashkenazim (German Jews) have retained the customs and character of their Semitic ancestors; unlike the Sephardim, who, subjected to a different environment and banished to Spain, the Siberia of ancient Rome, have undergone corresponding changes. To this history, legend and the record written in stone and metal alike testify. The long-continuous local existence of the German Jews is shown first by the old-new synagogue in Prague, erected in the early centuries of Christianity, the oldest Jewish building in the Semitic gentile world, whose foundation stones are traditionally claimed to be taken from the stones of the Temple, and by the early Polish coins with their Hebrew inscription; secondly, by the written history of Poland, which states that long before the Poles became Christians slave-dealing Jews dwelt among them, and that several pious Roman bishops went to this country to buy off the slaves; thirdly, by the legend that during the trial of Jesus the high court of Jerusalem, the Sanhedrin, sent a messenger to the Jewish court of Worms, the oldest Jewish European colony, asking for advice as to how to deal with this recalcitrant member of their community, the counsel given being: "If his influence is from God, no power of man can stop it; if not, let him go his own way to destruction." (Give him rope enough and he will hang himself.)*

XII. — OF TURKS.

Naturally the great bulk of the inhabitants of Constantinople are Turks. Though a warlike people, these Turks are good-hearted and their language is so soft and sweet that it is a pleasure to the ear of the stranger. Their politeness of language and manner, the smartness of their dress (which, except for the fez and the shape of the upper portion of the coat, does not differ from that of the loungers in Bond Street or the Boulevard Italien), their personal cleanliness, entitle

* Curiously enough a similar answer is recorded in the Gospels as given by Rabbi Gamaliel. The legend concludes by stating that this counsel reached Jerusalem too late, the journey to Worms and back taking two years.

When Christianity progressed, Constantine the Great, who chose Constantinople for his residence, uplifted the banner of Christianity (symbolically expressed by Gabriel going down to put a reed in the sea). The Talmud goes on to give us a hidden sketch of the history of Constantinople since Constantine.

XI. — NATIONAL CURSES

As in olden times before the Christian era, Constantinople was the meeting-place of the barbarism of the Crimea and the fine arts and the learning of Greece, so in the nineteenth century it is the point of junction of the civilisation of the West and the fanaticism of the Orient. The "chimney-pot" hat of the briskly walking European nods to the red turban of the grave, slow-sauntering Moslem. How many people there are in Constantinople Allah alone knows. According to the opinions of some authors (including Baedeker) the resident population exceeds a million, but the stream of strangers flowing daily into the Golden Horn considerably augments the number of those in the city on any given day. The Constantinoplites are of four species — Turks, Greeks, Jews, and Armenians. The Turks themselves are a branch of this Mongol-Tartar race. I am neither a medical man, nor an ethnologist, nor a phrenologist, and I cannot identify a man's race by the shape of his skull. Therefore I hit upon the idea of discovering a man's nationality by the way he curses. By this method I found out that the Russians, the Hungarians and the Turks belong to the same race, viz., the Mongol-Tartar.

One special obscenity which rises to the lips of all three, even to the lips of men of good position, shows the deep blood-sympathy of this trinity of peoples. The German and English have many oaths in common. The Arabs in Asia and the Polish Jews in Half-Asia (Galicia) and Russia are marked by the same unanimity of imprecation, for which their common Semitic origin doubtless accounts. The Arab's "*In alla book*" is identical with the "*Ariach in dein Taten arein*" of the Pole, both signifying "May the spirit (of the Evil One) enter into thy father." I have also observed that the popular curses of the Arabs in Africa differ from those of their Asiatic brethren. The diversity of race thence inferable is corroborated by history, which tells us that the so-called Arabs and Moors of Africa were living in the Dark Continent before the invasion of Africa by the Asiatic Arabs. One last remark on this interesting point — the cursing of the Sephardim

X. CONSTANTINOPLE

And now behold me at Constantinople, the city of Constantine, or Istamboul as it is named by the Turks. When the hordes of the Turks under Mahommed III. conquered the city, they ran about asking in their language *Istamboul?* which means "Where is the city?" for Constantinople was divided into many cities, and since then Constantinople has been named Istamboul by the Turks — so I have been told by an old Turk. Like Rome on seven hills, so is enthroned the city of the Padishah on several hills, surrounding it like golden towers; the glance of their green and the splendour of their innumerable minarets, which are reflected in the sea, rejoice the eye. On the frontier of two worlds, on the shores of two seas rises the beauty of the worlds, rears herself as though appointed to reign as queen of all cities. In the history of our nation the city has a mournful and grievous part. The Talmud tells us that on the nuptial day of King Solomon with the daughter of Pharaoh, King of Egypt, Gabriel the archangel went down and put a reed in the sea, and this was the foundation of the great city in the Roman Empire. The meaning of the *כרך גדול שברומי* of this allegory is explained in the history of Constantine the Great, the first Christian emperor and oppressor of our nation. The name of Solomon represented in the Talmud the divine ideas; the daughter of Pharaoh represented Christianity* (according to the Talmud, the founder of Christianity studied in Egypt*.) The reed, according to the Christian monks, represented Christ himself. Now in ancient times the Jews supposed that every nation has its guardian angel in heaven, and when two nations make war, their angels also contend in heaven, and whichever angel gained the victory, his nation prevailed on earth. The four mighty nations in olden times — the Jews, the Greeks, the Romans, and the Persians — have, according to tradition, the four archangels for their protecting angels. The archangel Michael, *מיכאל*, is the guardian of the Jewish race (Michael means, *who is like our God?* because the Jewish race has the mission to proclaim the divine union of the eternal God); Gabriel is the protector of the Grecians (Gabriel means *the power of manhood*); Raphael, of the Romans (Raphael means *giant or mighty*); Uriel, of the Persians (Ur is *light*, and the Persians were worshippers of light or fire).

After this explanation we can understand the legend of the Talmud.

* Query. — Ed.

ground that "on the Sabbath no man shall go out of his house." I then proceeded to draw the moral as to the worldliness often lying beneath the cloak of religion, and denounced the prohibition of wonder rabbis against studying the Bible as being merely the result of their fear lest devotees who got to know too much of genuine religion might find out the humbug of their superstitious substitute. The result of my persistent pegging away was that many young men who had received a Chassidical education (?) flocked to me for instruction in the Torah and modern Hebrew. During this time I was myself engaged in studying the real Kabbalah, "the book of creation," ספר יצירה, which, according to legend, is the earliest book of our glorious literature, being ascribed to none other than the patriarch Abraham, the father of our eternal race. This little book contains within the space of a few pages more wisdom and true knowledge than all the books of all the libraries in the world, the library of the British Museum included. This book is the real source and fountain of Kabbalah—not the Zohar, which is a union of exegetical hypotheses and mythological mysticism in a marriage certainly not made in heaven. After I had become weary of the rôle of agitator I went off to Brodj to take farewell of my friend Heshi Shor*, the Nestor of the Galician Jews and editor of the famous *Pioneer*, with the idea of starting for Palestine. At Lemberg I said "good-bye" to my friends Dr. Loewenstein,** the poet Samuël Sperl, and S. Baber*** (learned in Midrashim). I was not without money, the emperor having granted me 50 florins on one occasion and 25 florins on another, and with these and other sums and the good wishes of my friends I took train to the capital, Buda Pest. Here, however, I was engaged by the bankers, Braun and Co., as an agent for Bulgaria and Roumania. For a whole year I worked in the Balkan States. During my stay in Roumania the well-known Dr. Schwarzfeld published in his yearbook, *Annuare Pentru Israelit*, my Hebrew prize translation from the Roumanian poem "Ginta Latina." (A contribution from Dr. Gaster was, if I remember aright, a feature of the same number). After losing a good deal of money, I travelled from Varna to the capital and seat of the Padishah, Constantinople.

* יה"ש — יהושע העשיל שור, עורך "החלוץ".
 ** הרב ד"ר יששכר לוונשטיין.
 *** ר' שלמה בובר.

“Austria” (and where the City Council was good enough to grant me a subsidy), my friends advised me to go to the then Wonder-Rabbi at Sadagora. When I brought him my book, which, being printed in poetical form, was quite a novelty to the Rabbi, he was extremely puzzled by it and spent some time looking at it upside down. Laughing in my sleeve I exclaimed, “I beg your pardon, Rabbi; it reads the other way.” And I adjusted the book so that the ox and the house and the other letters were no longer topsy-turvy. In return for my book the Rabbi gave me a five-rouble note. When I went out I was followed by a wealthy-looking gentleman, who had the air of a Russian government contractor, and who asked me to sell him this five-rouble note for a ten-rouble note. “For”, said he, “this is the first money I’ve ever seen the Rabbi give away; you must be, indeed, a great man to have the *zechiyah* to get money out of the Rabbi’s own pocket. Do sell it to me, for it cannot fail to be a very potent talisman.” I agreed to the bargain on condition it should be clenched by a glass of tokay (at his expense of course). The exchange having been effected, I proposed the health of “The Foolish—by whom alone we can make a living.”

IX.

The method of my agitation against the wonder-rabbis was extremely simple, but none the less effective. As an explainer of the Haggadical portions of the Talmud to the congregation of Zloczow I seized every occasion of leading up, sometimes by the most round-about routes, to inveigh against them. For instance, the passage where King Solomon orders his people to make ערײבון (Sabbath boundaries, beyond which nothing could be carried without violating the day of rest), and the voice of the בתקול (Bathkol) was heard exclaiming, “Be wise, my son, and my heart will rejoice,” I explained as follows: We know that King Solomon in his old age became an oppressor, and, as we are told in Scripture, many plots were formed against him. But Solomon knew his people. He knew that in the week days everyone was busy at work and took no care about him, but that on the Sabbath day, when they came together in the Temple and had time and opportunity for noting how they were governed, there was a danger of popular outbreaks. Therefore he commanded the streets to be marked with boundaries, beyond which arms could not be borne. This politic measure he founded on the religious

cius is better than the high and transcendental religion under which such things can flourish.”

I have just been to take the last look at my dear friend and benefactor. He lies, as peacefully asleep, in his bed in the house of Sir Mountstuart Grant Duff, at Twickenham, in a bright and lofty room. As I gazed, in deep emotion, upon his noble features, there flitted through my mind all that he had been, and all that he had done for me; and I murmured the high Hebrew saying: “The pious of all nations have a share in the world to come.” Near his bed lie his books and manuscripts. He must have been working up to the last moment. His funeral (which Mrs. Oliphant has kindly invited me to attend, and which will be strictly private) will take place at Twickenham Cemetery at mid-day on Thursday, the 27th inst. Peace to his ashes!

VIII.

The *élite* of the Galician Wonder-Rabbis are the three brothers in Tzorkow, Husatyn, and Sadagora. They are immensely rich, being proprietors of whole villages. They need not lead the wandering life of their colleagues. Their coats are cut in modern fashion. They dwell in palaces like princes. Their singing and dancing does not reach so high a devotional frenzy as that of their humbler colleagues. The presents made to them, however, vary in inverse manner, their lowest fee (I beg pardon, present) being higher than the highest of those of the common Wonder-Rabbis. 25 roubles is the least one could offer them. As might be expected from the foregoing, they are even more ignorant than the rest of their profession. The circumstances of their education and early development sufficiently account for their lack of knowledge. Looked upon as prodigies from their birth, visited in infancy by hosts of devotees, by whom each smile, each baby-word is invested with oracular meaning, what time or inclination can these petted phenomena have for the sober studies of ordinary childhood? Married, too, at the age of 13, and thus burdened with a weight beyond their years, they cannot be expected to shun the pleasures of society, gossip, and adulation,

“To scorn delight and live laborious days.”

Sadagora is the Mecca of the Chassidim. On my visit to Tzernowitz, the capital of Bukowina, where I went to sell my pamphlet

tical doctrines of the *pneuma*. After the death of his first wife he began to write under, as he alleged, her spiritual dedication his recently-published mystical masterpiece. I parted company with him when he was half-way through this book, but of all this more in my "Leaves."

His admiration for the Jewish religion, and his love for the Jewish nation were very intense. His journey to Palestine was only undertaken in connection with the colonising movement in the Holy Land. He believed that peace could not come into the world till the words of the Jewish prophets had been fulfilled, and the children of Israel should be restored to their own land. Before the eighty families in Hâifa came under the protection of Baron Edmond de Rothschild they were nearly starving, and Mr. Oliphant helped them lavishly with money and clothes for some months, and his house was thrown open to the hungry and the thirsty. Once in the middle of night a German brought nearly a score of Jewish colonists, men, women and children, famished, parched, wet and weary from their journey, and Mr. and Mrs. Oliphant and myself got up, prepared coffee and warm dry clothes for them. "Herzel," Mrs. Oliphant said to me, "You are a noble Samaritan; run to the Hotel Carmel, and carry off all the bread they have, for your brethren are starving." She herself waited upon them, handing round the coffee and the food to these poor sufferers.

Some of the Jews, perhaps naturally on account of his active charity, thought Mr. Oliphant must be a missionary. A proof that he was not — if any were wanted — is supplied by the following anecdote: — When at about the age of 30 Mr. Oliphant acted as *Chargé d'Affaires* in Japan. Years after, when he was in London, two sons of a native minister with whom he had become acquainted during his residence in Japan paid a visit to the great metropolis. Overwhelmed by its splendours, dazzled by its opulence, they sought their friend, Mr. Oliphant, and asked him to convert them to Christianity, as it must be to the national religion that the English nation was indebted for all this prosperity and happiness. Thereupon Mr. Oliphant said no word in opposition, but he engaged a detective, who took the party through all the rookeries of London, and showed them the awful squalor and vice of the "City of Dreadful Night." Then the young Orientals repented, and said, "Surely the pure philosophy of Confu-

shock to me. I had been in constant communication with the family during the whole course of his illness—which has, alas, proved fatal—and the last accounts had been favourable, so that the sudden relapse has quite overwhelmed me. My relations to him and his family will be sketched in due course in the “Leaves of my Diary,” but I should like to say something now about the man himself. He called himself a rolling stone. I, too, have been a rolling stone. And if rolling stones gather no moss, they at least knock up against one another; and that is how I have had the privilege of knowing him.

Twenty-five years ago he abandoned Christianity under the influence of his friend Mr. Harris, an American ex-clergyman, who is still alive. Mr. Harris is a man of extraordinary poetical powers. His chief doctrine is that God is bi-sexual, a dual conception which is not unknown to the Talmud and the Cabbalah. As is the Maker so is His creation. In the male being resides something of the feminine, in the female something of the masculine. These mystic theories are connected with visions of social regeneration, and the seer calls upon his brethren

“To feel the worlds new order,
Like fire, and life, and wine.”

He exhorts them

“To feel the world’s new order,

and thanks the great “One of Two” for the wonders of Creation.

Mr. Oliphant and his wife took up these ideas and developed them. Altruism, pure and simple, working heart and souls for others, was proclaimed by him as the best, and indeed the only true method of worship. “The Religion of Labour” was the name he gave the new faith, and he and his first wife worked hard for seven years at manual labour, eating only bread and potatoes, so as to purge themselves of earthly desires and prepare themselves for absorption into the Divine essence. I first met him and his wife in 1882, at Constantinople. My own Cabbalistical mysticism no doubt was not without influence on him, and he began to write at Prince Isle (near Constantinople), his “*Altiora Peto*”, which, under the guise of a novel, is really a foreshadowing of his “*Sympneumata*.” This latter book was begun at Hâifa, and was largely the work of his wife, a true genius in her way. In this book, too, I was myself to some extent a co-worker, Mr. Oliphant drawing upon such knowledge as I possessed of the Cabbalis-

barred by another man—not an independent business-man like the writer, who exists to supply a genuine demand, but a satellite of the Rabbi's—who also extracts his obolus. When she enters she sees before her an impressive sight. The Rabbi is seated with that air of studious meditation with which stage-pictures of *Faust* have made us familiar, and before him lies an open Cabbalistic book. She puts the scrap of paper before him, together with certain other pieces of paper of a more valuable description. The Rabbi then closes his eyes as if lost in ecstasy, and mumbles a language certainly not “understood of the people.” and very likely not “understood” of himself. This is the blessing; and having received it the pious devotee takes a cheerful departure, to make room for another fool. Sometimes merchants—both Jews and Gentiles—come to the Rabbi to consult him on questions of business. The Rabbi's utterances on these occasions bear a strong resemblance to those of the ancient oracle of Delphi—being pithy, ingenious and capable of alternative explanation according to the issue of the event. When the wonder-Rabbi worships on his own behalf, his spirituality expresses itself by frantic dancing, crying, singing, and springing. Sometimes all the Chassidim break out into a delirious frenzy of worship, from which even the followers of General Booth* might take a lesson.

But perhaps the most important of the Chassidic services is the great Shabbas dinner. After the chief has uttered the blessing over the bread, a lot of his followers swarm about the table, and then ensues a grand scramble for “kuggol” (Shabbas pudding). The man who can snatch a morsel of “kuggol” feels happier than an Englishman who has found a diamond. The Rabbi of Nadwerna keeps his “kuggol” many days after Sabbath, and his admirers esteem it a great honour and privilege to be allowed a crumb, as they believe it operates as a sort of ticket of admission to the grand festival banquet on the Leviathan in the future world. The Havdalah he makes on Tuesday night. Of him can we say with the prophet, “Mad is such a prophet, fool a man of such spirit.”

VII. A FEW WORDS ON THE LATE LAURENCE OLIPHANT

The news of the death of my friend and patron, Mr. Oliphant, to whom I dedicated my volume of poems (Barkai), has been a great

* ויליאם בות — מייסד ומפקד "צבא הישועה".

that of Isaac Lurja, proclaims the necessity of freeing ourselves from all sensuous desire, of living apart from the world, of starving the body, of washing in specified ways, &c. The third, which is the doctrine of Baal Shem, is to cultivate happiness. By rationally enjoying all that God has given us, we worship Him best. It is only when our body is physically well that we can receive the Divine (feminine) *Shechinah*. A curious and characteristic sentence of his may be cited : "When I am enjoying myself, smoking my pipe, God is more pleased than at the praying of certain other Rabbis." This must be read in the spirit in which it was written, and not taken as a piece of self-conceit. "To the pure all things are pure." It was my admiration for this doctrine of Baal Shem that inspired me with the antagonism I now displayed towards the sham forms of it that held the field.

VI.

Israel Baal Shem, the founder of Chassidism, was truly a friend of humanity. His great joy was to help the poor, to visit the suffering. Like Moses, he did not appoint his son as his successor, choosing his pupil Rabbi Bäer, of Mesritsch. No better proof of his unselfish and unworldly character could be demanded. Far different are the modern wonder-Rabbis who profess to walk in his footsteps, but whose sole thought is to turn their reputation to profit, like the Dail Lahmah, of Thibet, who is never to be seen except through a golden medium. These gentlemen's heaven opens easily with a golden key. Some are wonder-Rabbis, travelling from town to town, selling their blessings to country boobies, like the wandering alchemists and charlatans of the Middle Ages. It would be well if these pedlars were compelled, like the other members of the profession, to take out a license for benedictions. For the rest, the wonder-Rabbi is a very picturesque personage. He wears a long, black silk caftan; his piôs are longer than the mane of a horse; his breast is always exposed, like the modern mountebank's and tumbler's. In the ante-room of his apartments is the seat of the "writer." A throng of people, men and women, cluster round the writer's table, each explaining to him his or her want, which he puts down on a scrap of paper. Here follows a specimen of the form of application to the great magician : "I, Hannah, daughter of Miriam, wish to have children." After paying some *kreuzer* to the writer, she enters with the application to the Rabbi. At the Rabbi's door her way is again

streets of Cracow and Lemberg in their long black caftans, will prepare the traveller to understand the analogous, if slower, movements and gestures of our Ishmaelitish brethren parading the streets of the Orient in their long *talars* and their gay turbans.

I arrived at Galicia from the invisible world in which I had sojourned before my birth in the year 1855. The name of my birth-place is Zloczow. I received the ordinary education of a Galician Jewish boy; qualified by special studies, to which my love of mystical books led me. From an early age the thought of Jerusalem haunted me day and night. Abarbanel's book on the Creation was the first book of profane science which I studied, under the tuition of Ben Tsiyon Dreyfuss. After coming under the educational influence of a rich and pious lady of much modern knowledge, Hessa Auerbach, and an Austrian officer (who taught me German), I migrated to Lemberg, leaving behind me the contradictory reputations of a mystic and an Epikouros. At Lemberg the celebrated philosopher, Abraham Krochmal paid the expenses of publication of my first literary work, a little Hebrew pamphlet of some 20 pages, called "Austria," made up of congratulatory songs on the 25th anniversary of the ascent of the Emperor to the throne; and which it is not perhaps inappropriate to recall at the present period of His Majesty's jubilee.

At Lemberg I began to prepare myself to enter the gymnasium. In this task I received aid from the political society 'Shomer Yisroel,' and from Dr. Löwenstein, then, as now, Rabbi of Lemberg. I cut off my "Piôs" and dressed myself after the modern German fashion. Hearing of this, my mother came in much alarm to the town, and took me back to Zloczow. If I have always been a great admirer of the system of the Cabbalah according to Israel Baal Shem, I have been as great an agitator against the impostures of the wonder-Rabbis who infest Galicia, and who have corrupted the pure doctrines of the founder of Chassidism. The object of the Cabbalah is to prepare the human being to enter into the secrets of the Divine nature, and to come into communion with the spirits (Shaidim) which form a link between man and the angels, and to obtain a mastery over the elements. There are three systems of Cabbalah. The first is that of Cordoway and Dunale, which teaches that these ends may be obtained by abstracting the mind from all earthly things and concentrating it on the philosophy of things Divine. The second,

monarch fell. The Druses, however, believe that he is still alive, and that at the end of days he will come again to be the temporal and spiritual ruler of the whole world.

IV.

The lawgiver of the Druses is Hamza, who is believed to have been inspired, and who gave them the sacred "secret books." Under their hero, "Fakir Edin", they invaded Palestine and chose the Mounts for a settlement. Their name for God is "Kadimah," קדימה, and this word will be our key to open the dark chambers of their "secret religion." For קדם is the Hebrew for East and in Chaldic-Aramaic means "olden times." The verb יקר means "to burn" or "to light." Therefore the Hebrew word for the East is derived from the idea of the sunrise. Now there was a strong ancient belief that man, like everything else, was made up of the "four elements," fire being one of them. Zoroaster proclaims the dual principles of light and darkness. In the opposing deities of Persian Manichaeism, Ormuzd and Ahriman, note that Or (אור =) — muzd = God of Light, while the latter (of which the first syllable is also connected with אור, which, according to the Talmud, means "darkness" as well as "light") = the God of Darkness. Moses also figuratively speaks of God as "a fire which burns fire."

We see therefore why the River Kishon, which rises in Mount Tabor and flows along the plain of Esderelon till it flows into the sea between Ako and Chaipa, is also called "The River Kedumim," גחל קדומים. It is evidently because of the ancient tribe of "fire-worshippers" who dwelt along its shores. Thus by the light of קדימה we can look into the "secret" of the religion of the Druses, though not into the secret of their form of cult, their religious practices remaining still unknown.

V.

Before initiating the reader further into the thousand delights of the Holy Land of Asia, I will ask him or her to be kind enough to accompany me to my native land of "Half-Asia", as my famous countryman, Karl Emil Franzos, has dubbed it. Indeed, "Half-Asia" is to "Asia" as its preface is to a book; it is the *a, b, c* school in which to prepare for the great Semitic college, Asia. The sight of the rapid movements of the Galician Jews as they run along the

—return in love to his chosen bride—Zion—to dwell with her for ever. O God, only thou knowest!

III.

The inhabitants of Carmel, or the mountaineers, are Druses. They are an agreeable variety of the great Semitic family. Their settlement is situated on the hills of "Hauran" (as the province is called) and on Mount Lebanon. In the heart of this tribe lives and burns the love of freedom and liberty. Like all mountaineers, too, they are warlike. They are more industrious than the Arabs, and more hospitable to the stranger than the Christian natives. They live very simply; they do not drink brandy or beer, like the Christians; nor do they smoke tobacco, like the Turks, their "narghiles" being filled with a peculiar weed grown only in Persia. According to the traditions of the local Sephardim, they are a remnant of the Philistines, who existed in the time of David in the five federated towns under a constitution like that of our modern Hanseatic towns. The etymology of the word "Druse" I do not know, but I believe it is a corruption from the German *Druden* or *Druden-fuss*, which means the foot of the devil. (The soft "d" in Arabic is like the "s" in German or English). This idea seems probable to me because in the Middle Ages the Druses were believed to be devil-worshippers in secret. But there is a great diversity of beliefs about their belief. The present generation of Sephardim believe that they worship a calf (I am very sure it is not the golden one). The Arabs and Christians believe that they worship 'womanhood' (a conception which seems to be akin to Goethe's *das ewig weibliche*).

This idea may have arisen from the fact that the women of the Druses take part with the men in their religious services, which is opposed to the Semitic instinct on the subject. But I am convinced that they do not carry on such worship, and that they have no connection with the tribe called *Abadin ell farz* (worshippers of womanhood), who live in the north of Palestine, in the district near Beyrout. All the legends about the religion of the Druses agree in representing it as secret. So it is a secret, but an "open secret". We know that they believe in "Hakim," king and ruler of Egypt, the Arabian Caius Caligula. This Hakim represented himself as a god, and was very harsh towards the Jews in his kingdom. Happily he met with the usual fate of tyrants. A revolt took place, in which the

light of the true religion streams eternally from this mount—a guide to the children of Israel in the stormy seas of exile?

The name Carmel is alleged to be derived from כרם, a vineyard. In my opinion, however, it means exactly the same as itself, viz, the Hill of Corn (Heb. כרמל, corn), for on the table-land corn flourishes, while the culture of the vine is very thankless. The chalk, which is one of the main constituents of the soil, is much more suitable for the cultivation of the olive, and olive trees grow abundantly along the shore of the Sea of Galilee.

In ancient times the mountain had a very extensive population, divided into many tribes, under one of the kings of the federation, of which the head was the King of Jerusalem, of the dynasty "Zedek".

Once many towns and cities were built on its slopes, and in the great battle of the 36 federated kings against Joshua we read, among the names of the warrior sovereigns, of Joknoem the King of Carmel.

How desolate is the mount now! Where once was the fierce activity of human life and the bustle of human industry is now an almost uninhabited desert. A sad silence reigns, broken only from time to time by the melancholy, monotonous chaunts of the Carmelites or the savage grunting of wild swine that run about the mount. Of all the towns only two are left—memorials of departed splendour—Esfia and Dahlia, the latter mentioned in the Talmud "Aba, the priest, of Dahlia."

Dahlia, situated on the summit of Carmel, is a pretty little village. Here Laurence Oliphant has a summer residence, "far from the madding crowd," where he writes his novels and carries on those deep, mystic meditations on the divine nature of things which have been given to the world in his "Subnumita"* and other books. How often have I stood outside the house under a fig-tree, looking down on the Plain of Sharon, where the lovely Shulamite maiden once sang a song of love in harmony with the sweet song of the nightingales in the wood, or gazing on the Plain of Esderelon, where the heroes of Judah shed their blood for their fathers and their land.

Often as I stood there, under the silver moonlight, I dreamed on the golden days of the past and thought of the perils of the present. When shall our exile end? When shall the bridegroom—Yeshurun

smoke narghiles and sip coffee. More industrious are the Jews from "Mogreb" (west), from Tunis and from Morocco. On Mount Carmel, which by Elijah's fearlessness, shared with Sinai the glory of having the Unity of God proclaimed on it, there is a Catholic monastery, occupied by the "Carmelites," while on Sinai a Greek monastery has been built.

At the foot of Mount Carmel is a cave, whither, according to tradition, Elijah fled to escape from Jezebel, the wife of Ahab. The natives, Arabs and Jews, Druses and Christians, hold this cave, which they have named *Chadar* (chamber), in high sanctity. Each community has its day in the year for making pilgrimages to it and spending a night there in prayer and song. It is believed that a sick man who spends a night in it becomes healthy. The Saturdays after the Black Fast, the Jews of Pakien*, a little town some hours' distance from Chaifa, come with their wives and children and hold a religious service, sacrificing a lamb or sheep in honour of "Mar Elijah" (Herr Elijah). I think this small community is a pure remnant of the lost ten tribes. They have neither the intellectual rigour of the Poles, nor the indolence of the Sephardim. They live of the land. I think it would be more interesting to make investigations in Pakien than in Gondar, and more reasonable to help the Pakienites than the dubious Abyssinian Jews.

II.

Mount Carmel has not the dubious honour of figuring in the Book of Kings in association with some sanguinary action. It has no war-like hero as Gilboa has its Saul, no heroine as Tabor has its Deborah. It is indeed associated with a struggle and with a hero, but the battle was a battle of peace, מלחמה בשלום, and its history was written not in letters of blood but in celestial fire. For here was the daylong fight waged between truth and falsehood, light and darkness. Here was the Jewish standard — יה נסי — uplifted in the hand of the conqueror, the prophet Elijah. The tradition goes that he is still alive, and, indeed, the figure and the thoughts of the seer are still vivid in the minds of men. Flaming from the top of the monastery tower on Mount Carmel is a beacon which guides the vessels that wander amid the darkness of the waters. May we not say that even so the

LEAVES FROM MY PALESTINE AND OTHER DIARIES.

By Naphtali Herz Imber.

I.

In the year 1882 I was one of those who, stirred by the Jewish national emigration movement, was carried by the wave and the waves to Palestine. Under the protection of the well-known Laurence Oliphant family I sailed from Constantinople to the Holy Land in an Austrian steamer. After an uneventful voyage, I was awakened one morning by Mrs. Oliphant (who died, alas! two years ago) with the words "Herzl, we are near Chaipa! Arise, and behold Mount Hermon and Mount Lebanon. We are bringing you into the land of your forefathers." No surer proof of the deceased lady love for our nation could be adduced than these few sympathetic words. How her behaviour contrasted with that of Mr. Scheid*, at that time manager of the colony founded by Baron Edmond de Rothschild, who is credited with the beautiful sentiment: *Die Jüden müssen krepiren* (Let the Jews die like dogs!)

Caipa, Chaifa or Haifa is an ancient little town mentioned in the Talmud—Rabbi יצחק of Chaifa. Chaifa is so named from its good natural port, חוף. If spelt Caifa, its name would be derived from the stones about the shore (כיפא, a stone). The town is growing since the Germans have settled there. The emigration brought many of our brethren to the projected Zichroun Yakob colony, but Mr. Scheid and his satellites were hardly sufficiently unselfish to give the colony a fair chance. We had a Zerubbabel in the Baron, but we had no Ezra or Nehemiah for manager.

The Jewish inhabitants are Sephardim. They are shopkeepers and merchants. Like the natives, they love the *dolce far niente* — to

* אליהו שייד
** זכרון-יעקב